

Katalan Atlası'nın Yazıları

Texts of the Catalan Atlas

Muhammed Ali BUDAK

Sorumlu Yazar/Corresponding Author

Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Ali BUDAK

İzmir Demokrasi Üniversitesi,

Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, İzmir, Türkiye

ORCID: [0000-0002-4610-090X](https://orcid.org/0000-0002-4610-090X)

e-mail: muhammedali.budak@idu.edu.tr

Başvuru/Submitted: 01.07.2025

Kabul/Accepted: 22.10.2025

Atıf: Budak, Muhammed, “Katalan Atlası'nın Yazıları”, *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 8/2 (Aralık 2025): 791-883.

Citation: Budak, Muhammed, “Texts of the Catalan Atlas”, *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 8/2 (December 2025): 791-883.

Lisans/License:

Öz- Katalan Atlası (Atlas Catala) 1375 civarı hâlihazırda tanınan bir harita çizimcisi olan Abraham Cresques ve oğlunun öncülük ettiği bir ekip tarafından Mayorka'da yapılmış bir dünya haritasıdır (mappamundi). Müstakbel Aragon Kralı I. Juan tarafından Abraham Cresques'ye ismarlanan harita 1381 tarihinde Aragon Kralı IV. Pedro tarafından Fransa Kralı VI. Charles'a hediye edilmiştir ve günümüzde Fransız Milli Kütüphanesi'nde (Bibliothèque Nationale de France) bulunmaktadır. Toplamda altı adet panelden oluşan harita kozmolojik, astronomik, astrolojik ve meteorolojik bilgilerin verildiği bir giriş kısmından (ilk iki panel) sonra başlamaktadır ve toplamda dört paneli kaplamaktadır. Bu levhalar ortadan ikiye katlandığı için artık ikiye ayrılmış durumdadırlar. Haritada Avrupa'nın tamamı, Asya'nın neredeyse tamamı (kuzey bölgeleri hariç) ve Afrika'nın da ana olarak kuzey bölgeleri gösterilmektedir. Çeşitli ve çoğunlukla dönem için önemli olan hükümdarlar, kişiler, şehirler, bayraklar vs. küçük temsiller aracılığıyla harita üzerinde resmedilmiştir. Atlas'ın bir diğer özelliği ve bu çalışmanın ana konusu ise harita üzerine yerleştirilmiş küçük bilgi yazılarıdır. Tarihi, siyasi, coğrafi, efsanevi ve dini konularda açıklamalar yapan bu yazılar başta Marco Polo ve Plinius olmak üzere çok çeşitli kaynaklardan derlenerek alınmıştır. Bunun yanında Sina Dağı, Musa, Deccal, Gog ve Magog (Ye'cüc ve Me'cüc) gibi Musevilik ve Hristiyanlık için belirli bir öneme haiz olan motiflere de hem resim hem de yazılarla haritada yer verilmiştir. Bu çalışmada, Atlas üzerinde bulunan ve açıklamalar yaparken bilgi de veren kısa yazıların Türkçeleri verilmiş ve bu yazılar kısmi bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler- Orta Çağ, Harita, Dünya Haritası, Katalan Atlası, Abraham Cresques.

Abstract – The Catalan Atlas is a world map produced in Majorca around 1375 by a team led by Abraham Cresques, already a famous cartographer. Commissioned by the future King Juan I of Aragon, the map was presented in 1381 by King Pedro IV of Aragon to King Charles VI of France and is currently housed in the Bibliothèque nationale de France. The map consists of six panels, beginning with an introductory section that provides cosmological, astronomical, astrological, and meteorological information in the first two panels, followed by the cartographic depiction occupying the remaining four panels. The map shows all of Europe, almost all of Asia and mainly the northern regions of Africa. Numerous rulers, figures, cities, and flags of contemporary significance are depicted on the map through small illustrative representations. Another feature of the Atlas and the main subject of this study is the small information texts placed on the map. These texts, which provide explanations on historical, political, geographical, legendary and religious subjects, are compiled and taken from a wide variety of sources, including Marco Polo and Pliny. In addition, motifs of particular importance for Judaism and Christianity such as Mount Sinai, Moses, Antichrist, Gog and Magog are also included on the map with both pictures and texts. This study presents Turkish translations of the short explanatory texts found on the Atlas and offers a partial analytical evaluation of their content.

Keywords- Medieval, Map, Mappaemundi, Catalan Atlas, Abraham Cresques.

Yayın Tarihi	26 Aralık 2025
Hakem Sayısı	Ön İnceleme: İki İç Hakem (Editör-Yayın Kurulu Üyesi) İçerik İncelemesi: Üç Dış Hakem
Değerlendirme	Çift Taraflı Kör Hakemlik
Benzerlik Taraması	Yapıldı-İntihal.Net
Etik Bildirim	ortacagarastirmalaridergisi@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanır. https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr
Date of Publication	26 December 2025
Reviewers	Single Anonymized - Two Internal (Editor board member) Double Anonymized - Three External
Review Reports	Double-blind
Plagiarism Checks	Yes – İntihal.Net
Complaints	ortacagarastirmalaridergisi@gmail.com
Conflicts of Interest	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest.
Grant Support	No funds, grants, or other support was received.
Copyright & License	Author(s) publishing with the journal retain(s) the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0. https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr

EXTENDED ABSTRACT

The Catalan Atlas is a mappamundi, or world map, produced on the island of Majorca around 1375 by a team of cartographers led by Abraham Cresques. The commission of the map to Abraham Cresques, who resided on the island of Majorca, was closely related to the island's strategic and commercial importance within the Mediterranean world. Having come under the sovereignty of the Kingdom of Aragon in the thirteenth century, Majorca had already become a key center for maritime trade and cartographic activity. Serving as a major stopover for merchants of different nations and religions engaged in trade between Europe, Africa, Asia, and northwestern Europe, the island functioned both as a busy port and as an important center for cartographic production. Emerging from this intensive commercial and cultural interaction, the Catalan Atlas occupies a distinctive position among world maps. It is widely regarded as the pinnacle of medieval cartography, notable for its innovative features -such as the early use of the compass rose- and for the extensive scholarly attention it has received. The map, presented to King Charles VI of France by King Pedro IV of Aragon in 1381, is still in the *Bibliothèque Nationale de France* today. Originally consisting of six panels, each measuring 65x50 cm, the Catalan Atlas was divided into twelve pieces in time. The Atlas depicts all of Europe, Anatolia, the eastern, southern, and western regions of Asia, and the northern parts of the African continent as far as the Atlas Mountains, drawing upon the most up-to-date geographical knowledge available at the time, supplemented by religious and legendary information. The first two panels function as an introduction and present cosmological, meteorological, and astronomical knowledge accompanied by visual elements. The remaining four panels depict the inhabited world

divided into three continents, with information on Asia largely derived from Marco Polo's travel account. As the map is based on the portolan tradition, the Mediterranean basin and its surrounding coastlines -along with the western coasts of Africa- are rendered with particular accuracy. Another feature of the Atlas is the explanatory texts, which are the main subject of this article. One illustrative example of these texts is the information provided about Ireland. The Atlas describes several islands associated with distinctive cultural and legendary attributes, including an island to which dying men are taken, another where women give birth, and a third said to be free of snakes, frogs, and poisonous spiders. While attempts to identify these islands geographically are inconclusive, the mythical islands of Demar and Brasil—depicted west and southwest of Ireland—reflect Celtic legendary traditions. The island of Brasil, in particular, was regarded as a paradisiacal realm, which may correspond to the island associated with death. The motif of isolating women during childbirth reflects cultural practices rather than geographical reality, a phenomenon also attested in other societies. The island devoid of harmful creatures is likely connected to Irish religious tradition and may refer to the birthplace of Saint Ciarán of Saigir. Such narratives demonstrate how the Atlas integrates geographical knowledge with religious, legendary, and cultural traditions. This study presents Turkish translations of these informational texts and offers an analytical examination of their content.

GİRİŞ

Orta Çağ haritaları söz konusu olduğunda ayrı bir yere sahip olan Katalan Atlası¹ 1370'lerin sonu ile 1380'lerin başı arası bir tarihte (çoğunlukla 1375 yılında yapıldığı kabul edilir)² Mayorka'da Yahudi bir haritacı olan Abraham Cresques tarafından yapılmıştır. Bununla beraber *Atlas*'ı üretenlerin Abraham Cresques ve oğlu Jahuda ile onların idaresindeki haritacılar olduğu muhakkaktır.³ Katalan Atlası pusula gülünün ilk kez kullanıldığı haritadır ve XIII ile XIV. yüzyıl haritalarının bir birleşimi gibi görünmektedir.⁴ *Atlas*, bu özelliğini yansıtır nitelikte bir portolan haritası⁵ temelinde ve çerçevesinde çizilmiş aslen bir dünya haritasıdır (*mappamundi*).⁶ Çeşitli çalışmalarda Abraham Cresques'in ve Katalan Atlası'nın adları genellikle Mayorka Haritacılar (Kartografyacılar) Okulu ile beraber anılmakla beraber⁷ böyle bir okulun olmadığı ortaya konulmuştur.⁸ *Atlas* üzerine yapılan çalışmalar söz konusu olduğunda yurt dışında yapılan çok sayıda çalışmanın⁹ konusu olan *Atlas*'ın, yurtiçinde müstakil bir çalışmanın konusu olmadığı, başka konulardaki çalışmaları desteklemek için kullanıldığı¹⁰ görülmektedir.

Müstakbel Aragon Kralı I. Juan tarafından “Cebelitarık Boğazı'nı, Atlantik kıyılarını ve onun da ötesindeki gizemli okyanusu göstereyim,” diye bir atlas yapılması görevi, hâlihazırda onun tarafından “Haritaların ve Pusulaların Efendisi” olarak atanan Abraham Cresques'e verilmiş, o da yaklaşık iki

¹ Clara Estow, “Mapping Central Europe: The Catalan Atlas and the European Imagination”, *Mediterranean Studies* 13, (2004): 1-2.

² Felipe Fernandez-Armesto, “Atlantic Exploration Before Columbus: The Evidence of Maps,” içinde *An Expanding World C. 2: The European Opportunity*, ed. Felipe Fernandez-Armesto, (Cambridge: Variorum, 1995), 291.

³ Estow, “Mapping Central Europe”, 2-3.

⁴ Bülent Özukan, *Tarihte Türkiye Haritaları*, (İstanbul, Boyut Yayınları: 2020), 66.

⁵ Portolan haritalar limanları, adaları, akarsuların denizlere döküldükleri yerleri vs. gösteren haritalardır. Bkz. Murat Tanırkulu, “Portolan Haritaların Kaynağı, Genel Özellikleri ve Etkileri”, *Harita Dergisi*, S. 157 (Ocak 2017): 30.

⁶ Vladimir Liscak, “Mapa Mondi (Catalan Atlas of 1375), Majorcan Cartographic School, and 14th Century Asia,” (Proceedings of the International Cartographic Association, Washington DC 2018), C. 1, 5.

⁷ Liscak, “Mapa Mondi,” 1; Edward Luther Stevenson, *Portolan Charts*, (New York: The Hispanic Society of America, 1911), 33; Terek Kahlaoui, *Creating the Mediterranean*, (Leiden-Boston: Brill, 2018), 229; Tony Campbell, “Portolan Charts from the Late Thirteenth Century to 1500,” içinde *The History of Cartography Vol I: Cartography in Prehistoric, Ancient and Medieval Europe and the Mediterranean*, ed. John Brian Harley ve David Woodward, (Chicago&London: The University of Chicago Press, 1987), 432; David Buisseret, “Spanish Peninsular Cartography, 1500-1700”, içinde *The History of Cartography Vol III/1: Cartography in the European Renaissance*, ed. David Woodward, (Chicago&London: The University of Chicago Press, 2007), 1069.

⁸ Gabriel Llompart ve Jaume Riera i Sans, “Jafudà Cresques i Samuel Corcós. Més Documents Sobre els Jueus Pintors de Cartes de Navegar (Mallorca, segle XIV)”, *Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana* 40, S. 838 (1984): 348; Gabriel Llompart Moragues, “Los Judios Mallorquines y la Cartografía Medieval”, içinde *Mallorca Judaica*, ed. Enric Porqueres Gene, Antonia Picornell Rigo, Gabriel Llompart Moragues, Antonio Ortega Villoslada ve Roman Pinya Homs, (Palma: Asociacion Amigos del Castillo de San Carlos "Aula General Weyler", 2011), 113-114; Gabriel Llompart, “Registro de Cartógrafos Medievales Activos en el Puerto de Mallorca”, *Anuario de Estudios Medievales* 27, S. 2, (1997): 1119, 1127-1128.

⁹ Jean Michel Massing, “Observations and Beliefs: The World of the Catalan Atlas”, içinde *Circa 1492*, ed. Jay A. Levenson, (New Haven&London: Yale University Press, 1991), 27-39; Estow, “Mapping Central Europe”, 1-16; Thomas Samuel Franke, “*Monsters at the End of Time: Gog and Magog and Ethnic Difference in the Catalan Atlas (1375)*,” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi., (University of New Mexico), 2014; Vicenç M. Rossello i Verger, “Tides and the Catalan Atlas [1375]”, *Catalan Social Sciences Review*, S. 5 (2015): 87-106; Liscak, “Mapa Mondi, 1-8; Agustín Hernando, “El Atlas Catalán de 1375: Una Representación del Mundo en la Mallorca de la Baja Edad Media”, *Paratge: Quaderns d'Estudis de Genealogia, Heraldica, Sigil-lografia i Nobiliària*, S. 31 (2018): 23-38; Vladimir Liscak, “Katalanska Kartograficka Dila 14. a 15. Století a Zachycení Asie a Afriky”, *Anthropologia Integra* 9, S. 1 (2018): 39-52; Vladimir Liscak, “Catalan Atlas of 1375 and Hormuz Around 1300”, (Advances in Cartography and GIScience of the International Cartographic Association, Tokyo 2019), C. 1, 1-7 örnek olarak gösterilebilir.

¹⁰ Özukan, *Tarihte Türkiye Haritaları*; Rüştü Ilgar, “Kartografik Veriler ile Orta Çağ Karanlığında Aydınlik Coğrafya ve Çevresel Gezi Gözlem Çalışmaları”, *Sosyal Bilimler Dergisi* 7, S. 2 (2005): 192-209; Murat Tanırkulu, “Batılı Devletlerin ve Türklerin Afrika'ya Yaklaşım Farklılıkları: Haritalarda Afrika ve Kolonial Kartografya”, *Akademik Bakış Dergisi*, S. 61 (2017): 248-266; Zeynep İnan Aliyazıcıoğlu, “Orta Çağ Avrupa'sında Çizilen Dünya Haritalarında Ye'cûc ve Me'cûc (Gog ve Magog) Halkının/Ülkesinin Tasviri”, *Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi* 7, S. 1 (2021): 1-44; Murat Tanırkulu, “Orta Çağ Avrupa Haritalarında Ezoterik Sembolizm”, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi* 10, S. 33 (2022): 198-220; Arif Demirel, “Hayal ile Gerçek Arasında Timbuktu İmgesi”, *Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E-Dergisi* 9, S. 1 (2022): 131-144; Zeynep İnan Aliyazıcıoğlu, “Orta Çağ Avrupa'sında Çizilen Dünya Haritalarında (Mappaemundi) Meskün Dünyanın Sınırları”, *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi* 7, S. 2 (2024): 375-418; Tanırkulu, “Portolan Haritaların Kaynağı”, 29-38 örnek olarak gösterilebilir.

yıllık çalışmanın sonunda *Atlas*'ı oluşturmuştur.¹¹ 1381'de Aragon Kralı IV. Pedro tarafından Fransa Kralı VI. Charles'a¹² sunulan *Atlas*,¹³ her biri dikey olarak ikiye katlanmış -ve bundan dolayı günümüzde hepsi ikiye ayrılmış- toplamda altı adet panelden oluşmaktadır.¹⁴ Her panel 65x50 santimetre boyutlarındadır.¹⁵ İlk iki panel (I ve II) bir giriş niteliği taşımaktadır. Gelgit tablosu ve daimi takvim gibi çeşitli çizimlerle beraber burada Katalanca, kozmolojik, astronomik, astrolojik ve meteorolojik bilgiler verilmiştir. Hem bu bölümde hem de *Atlas*'ın yer aldığı panellerde (III, IV, V ve VI) Marco Polo'nun, Plinius'un, Sevilla'lı Isidore'un ve Pordenone'lu Odoric'in eserleri de dâhil olmak üzere çok sayıda kaynak kullanılmıştır.¹⁶ Bununla beraber genel olarak harita yapımındaki klasikleşmiş geleneğin etkisinin azaldığını gösterircesine dini kaynaklardan alınan Nuh'un Gemisi, Sina Dağı, Babil şehri ve On İki Yahudi Kabilesi gibi motiflerin ön plana çıktığı görülmektedir.¹⁷ *Atlas*'ın kendisi batıda İzlanda'dan doğuda Çin'e, kuzeyde İskandinav ülkelerinden güneyde Kızıldeniz'e kadar uzanan bir coğrafyayı resmetmektedir. Dağlar, nehirler, şehirler vs. için toplamda 2.300'den fazla özel isim kaydedilmiş, bazı yerlerde bilgilendirici yazılar kaleme alınmış, çeşitli yerler farklı renklerle boyanmıştır.¹⁸ Günümüzde *Espagnol 30* referans kaydıyla Fransa Milli Kütüphanesi'nde (Bibliothèque Nationale de France, Manuscrit: Espagnol 30) bulunmaktadır.¹⁹

Bu çalışmada, *Atlas*'ın üzerinde yer alan ve bilgi vermesi için kaleme alınmış yazıların/yorumların Türkçeleri verilmiş²⁰ ve bunlar mümkün olduğunca incelenmeye çalışılmıştır. Böylece *Atlas* üzerinde çalışma yapmak isteyen araştırmacılar için hiç değilse bir başlangıç teşkil etmesi amaçlanmıştır.

¹¹ Cecil Roth, *The Jewish Contribution to Civilisation*, (Oxford: The East and West Library, 1943), 69.

¹² Estow, "Mapping Central Europe", 5.

¹³ Leo Bagrow, *History of Cartography*, (London & New York: Routledge, 2017), 66.

¹⁴ David Woodward, "Medieval Mappaemundi", içinde *The History of Cartography Vol I: Cartography in Prehistoric, Ancient and Medieval Europe and the Mediterranean*, ed. John Brian Harley ve David Woodward, (Chicago&London: The University of Chicago Press, 1987), 315.

¹⁵ Özükan, *Tarihte Türkiye Haritaları*, 66.

¹⁶ Liscak, "Mapa Mondî", 2-4; Estow, "Mapping Central Europe", 5.

¹⁷ Woodward, "Medieval Mappaemundi", 328, 330.

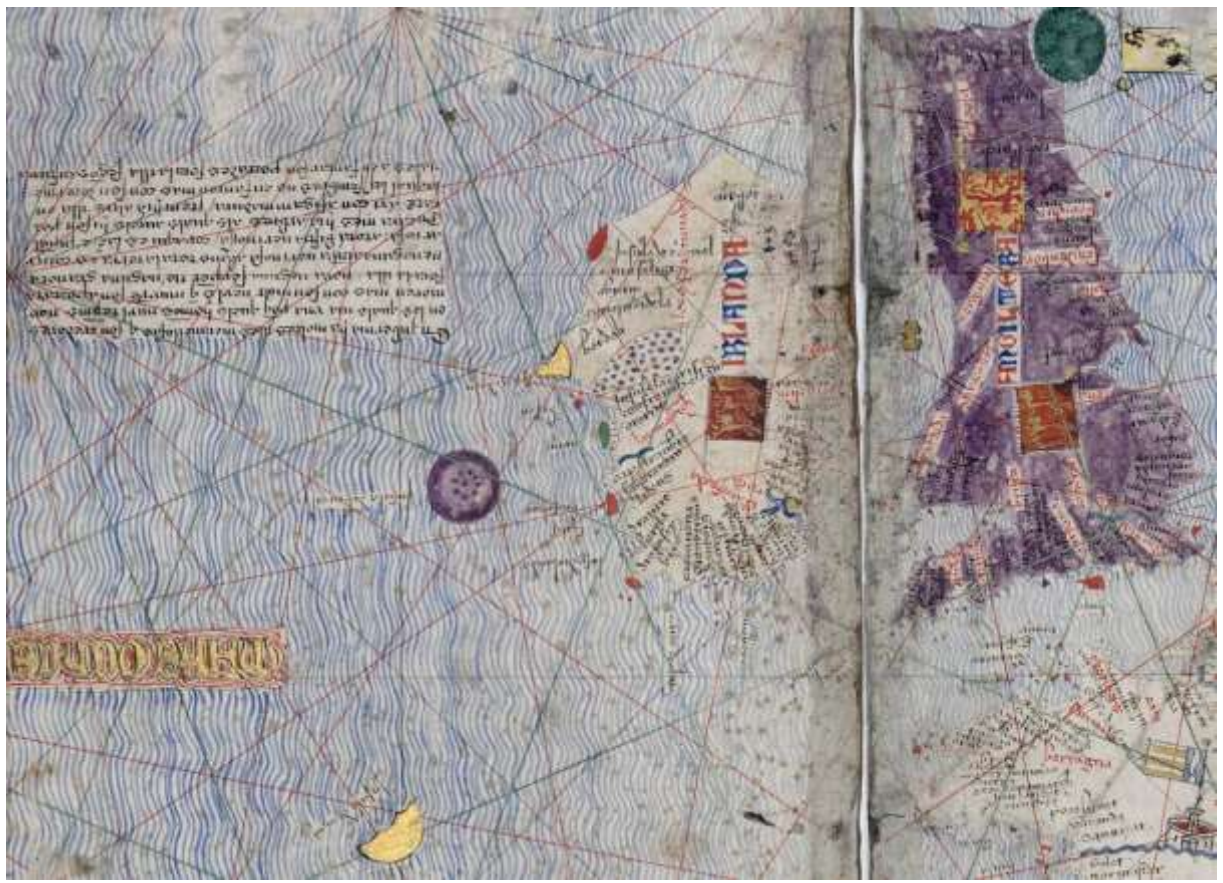
¹⁸ Özükan, *Tarihte Türkiye Haritaları*, 66.

¹⁹ "Atlas Catalan," Département des Manuscrits, Bibliothèque nationale de France, Haziran 20, 2025, <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b55002481n/f14>.

²⁰ Türkçe çevirilere (ve transkripsiyonlara) kaynaklık eden metinler şunlardır: Jean Alexandre C. Buchon, *Notice sur Un Atlas en Langue Catalane, de l'an 1374, Conserve Parmi les Manuscrits de la Bibliothèque du roi, Extrait des Notices et Extraits des Manuscrits de la Bibliothèque du roi, Tome XIII, Deuxieme Partie*, (Paris: Imprimerie Royale, 1838); Jean Alexandre C. Buchon ve Joseph Tastu, *Notice d'un Atlas en Langue Catalane, Manuscrit de l'an 1375, Conserve Parmi les Manuscrits de la Bibliothèque Royale Sous le Numéro 6816, Fonds Ancien, in-folio Maximo*, (Paris: Imprimerie Royale, 1839). Bu iki eserde *Atlas*'ın üzerindeki Katalanca metinlerin transkripsiyonları ve Fransızca çevirileri verilmiştir. "Catalan Atlas Legends," The Cresques Project, Juan Ceva, Haziran 13, 2025, <https://www.cresquesproject.net/>. Bu internet sitesinde söz konusu metinlerin İngilizce çevirileri verilmiştir. Türkçe çeviriler, bu üç dildeki çevirilerin karşılaştırılmasıyla ortaya çıkarılmıştır.

1. III. Panel-1

1.1. III-1-1

İrlanda'da var olduğuna inanılacak ve güvenilecek pek çok harika ada vardır. Bunların arasında adamların asla ölmediği bir ada bulunur. Çünkü yaşlandıkları için ölümleri yaklaştığında adanın dışına taşınırlar. Orada hiç yılan, kurbağa veya zehirli örümcek yoktur. Çünkü burası Temiz(?) Adası'nın olduğu yerdir ve bundan dolayı toprak onları kabul etmez. Dahası, orada olgun incirleri seven kuşları kendine çeken ağaçlar vardır. Orada ayrıca hiç doğum yapmayan kadınların olduğu bir ada da vardır. Bunun böyle olmasının nedeni, hamile kadınların doğum vakti yaklaştığında, oranın geleneği üzere adanın dışına götürülmeleridir.²¹

Kendisi de bir ada olan İrlanda'nın çevresinde, günümüzde ona bağlı 570'ten fazla ada bulunmaktadır.²² Metinde açık şekilde en az üç farklı adadan ("...adamların asla ölmediği bir ada...", "...Temiz(?) Adası..." ve "...doğum yapmayan kadınların olduğu bir ada..." bahsedilmesine rağmen *Atlas*'a bakılması bu adalar hakkında pek bilgi vermeyecektir. Çünkü *Atlas*'ta, biri İrlanda'nın hemen batısında (pembe/mor renkli) ve biri de güneybatısında olmak üzere (sarı renkli, yarım daire) iki adanın varlığı görülmektedir. Abraham Ortelius tarafından çizilen Dünya Atlası ve Avrupa haritası başta olmak üzere²³ çeşitli haritalarda görülen²⁴ bu adalar gerçek değildirler. Bu efsanevi adalardan

²¹ En Inbernia ha moltes illes meravellosas, que son credores, en les quals n'i a una pero que qu'els homs nuyl temps no y moren; mas con son molt veyls que muyren son aportats fora la illa. No y a neguna serpent ne neguna granota, ne neguna aranya verinosa, abans tota la terra es contraria a tota bestia verinosa; cor aquí es Lacie insull. Encara mes, hi a arbres als quals aucels hi son portats axi con a figa madura. *Item* hi a altre illa en la qual les fembres no enfanten, mas con son determenades a enfantar, son portades fora la illa segons custuma.

²² David Walsh, *Oileáin*, (Caernarfon: Pesca Press, 2014), 3.

²³ Abraham Ortelius, *Theatrum Orbis Terrarum*, (Antverpiae: Apud Aegid. Coppenium Diesth, 1570), 1, 5.

güneybatıda bulunan ve *Demar* (insula demar) adıyla kaydedilen adaya dair neredeyse hiçbir bilgi yoktur. Bununla beraber İrlanda'nın hemen batısında resmedilen ada ise meşhur -adının, Güney Amerika'daki ülkenin adıyla arasındaki bağlantıya işaret edildiği-²⁵ Brezilya Adası'dır. Başta *Hy-Brasil* olmak üzere çeşitli şekillerde (Hy-Brazail, Í Breasil, Ui Bhreasail vs.)²⁶ kaydedilen bu efsanevi ada, Keltlerin mitolojisinde oldukça önemli bir yere sahiptir ve bir tür cennet olarak algılanmıştır.²⁷ Bunun yanında Hristiyanlık öncesi efsanelerde anlatıldığına göre peri kraliçelerinin, büyücülerin ve büyük şifacıların yaşadığı bu ada sislerle çevrilidir, bundan dolayı bulunması neredeyse imkânsızdır. Fakat bu adayı saran sisler yedi yılda bir defa kalkar ve ancak o zaman bulunabilir ki Kelt kahramanları bu zamanlarda denize açılarak bu adaya ulaşmaya çalışmıştır.²⁸ Metinde, ölümleri yaklaşanların taşındığı söylenen ada büyük ihtimalle bu adadır.

Toprak onları kabul etmediği için yılanların, kurbağaların veya zehirli örümceklerin olmadığı ve adının da *Lacrie* (Temiz?) olarak verildiği ada günümüzdeki Cape Clear Adası'dır (Oileán Clèire).²⁹ Çünkü bu ada İrlanda'nın On İki Azizi'nden biri olarak kabul edilen,³⁰ Aziz Ciarán'ın (Ciarán of Saigir) doğum yeridir. Aziz Ciarán ya burada ya da doğum yerine yakın olan bir yerde gençlik inzivasına (keşişlik) çekilmiştir.³¹ Hikâyelerde anlatıldığına göre sahip olduğu mucizelerden birisi vahşi hayvanlarla arasında olan dostluktur. Manastırını inşa ederken bir yabandomuzu ona yardım etmiştir ki bu domuz Ciarán'ın ilk keşişidir. Başka bir yardımcısı yani keşişi olan tilki, Ciarán'ın ayakkabısının tekini alıp götürdüğünde azizin diğer keşişleri olan porsuk ile kurt, tilkiyi yakalamış ve ayakkabıyla beraber geri getirmişlerdir. Bunun üzerine Ciarán tilkiye, yaptığı bu hareketin pek de keşişlere uygun olmadığını, oruç tutup tövbe etmesini söylemiştir.³² Metinde verilen bilgi, büyük ihtimalle Aziz Ciarán'ın bu özelliğiyle ilişkilidir.

Kuşları kendine çeken incirler söz konusu olduğunda, incirin geç orta çağlarda Briton Adaları'nda yetiştirildiğine dair kayıtlar³³ *Atlas*'taki bu bilgiyi destekler niteliktedir.

Burada son olarak hamile kadınların doğum zamanları yaklaştığında götürüldükleri için üzerinde kadınların doğum yapmadığı bir adadan bahsedilmektedir. Doğum, evlilik ve ölümle birlikte insan yaşamındaki üç ana ve önemli geçiş döneminden birisidir.³⁴ Bu dönemlerde yapılan çeşitli ayinlerin, sahip olunan ananın vs. amacı hem bir durumdan başka bir duruma geçen bireyi hem de bu süreci korumak, kutsamaktır.³⁵ Doğum yapmakta olan anne adayı (ve bebeği) oksitosin ve endorfin hormonlarının etkisindedir. Oksitosin, kasılmaları arttırıp doğumun gerçekleşmesine etki ederken endorfin de ağrı kesici görevini yerine getirmektedir. Yükselen oksitosin seviyesine endorfin eşlik

²⁴ Matthias Quad, *Compendium Vniuersi*, (Coloniae Agrippinae: Sumptibus VVilhelmi Lutzenkirchij, 1600), 296; "Europa (Karte)", Universitätsbibliothek Salzburg-Sondersammlungen: Signaturenliste der Handzeichnungen, Beatrix Koll, Haziran 13, 2025, <https://www.ubs.sbg.ac.at/sosa/graphiken/H35.jpg>

²⁵ Geraldo Cantarino, "An Island Called Brazil: Irish Paradise in Brazilian Past", *ABEI Journal* 7, S. 1 (Haziran 2005): 194-195; Roger Casement, "Hy-Brasil: Irish origins of Brazil", *Irish Migration Studies in Latin America* 4, S. 3 (Temmuz 2006): 157-165.

²⁶ Barbara Freitag, *Hy Brasil: The Metamorphosis of an Island*, (Amsterdam-New York: Rodopi, 2013), 216; Cantarino, "An Island Called Brazil", 194.

²⁷ Freitag, *Hy Brasil*, 90; Donald S. Johnson, *Phantom Islands of the Atlantic*, (New York: Walker and Company, 1994), 114. Ayrıca bkz. Petra S. Hellmuth ve Dewi Wyn Evans, "Tír na nÓg", *Celtic Culture: A Historical Encyclopedia*, C. 5, ABC Clio, Santa Barbara-Denver-Oxford 2006, 1671.

²⁸ Johnson, *Phantom Islands*, 113.

²⁹ Walsh, *Oileáin*, 90.

³⁰ William Henry Grattan Flood, "The Twelve Apostles of Erin", *The Catholic Encyclopedia*, C. 1, The Encyclopedia Press, New York 1907, 632.

³¹ David Hugh Farmer, "Ciaran of Saighir", *The Oxford Dictionary of Saints*, Oxford University Press, Oxford 2003, 107.

³² Charles Plummer, *Bethada Nàem n'Ereann – Lives of Irish Saints*, C. 2, [Oxford: Clarendon Press (Oxford University Press), 1922], 99-100, 109; Farmer, "Ciaran of Saighir", 107. Ayrıca bkz. Robert Alexander Stewart MacAlister, *The Latin & Irish Lives of Ciaran*, (Miami: HardPres Publishing, 2016).

³³ James H. Dickson ve Camilla Dickson, "Ancient and Modern Occurrences of Common Fig (*Ficus Carica* L.) in the British Isles", *Quaternary Science Reviews* 15, S. 5-6 (1996): 628.

³⁴ Sedat Veyis Örnek, *Türk Halkbilimi*, (Ankara: Kültür Bakanlığı, 2000), 131. Ayrıca bkz. Yılmaz Yeşil, "Türk Dünyası'nda Geçiş Dönemi Ritüelleri Üzerine Tespitler", *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum* 3, S. 9 (2015): 117-136; Ferah Türkler ve Vildan Koçoğlu Gündoğdu, "Tıva Türklerinde Geçiş Dönemi Ritüelleri: Doğum, Düğün, Ölüm", *Türk Bilgi*, S. 32 (2016): 141-154.

³⁵ Sedat Veyis Örnek, *100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*, (İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1995), 105.

etmektedir. Doğum süresince gittikçe artan seviyede salgılanan ve bağımlılık yapıcı bir etkiye sahip olan endorfinden dolayı gebede mantıksal düşünce yerine içgüdüsel dürtüler baskın hale gelir ve kendisi düşsel bir durum içine girer.³⁶ Son derece özel bir deneyim³⁷ olan doğumun ardından içine girilen doğum sonrası dönem (lohusalık), özellikle duyarlı olunan bir dönem olduğu için çoğu kültürde anneyi ve bebeği korumak için çeşitli ananevi uygulamalar yapılmaktadır.³⁸ Türk kültüründe *Albasması* olarak adlandırılan inanç da bu süreçle ilgilidir.³⁹ Albıs (Alkarısı, Alkızı, Alanası adlarına ek olarak Anadolu'da Kuyu Kızı adıyla da bilinmektedir) adlı kötü ruh, çocuklara ve lohusalara karşı olan düşmanlığıyla bilinmektedir. Başta Saha, Kırgız, Türkiye, Kazar ve Özbek Türklerinde lohusayı, kırmızı rengi sevmeyen, *gökçe munçuktan* (nazar boncuğu) çok korkan Albıs'tan korumak için farklı yöntemler bulunmaktadır ki bunlardan birisi de lohusanın kırk gün boyunca evinden çıkmaksızın gözetim altında tutulması ve yalnız bırakılmamasıdır.⁴⁰ Doğum yapan kadının belirli bir süreliğine, bir tür soyutlamaya maruz bırakılması hemen her kültürde olan bir özelliktir. Dolayısıyla *Atlas*'ta verilen, hamile kadınların başka bir adaya götürülmesi bilgisi, Avrupalıların hamile kadınların ve genç annelerin özel korumaya ihtiyaç duydukları yönündeki inancını göstermektedir.⁴¹

İtalyan kartografların İtalya'daki İrlanda manastırları veya İrlanda ile ticaret yapan denizciler aracılığıyla İrlanda'ya ait söylentileri, gelenekleri, efsaneleri öğrendikleri⁴² göz önüne alınırsa, Abraham Cresques'nin de İrlanda hakkındaki bilgileri bu yollarla elde etmiş olması oldukça büyük bir ihtimaldir.

1.2. III-1-2

Stillanda Adası'nda yaşayanlar Norveç'in dilini konuşur ve Hristiyanlardır.⁴³

Atlas'ta *Stillanda Adası* olarak kaydedilen yer günümüzdeki Shetland Adası'dır.⁴⁴ İskandinavların Shetland Adası'na ilk yerleşimleri 800 yılı civarında başlamış⁴⁵ ve *Orkneyinga*

³⁶ F. Deniz Saymer ve Nebahat Özerdoğan, "Doğal Doğum", *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik ve Bilim Sanatı Dergisi* 2, S. 3, (2009): 146.

³⁷ Semra Elmas, Çiler Yeygel ve Aynur Saruhan, "Doğum Öncesi Eğitim Modelleri Eşliğinde Doğal Doğum", *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi* 20, S. 4 (2017): 301.

³⁸ Zehra Gölbaşı ve Gamze Eğri, "Doğum Sonu Dönemde Annenin Bakımına Yönelik Yapılan Geleneksel Uygulamalar", *Cumhuriyet Tıp Dergisi* 32, S. 3 (2010): 277; Ayseren Çevik ve Sultan Alan, "Doğum Sonu Dönemde Yapılan Geleneksel Uygulamalar", *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi* 10, S. 1 (2020): 16-18.

³⁹ Çevik ve Alan, "Doğum Sonu Dönemde Yapılan", 16.

⁴⁰ Ahmet Burak Turan, *Türk Canavarları Sözlüğü*, (İstanbul: Holden Kitap, 2022), 30-33, 36.

⁴¹ Ingrid Baumgartner, "Biblical, Mythical and Foreign Women in the Texts and Pictures on Medieval World Maps", içinde *The Hereford World Map: Medieval World Maps and Their Context*, ed. Paul D. A. Harvey, (London: British Library, 2006), 324. Bu konuda ayrıca bkz. Hilary Powell, "The 'Miracle of Childbirth': The Portrayal of Parturient Women in Medieval Miracle Narratives", *Social History of Medicine* 25, S. 4 (2012): 795-811; Ben Nilson ve Ruth Frost, "Attitudes to Pregnancy, Childbirth and Postnatal Complications in Medieval English Miracula", *Gender & History* 37, S. 2 (2025): 543-560.

⁴² Freitag, *Hy Brasil*, 55.

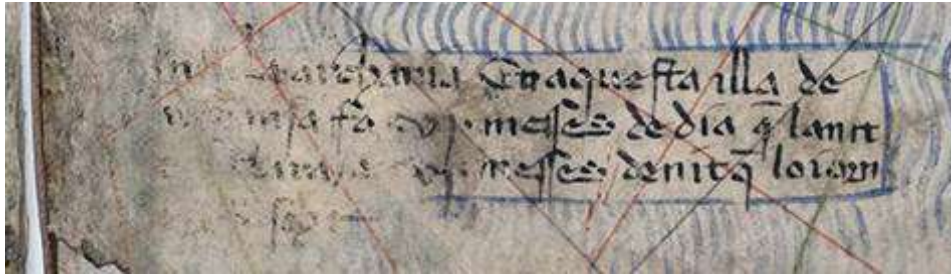
⁴³ Illa de Stillanda. Que han la lengua de Nuruega e son christians.

⁴⁴ Haraldur Sigurdsson, "Some Landmarks in Icelandic Cartography Down to the End of Sixteenth Century", *Arctic* 37, S. 4 (1984), 391.

Saga'sında anlatıldığına göre ilk Norveç Kralı Haraldr Hårfagri (Güzel Saçlı Harald) (872-933) Vikinglerin üzerine düzenlediği bir seferde burayı (ve aslen Orkney Adası'nı) hâkimiyeti altına almıştır.⁴⁶ 1469 yılında Danimarka Kralı'nın diğer adalarla beraber Shetland'ı da İskoç kralına vermesi üzerine ada İskandinavların egemenliğinden çıkmıştır.⁴⁷

Adanın Hristiyanlaştırılması ise Norveç Kralı Olaf Tryggvason (995–1000) Dönemi'ndedir. Kendisi askerlerini kullanarak, eski tapınakları yıktırıp yağmalayarak ve halkı vaftiz olmak ya da ölmek arasında bir seçim yapmaya zorlayarak Norveç'i zorla Hristiyanlaştırmıştır.⁴⁸ *Saga*'ya göre Kral Olaf, Orkney Adası'na yaptığı bir ziyarette adanın *jarl* (earl) olan Sigurd Hlodvirsson'dan (Cesur Sigurd) adalardaki tüm tebaasıyla beraber vaftiz olup Hristiyanlığa geçmesini istemiştir. Jarl Sigurd ilk önce bunu reddetmiş fakat Kral Olaf, oğlunu öldürtmekle tehdit edince Sigurd, adalar halkı ve oğluyla beraber vaftiz olup Hristiyanlığa geçmiştir.⁴⁹ Buna göre Shetland'ın X. yüzyılın sonunda Hristiyanlaştığı düşünülse de bunun samimi değil, yüzeysel bir Hristiyanlık olduğu açıktır. Çünkü adanın Hristiyanlaştırılmasından neredeyse 20 yıl sonra jarl Sigurd bir Hristiyan kral olan İrlanda Kralı Brian Bóramha (Brian Boru) ile savaşırken üzerinde kendi arması, yani kuzgun sembolü bulunan ve "güçlü büyülerle örülmüş" sancaklarını açmıştır.⁵⁰

1.3. III-1-3

Archania Adası. Bu adada yılın altı ayı boyunca geceler aydınlıktır ve yılın altı ayı boyunca gündüzler karanlıktır.⁵¹

Archania adıyla verilen ada günümüz Orkney Adaları'dır.⁵² Ana olarak Shetland ve Orkney ada gruplarından oluşan Kuzey Adaları (Northern Isles), Kuzey Kutup Daiesi'nin birkaç derecede altında bulunmaktadır. Yaz ortası günü, güneşin ufuk çizgisinin hemen altından daha aşağı inmemesi durumu sadece bölgenin edebiyatına yansımamakla kalmamış,⁵³ günümüzde de bir turizm aracı⁵⁴ olarak kullanılmaktadır.

⁴⁵ Hence D. Smith, "The Scandinavian Influence in the Making of Modern Shetland", içinde *Scandinavian Shetland-An Ongoing Tradition?*, ed. John R. Baldwin, (Edinburgh: Scottish Society for Northern Studies, 1978), 24; Steinar Imsen, *The Norwegian Domination and the Norse World c. 1100-c. 1400*, (Trondheim: Rostra Books, 2010), 59.

⁴⁶ *The Orkneying Saga*, çev. Jon A. Hjalte ve Gilbert Goudie, ed. Joseph Anderson, (Edinburgh: Edmonston and Douglas, 1873), 203.

⁴⁷ Steffen Stummann Hansen, "Viking Settlement in Shetland-Chronological and Regional Contexts", *Acta Archaeologica* 71, (2000), 88.

⁴⁸ Prudence Jones ve Nigel Pennick, *A History of Pagan Europe*, (New York Barnes & Noble, 1995), 135.

⁴⁹ *The Orkneying Saga*, 211-212.

⁵⁰ *The Orkneying Saga*, xxvii.

⁵¹ Insula Archania. En aquesta illa de Archania fa VI messes de dia, que la nit es clara, e VI meses de nit, que lo jorn es fosch.

⁵² Simon Schama, *The Story of the Jews*, (New York: Ecco Publishing, 2013), 378; Fermin Lacaci, "Breve Reseña Històrica-De los Principales Descubrimientos y Viajes Marítimos Que Hicieron los Españoles en Los Siglos XV y XVI", *Revista General de Marina* 4, (1879): 65.

⁵³ J. Derrick McClure, "Distinctive Semantic Fields in the Orkney and Shetland Dialects, and Their Use in the Local Literature", içinde *Northern Lights, Northern Words*, C. 2, ed. Robert McColl Millar, (Aberdeen: Forum for Research on the Languages of Scotland and Ulster), 2010, 67.

⁵⁴ Tom Smith ve Chris Jex, *The Northern Isles-Orkney & Shetland Sea Kayaking*, (Caernarfon: Pesda Press, 2007), 131.

1.4. III-1-4

Şanslı (Talihli, Kısmetli, Uğurlu) Adalar büyük denizdedir; sol tarafa doğru ve Batı'nın sonuna yakın yerde ama denizde. Isidore XV. kitabında, bu adalar her türden iyi ürünlerle dolu olduğu için onlara şanslı denildiğini söylemektedir: Hububat, meyveler, bitkiler ve ağaçlar. Paganlar, ılık güneş ve verimli toprak nedeniyle buranın Cennet olduğuna inanırlar. Isidore buradaki ağaçların boyunun en az 140 ayağa ulaştığını, meyvelerle ve kuşlarla dolu olduğunu da söylemektedir. Bu adalarda, özellikle *Cap(r)ria Adası*'nda bal ve süt bulunur. *Cap(r)ria Adası*'na bu adın verilmesinin nedeni orada bol miktarda keçi bulunmasından dolayıdır. Orada ayrıca *Canaria Adası* da vardır ki burada çok miktarda büyük ve güçlü köpeğin bulunmasından dolayı oraya bu ad verilmiştir. *Mappaemundi* Üstadı Plius, Şanslı Adaların arasındaki bir adanın dünyadaki tüm iyi ürünlere sahip olduğunu, çünkü bu adadaki dağların başında bulunan meyvelerin ekilmeye veya dikilmeye gerek duymaksızın büyüdüğünü söylemektedir. Orada yaşayanlar yılın yarısında otları biçtikleri için diğer yarısında bu ürünleri yerler. Pagan yerliler bundan dolayı öldüklerinde ruhlarının, bu meyvelerin kokusu içinde sonsuza kadar yaşayacakları bu adalara gittiğine inanırlar; bu adaların, kendilerinin cenneti olduğuna inanırlar ama gerçek şu ki bu bir masaldır.⁵⁵

Kanarya Adaları antik zamanlardan beri Şanslı (Talihli, Kısmetli, Uğurlu) Adalar olarak bilinmektedir.⁵⁶ Şanslı Adalar veya Kutsanmışların Adası aslında Yunan mitolojisinin bir parçasıdır. *Elysii Campi* (Elysium), kahramanların ölümden sonra gittiği cennettir; Homer'in mitolojisinde Dünya'nın batı kenarında bulunan bir yerken Hesiodos mitolojisinde bir ada şekline geçmiştir. Efsanevi bir yer olmakla beraber şairler ve coğrafyacılar bu adayı Herkül Sütunları'nın (Cebelitarık

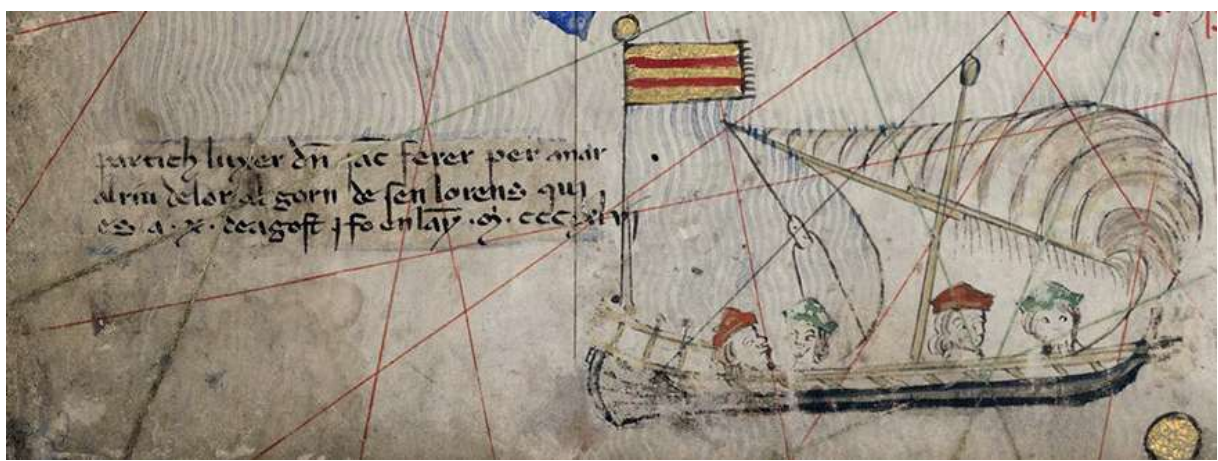
⁵⁵ Les Iles Beneventurades son en la Mar Gran, contra la ma squera, per lo terme del Occident; mes pero son dintre la mar. Isidori ho din al se XV libre que: aquestes son dits Beneventuradas, quar de tots bens, blats, fruyts, herbes, arbres son plens; e los pagans se cuidan que aqui sia parais, per lo temprament del sol e habundancia de la terra. Item diu Isidorius: que los arbres hi crexen tots al meys CXL pes, ab molts poms e molts aucels. Aqui ha mel e let, majorment en la ylla de Capria, que ayxi es apellada per la multitud de les cabres que hi son. Item es apres Canaria illa, dita Canaria per la multitud dels cans que son en elha, molt grans e forts. Diu pius mestre de mapa mundi: que en les Iles Fortunades, ha una illa un se leven tots los bens del mon, com sen se semrar, e sen se plantar leva tots fruyts. En les altees dels monts los arbres no son nulh temps meys de fulla e de fruyts, ab molt gran odor; dasso menyen una part de l'ayn, puis segen les messes, en loch d'herba. Per aquesta raho tenen los pagans de les Indies que les lurs animas, con son morts, s'en van en aquelles iles, e viven per tots temps de la odor d'aquels fruyts, e allo creen que es lur paradys; mes segons veritat, faula es.

⁵⁶ Thomas Benjamin, *The Atlantic World-Europeans, Africans, Indians and Their Shared History, 1400-1900*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), 107.

Boğazı) ötesine yerleştirmiştir. Bundan dolayı Kanarya Adaları keşfedildiğinde onlara Şanslı Adalar adı verilmiştir.⁵⁷

Abraham Cresques'nin burada bilgilerini aktardığı Plinius⁵⁸ [Gaius Plinius Secundus veya Yaşlı Plinius ve eseri *Naturalis Historia* (Doğa Tarihi)] ve Isidore [Sevillalı İsidor Hispalensis ve eseri *Etymologiae* veya *Origins* (Etimolojiler veya Kökenler)] eski çağ ve orta çağın büyük bilginlerindendir. Cresques burada onların Kanarya Adaları'na dair verdikleri bilgileri aktarmış fakat ufak bir yanlışlık yaparak Isidore'un Dünya'nın, Avrupa'nın ve Asya'nın coğrafyasını anlattığı XIV. kitabı⁵⁹ yerine yolları ve kamu binalarını anlattığı XV. kitabını kaynak olarak kullandığını söylemiştir. *Capraria Adası*'na (günümüzün La Gomera adası) keçilerin (*Lat. capra*) bolluğundan dolayı bu adın verilmesi, adanın yerlilerinin Orahan adlı ilahlarına keçi ve koyun kurban etmeleriyle ilişkili görünmektedir.⁶⁰ Plinius'un, *Canaria Adası*'na (günümüzün Gran Canaria adası) bu adın verilmesini de orada bol miktarda büyük köpeklerin (*Lat. canis*) bulunmasıyla açıklaması⁶¹ çok doğru görünmemektedir. Çünkü Plinius'un zamanından beri nüfusu artması beklenen köpeklere, Avrupalılar buraya ilk geldiklerinde hiç rastlamamıştır. Adanın adıyla ilgili öne sürülen başka düşünceler de olmakla beraber bu konu halen tam olarak açıklığa kavuşturulabilmiş değildir.⁶²

1.5. III-1-5

10 Ağustos 1346'da, Aziz Lawrence Yortusu'nda Altın Nehri'ne gitmek için yola çıkan Jaume Ferrer'in gemisi.⁶³

Mayorka doğumlu olmakla beraber Cenova asıllı olduğu ileri sürülen Jaume Ferrer, Mayorka'nın ulusal kahramanlarından biridir.⁶⁴ 1346'da yaptığı yolculuk geç orta çağlarda Avrupa'nın altına

⁵⁷ *Harper's Dictionary of Classical Literature and Antiquities*, C. 1, ed. Harry Thurston Peck, (New York: American Book Company, 1896), 588-589, 682; David Sacks, *A Dictionary of the Ancient Greek World*, (Oxford: Oxford University Press, 1995), 9; Robin Hard, *The Routledge Handbook of Greek Mythology*, (London-New York: Routledge, 2004): 116.

⁵⁸ *The Natural History of Pliny*, C. 2, çev. John Bostock ve Henry Thomas Riley, (Londra: H. G. Bohn, 1855), 107-108; Pliny, *Natural History*, C. 2, çev. H. Rackham, (Cambridge: Harvard University Press, 1942), 488-489.

⁵⁹ Massing, "Observations and Beliefs", 27. "The Fortunate Isles (Fortunatarum insulae) signify by their name that they produce all kinds of good things, as if they were happy and blessed with an abundance of fruit. Indeed, well-suited by their nature, they produce fruit from very precious trees; the ridges of their hills are spontaneously covered with grapevines; instead of weeds, harvest crops and garden herbs are common there. Hence the mistake of pagans and the poems by worldly poets, who believed that these isles were Paradise because of the fertility of their soil. They are situated in the Ocean, against the left side of Mauretania, closest to where the sun sets, and they are separated from each other by the intervening sea." 14. *Kitap (Dünya ve Bölümleri)*, 6. Başlık (Adalar). Bkz. *The Etymologies of Isidore of Seville*, çev. Stephan A. Barney, W. J. Lewis, J. A. Beach, Oliver Berghof, (Cambridge: Cambridge University Press, 2006), 294.

⁶⁰ Gisa Jähnichen, "Steps into the Future: San Isidro's Procession Dance", içinde *Preserving Creativity in Music Practice*, ed. Gisa Jähnichen ve Julia Chieng, [Serdang (Seri Kembangan): UPM Press, 2011], 58.

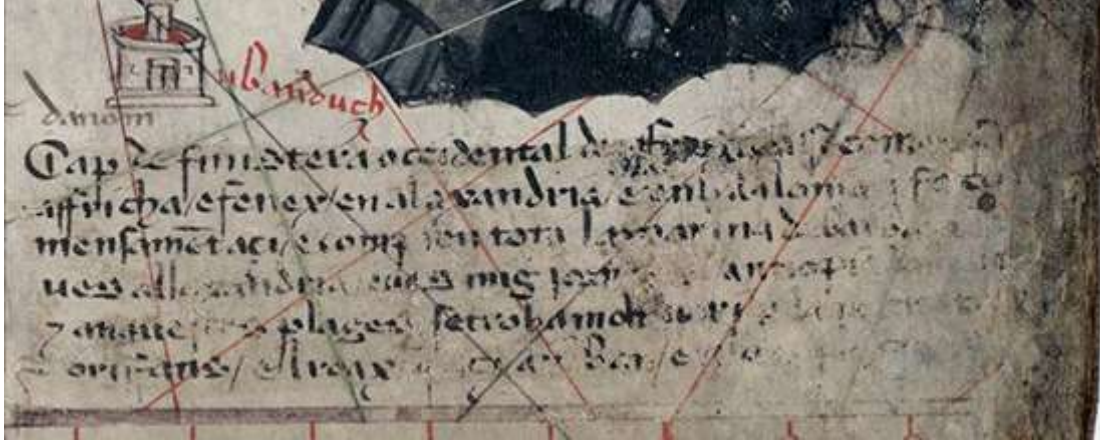
⁶¹ *The Natural History of Pliny*, C. 2, 107.

⁶² George Glas, *The History of the Discovery and Conquest of the Canary Islands*, (London: R & J Dodsley, 1764), 62-63.

⁶³ Partich l'uxer don Jac. Ferer per mar al riu de l'or, al jorn de San Lorens, qui es a X de agost, e fo an l'ayn MCCCXLVI.

duyduğu açlıkla ilgilidir. Çünkü XV. yüzyılda Avrupa'nın ihtiyaç duyduğu yıllık altının 2/3'si Sahra Çölü'nün güneyindeki Gine'den gelmektedir. Avrupalılar XIV. yüzyılın ikinci çeyreğinde bu altının, Arap ve Avrupalı coğrafyacıların "Batı Nil Nehri" dedikleri ama Altın Nehri (Rio de Oro) olarak da bilinen Senegal Nehri'ndeki -hayali- bir adadan geldiğini düşündükleri için *Atlas*'ta da belirtildiği üzere Jaume Ferrer bu nehre ulaşmak amacıyla böyle bir serüvene atılmıştır.⁶⁵ Bununla beraber kendisi geri dönmediği için başına neler geldiği bilinmemektedir.

1.6. III-1-6

Batı Afrika'sının *Finisterre Burnu*. Burada, İskenderiye ve Babil'de sona erecek olan Afrika başlamaktadır. (Batı Afrika'sı) Buradan başlar ve İskenderiye'ye kadar tüm Berberi Sahili'ni, Etiyopya'ya kadar da tüm güneyi kapsamaktadır. Bu topraklarda çok sayıda fil olduğu için bol miktarda fildişi bulunur...⁶⁶

Günümüzde İspanya'nın Galiçya özerk bölgesindeki bir yarımada olan Finisterre Burnu'nun adı Latince *toprakların sonu* (finis terrae) sözcüklerinin birleşiminden gelmektedir.⁶⁷ Bununla beraber *Atlas*'ta bu adla gösterilen yer günümüzün Bojador Burnu'dur.⁶⁸ Zira Afrika'nın kuzey kıyıları eski çağdan beri başta Yunanlılar ve Romalılar tarafından olmak üzere gayet iyi bilinen yerler olsa da gerçek anlamda kıtanın içinin keşfedilmesi XIX. yüzyılda gerçekleşmiştir.⁶⁹ Bojador Burnu'nun geçilmesinin ancak 1434 yılında olduğu göz önüne alınırsa, o zamana değin neden buraya toprakların sonu denildiği rahatça anlaşılabılır.⁷⁰ *Atlas*, bu noktadan başlayan Batı Afrika'sını İskenderiye ve Kahire'ye⁷¹ kadar götürmektedir. Bununla beraber bu coğrafyada çok fil olduğu için fildişinin bol olduğu bilgisi şüpheyle karşılanmalıdır. Çünkü Romalıların aşırı avlaması sonucu Afrika filinin soyu

⁶⁴ Gabriel Llompart Moragues, "La Identitat de Jaume Ferrer, El Navegant (1346)", *Memòries de L'Acadèmia Mallorquina d'Estudis Genealògics, Heràldics i Històrics*, S. 10 (2000): 8-9, 13.

⁶⁵ Peter Russel, *Prince Henry 'the Navigator' A Life*, (New Haven: Yale University Press, 2001), 118; Richard Henry Major, *The Life of Prince Henry of Portugal Surnamed The Navigator*, (Londra: A. Asher, 1868), 114.

⁶⁶ Cap de Finistera occidental de Affricha. Assi comensa Affricha; e fenex en Alexandria e en Babilonia; que fa comensament açi, e compren tota la marina de Barbaria ves Alexandria e ves mig jorn e ves Aytioptia e Agypt. E en aquestes plages se troba molt ivori per la multitud de oriffans e roax que açi ariban en los plages...

⁶⁷ Mats Nilsson ve Thomas Blom, "Finisterre: Being and Becoming a Myth-Related Tourist Destination", *Leisure Studies* 37, S. 4 (2018): 360.

⁶⁸ C. Raymond Beazley, *Prince Henry The Navigator*, (New York-Londra: G. P. Putnam's Sons, 1911), 147.

⁶⁹ Daniel E. Harmon, *West Africa*, (Philadelphia: Chelsea House Publishers, 2001), 8.

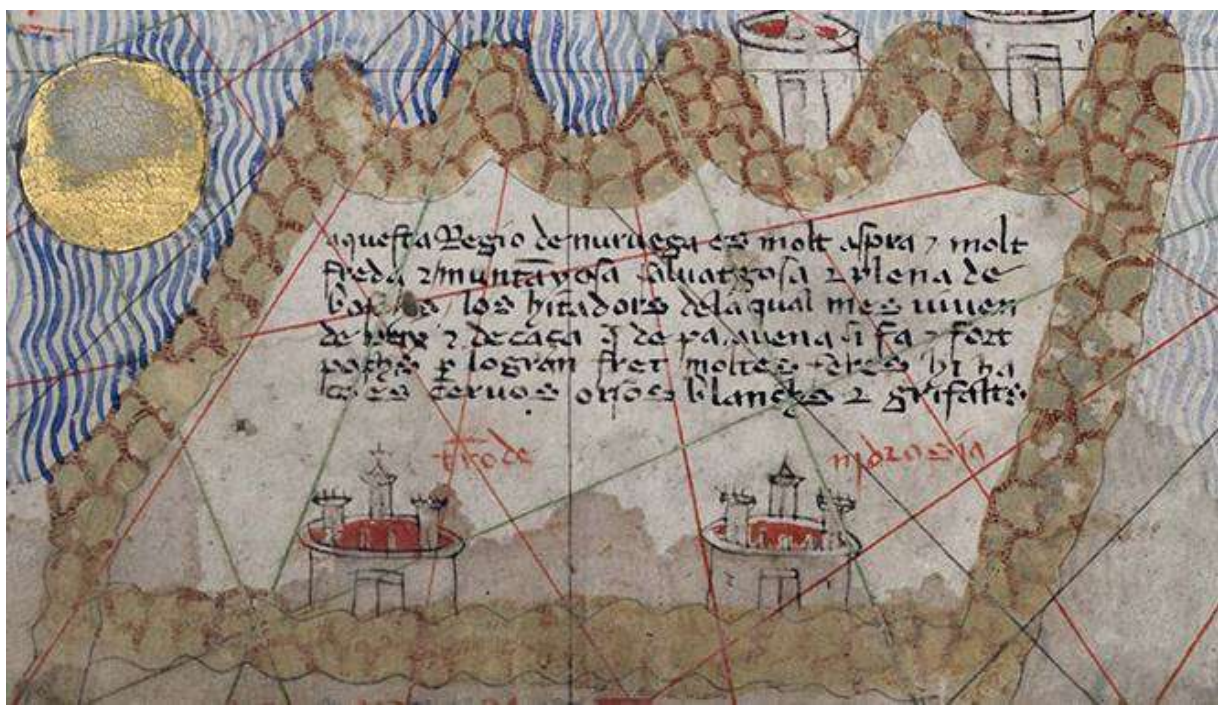
⁷⁰ Russel, *Prince Henry*, 109.

⁷¹ Avrupalılar Kahire'ye XV. yüzyılda bile Babil demişlerdir. Bkz. Pero Tafur, *Seyahatname*, çev. Hakan Kılınç, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2016), 155. Kahire'nin merkezini oluşturan ve Arapların işgalinden sonra kurulan Fustat şehri, Babil adlı Roma kalesinin yanında inşa edildiği için sonra da bu adla anılmıştır. Bkz. Hugh Kennedy, *The Great Arab Conquests*, (Philadelphia: Da Capo Press, 2007), 149-152, 160-161; Eymen Fuad Seyyid, "Kahire", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 24, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2001, 173.

VII. yüzyıldan önce,⁷² büyük ihtimalle IV. yüzyılın sonlarına doğru tükenmiştir. Bundan sonraki süreçte Müslüman Araplar, Sahra'nın güneyi ile kuzeyi arasındaki ticareti tekellerine alarak fildişi ticaretini de sürdürmüşlerdir.⁷³

2. III. Panel-2

2.1. III-2-1

Bu Norveç bölgesi çok taşlı, çok soğuk, dağlı, vahşi ve ormanlarla kaplıdır. Burada yaşayanlar ekmekten çok balık ve et yer; soğuk yağmurlardan dolayı arpa neredeyse hiç bulunmaz. Orada ayrıca geyik, bozayı (kutup ayısı) ve aksungur gibi çeşitli ve çok sayıda hayvan vardır.⁷⁴

Atlas'ın Norveç'in coğrafyasına dair verdiği bilgiler gerçeğe uygundur. Çünkü Avrupa coğrafyası söz konusu olduğunda Norveç, sahip olduğu çeşitlilik açısından son derece istisnai bir ülkedir.⁷⁵ İskandinavların yaşadığı kuzey ülkelerinde balığın bolluğu ve insanların da genel olarak balık tüketmesi çeşitli orta çağ seyyahlarının da hakkında bilgi verdiği bir durumdur.⁷⁶ Bunun yanında günümüzde dahi Norveçliler diğer Avrupa ülkelerine kıyasla çok daha fazla miktarda balık tüketmektedir.⁷⁷ Düşük enlemlerde yer alan İskandinav ülkelerinde ekmeğin çok ulaşılabilir olmaması buralarda yaşayan Hristiyanlar için bir sorun olmuş, onlar da sürekli Kilise'den alternatifler veya

⁷² Quentin Gofette, vd., "Tracking the Origin of Worked Elephant Ivory of a Medieval Chess Piece from Belgium Through Analysis of Ancient DNA," *International Journal of Osteoarchaeology* 32, S. 1 (2022): 40.

⁷³ Kirsten A. Seaver, "Desirable Teeth: The Medieval Trade in Arctic and African Ivory," *Journal of Global History* 4, S. 2 (2009): 275.

⁷⁴ Aquesta regio de Nurvega es molt aspra e molt freda e muntanyosa, salvatgosa e plena de boschs. Los habitants de la qual mes viven de peix e de caça que de pa. Avena si fa e fort poch, per lo gran fret. Molts fres hi ha, ço es cervos orsos blancs e grifalts.

⁷⁵ Trond Simensen, Lars Erikstad ve Rune Halvorsen, "Diversity and Distribution of Landscape Types in Norway", *Norsk Geografisk Tidsskrift-Norwegian Journal of Geography* 75, S. 2 (2021): 79, 82.

⁷⁶ İbn Fazlan, *Seyahatname*, çev. Ramazan Şeşen, (İstanbul: Bedir Yayınevi, 1995), 58, 63-64; Ebu Hamid Muhammed el-Gırnâî, *Gırnâî Seyahatnamesi*, haz. Fatih Sabuncu, (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2018), 192-194; Ebu Hamid Muhammed el-Gırnâî, *Tercüme-i Tuhfetü'l-Elbab ve Nuhbetü'l-A'cab: Gırnâî Seyahatnamesi*, haz. Sadık Yazar, (İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2015), 385; Josaphat Barbaro, *Anadolu'ya ve İran'a Seyahat*, çev. Tufan Gündüz, (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2016), 32-34.

⁷⁷ Jan Alexander ve Diğerleri, *A Comprehensive Assessment of Fish and Other Seafood in the Norwegian Diet*, [Oslo: Vitenskapskomiteen for Mattrygghet (Norwegian Scientific Committee for Food Safety), 2006], 21.

muafiyetler talep etmişlerdir.⁷⁸ Günümüzde, *Atlas*'ın Norveç'te olduğunu söylediği hayvanlardan aksungurlar üzerine bilimsel çalışmalar yapılmakta,⁷⁹ kutup ayılarının nüfusu korunmaya çalışılmakta⁸⁰ ve ren geyiği yetiştiriciliği ülke ekonomisine katkıda bulunmaktadır.⁸¹

2.2. III-2-2

Tüm bu sıradağlara Sarazenler *Carena* ve Hristiyanlar da *Claris Dağları* derler. Bilinsin ki bu dağlarda, birbiriyle savaş halinde olan çok sayıda şehir ve kale vardır; ayrıca yine bu dağlarda bol miktarda ekmek, şarap, yağ ve her türden iyi meyve bulunur.⁸²

Atlas'a göre kuzey Afrika'da bulunan Atlas Dağları'na Müslümanlar *Carena*, Hristiyanlar da *Claris* demektedir. *Atlas*'ın neden bu adları kullandığı açık olmamakla beraber *claris* latince temiz ve parlak anlamlarına geldiği için karla kaplı Atlas Dağları'na uygun görünebilir. Müslümanların bu

⁷⁸ Andrea Maraschi ve Viktória Gyönki, "Introduction: A New History of Medieval Scandinavia", içinde *Food Culture in Medieval Scandinavia*, ed. Viktória Gyönki ve Andrea Maraschi, (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2022), 17. Ayrıca bkz. Andrea Maraschi, "Wine, Bread, and Water, Between Doctrine and Alternative. Norms and Practical Issues Concerning the Eucharist and Baptism in Thirteenth-Century Europe", *Revista de Història da Sociedade e da Cultura* 19, (2019): 323-344.

⁷⁹ Samuel J. Walker, Anne Karin Hufthammer ve Hanneke J. M. Meijer, "Birds in Medieval Norway", *Open Quaternary* 5, S. 5 (2019): 1-33; Pertti Koskimies, "Conservation Biology of the Gyrfalcon (*Falco Rusticolus*) in Northern Fennoscandia", içinde *Gyrfalcons and Ptarmigan in a Changing World*, C. 2, ed. Richard T. Watson, Tom J. Cade, Mark Fuller, Grainger Hunt ve Eugene Potapov, (Boise: The Peregrine Fund, 2011): 95-123; Georgi Petrovich Dementiev ve N. N. Gortchakovskaya, "On the Biology of the Norwegian Gyrfalcon", *IBIS* 89, S. 4 (1945): 559-565.

⁸⁰ Kristina Anderson, "Fatal Attraction: Preserving Polar Bear Populations through tourist Regulation in Norway's Arctic", *The George Washington International Law Review* 52, S. 1 (2020): 99-127; *Polar Bears in Svalbard*, ed. Gunn Sissel Jaklin ve Janet Holmén, (Tromsø: Norwegian Polar Institute, 2005); *Polar Bears: Proceedings of the 15th Working Meeting of the IUCN/SSC Polar Bear Specialist Group, Copenhagen, Denmark, 29 June-3 July 2009*, ed. M. E. Obbard, G. W. Thiemann, E. Peacock ve T.D. DeBruyn, (Gland: International Union for Conservation of Nature, 2010).

⁸¹ Eigil Reimers, "Management of wild reindeer in Norway", *Rangifer*, Özel Sayı 1 (1986): 241-246; Johnny-Leo L. Jernsletten ve Konstantin Klovov, *Sustainable Reindeer Husbandry*, (Tromsø: Centre for Saami Studies, 2022), 85-109.

⁸² Tota aquesta muntanya de lonch es appellada Carena per Serrayns, e per Crestians es appellada Muntis Claris. E sepiats que en aquesta dita muntanya ha moltes bones villes e castels, losquals conbaten los hunsiabls altres. Encara cola dita muntanya es abunda de pa e de vi e d'oli, e de totes bones fruytes..

dağlara *Carena*⁸³ dediklerine yönelik bilgi de antik Cyrene şehriyle⁸⁴ veya Arapların ona taktığı Kâhine ismiyle bilinen Berberi bir savaşçı kadınla⁸⁵ açıklanabilir. Birbirleriyle savaş halinde olan şehirler ve kaleler de 1269'da yıkılan Muvahhidlerin ardından Kuzey Afrika'da ortaya çıkan üç ayrı devlet [Hafsiler, Zeyyaniler (Abdülvadiler), Meriniler] ve bunların birbirleriyle savaşmalarının⁸⁶ bir yansıması olabilir.

2.3. III-2-3

Tüccarlar, *Gineva* zencilerinin topraklarına bu yerden geçerek girerler; bu geçide *Darcha Vadisi* denilir.⁸⁷

Atlas'ın *Gineva* olarak adlandırdığı yere günümüzün Gana'sıdır.⁸⁸ *Darcha Vadisi* olarak adlandırdığı yer de Trans-Sahra ticaret yolu üzerinde Atlas Dağları'nın geçilebildiği ender yerlerden biri olan ve *Atlas*'ta Sicilmase'nin batısında gösterilmesine⁸⁹ bakılacak olursa günümüzün Draa (Der'a) Vadisi⁹⁰ olmalıdır. Çünkü bu vadinin ve nehrin adı eski dönem kaynaklarda Darha⁹¹ olarak geçmektedir. Burası orta çağın büyük kısmında başta Sicilmase⁹² gibi yerlere kıyasla ikinci düzeyde kalsa da Arap kabilesi Beni Makil'in XIII. yüzyılda Fes ile Timbutku arasındaki ticaret yolunu kesmesiyle önem kazanmıştır.⁹³

⁸³ Carena adına Matteo Maria Boiardo tarafından kaleme alınan Orlando Innamorato (Aşık Orlando) destanında rastlanılmaktadır [Bkz. Jo Ann Cavallo, *The World beyond Europe in the Romance Epics of Boiardo and Ariosto*, (Toronto: University of Toronto Press, 2013), 95, 115] ve Atlas sıradağlarındaki bir dağın adı olarak geçmektedir [Francesco Berni, *The Orlando Innamorato*, çev. William Stewart Rose, (Londra: A & R Spottiswoode, 1823), 155]

⁸⁴ Monika Rekowska, *In Pursuit of Ancient Cyrenaica...*, çev. Anna Kijak, (Oxford: Archaeopress, 2016), 109, 111. İncil'de geçtiği şekliyle Kirene. Bkz. *Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil)*, İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2020, Elçilerin İşleri, 2: 9-11.

⁸⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Yves Modéran, "Kahena", *Encyclopédie Berbère*, C. 27, ed. Gabriel Camps ve Salem Chaker, Editions Peeters, Paris 2005, 4102-4111; *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. 2, ed. Hakkı Dursun Yıldız, (İstanbul: Çağ Yayınları, 1992), 373.

⁸⁶ Phillip Chiviges Naylor, *North Africa (Revised Edition)*, (Austin: University of Texas Press, 2015), 96; Mehmet Özdemir, "Muvahhidler", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 31, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, Ankara 2020, 410.

⁸⁷ Per aquest loch pasen los mercaders que entren en la terra del negres de Gineua, lo qual pays es appellat Vall de Darha.

⁸⁸ Susana Molins Lliteras, "Timbuktu and Its Manuscripts in Public Discourse", içinde *Babel Unbound*, ed. Lesley Cowling ve Carolyn Hamilton, (Johannasburg: Wits University Press, 2020), 149.

⁸⁹ İsmail Ceran, "Sicilmase", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 37, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2009, 136.

⁹⁰ Liora Bigon ve Edna Langenhta, "Tracing Trade and Settlement Infrastructures in the Judaic Material Culture of Tafilalt, Southeastern Morocco", *Heritage* 5, S. 4 (2022): 3789.

⁹¹ Thomas James Wood, "Revisions to the Andrena Fauna of North-Western Africa With a Focus on Morocco (Hymenoptera: Andrenidae)", *European Journal of Taxonomy* 916, (2023): 46.

⁹² Meşhur seyyah ibn Battuta da 1351 yılının güzünde çıktığı hayatının son yolculuğunda Mali İmparatorluğu'na gitmek için Fes'ten Sicilmase'ye (1352) geçmiştir. Bkz. Ebu Abdullah Muhammed İbn Battuta Tanci, *İbn Battuta Seyahatnamesi*, C. 2, çev. A. Sait Aykut, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2004), 955.

⁹³ Corisande Fenwick, vd., "A Medieval Boom in the North-west Sahara: Evolving Oasis Landscapes in the Wadi Draa, Morocco (c.700–1500 AD)", *Journal of Islamic Archaeology* 8, S. 2 (2021), 142 (139-165). Ayrıca bkz. Marinella Arena ve

2.4. III-2-4

Bu siyahi efendinin adı Mali'li Musa'dır ve *Gineva* zencilerinin topraklarının hükümdarıdır. Bu kral, topraklarında çıkarılan altının bolluğundan dolayı bu toprakların en zengini ve soylusudur.⁹⁴

Mali İmparatorluğu'nun dokuzuncu *mansası* ve bu ülkeye altın çağını yaşatan⁹⁵ Musa'nın zenginliği, sanılanın aksine imparatorluğun bizzat altın çıkarmasından değil ticaret veya vergi aracılığıyla toplanmıştır.⁹⁶ Ticaret yollarını ele geçiren Musa döneminde yapılan altın, tuz, fildişi, kola bulunduğu ve köle ticareti imparatorluğa büyük bir gelir kaynağı olmuştur.⁹⁷ Mansa Musa'nın 1324-1325 yılları arasındaki hacı⁹⁸ esnasında yaptığı harcamalar o kadar büyük ses getirmiştir ki İskenderiye'de bulunan Venedikli ve Cenovalı tüccarlar aracılığıyla Mali İmparatorluğu'nun zenginliğine dair söylentiler Avrupa'ya taşınmıştır⁹⁹ ki bu da Afrika'nın batısına yönelik ortaya çıkan Avrupalı akınının bir diğer nedenidir.

Paola Raffa, "Draa Valley: Tighremt and Iggherm, Morocco", içinde *Earthen Architecture in Muslim Cultures*, ed. Stéphane Pradines, (Leiden-Boston: Brill, 2018), 55-83.

⁹⁴ Aquest senyor negre es appellat Musse Melly, senyor dels negres de Gineua. Aquest rey es lo pus rich, el pus noble senyor de tota esta partida, per l'abondancia de l'or lo qual se recull en la sua terra.

⁹⁵ Nehemia Levtzion, "The Thirteenth- and Fourteenth-Century Kings of Mali", *The Journal of African History* 4, S. 3 (1963): 353, 347.

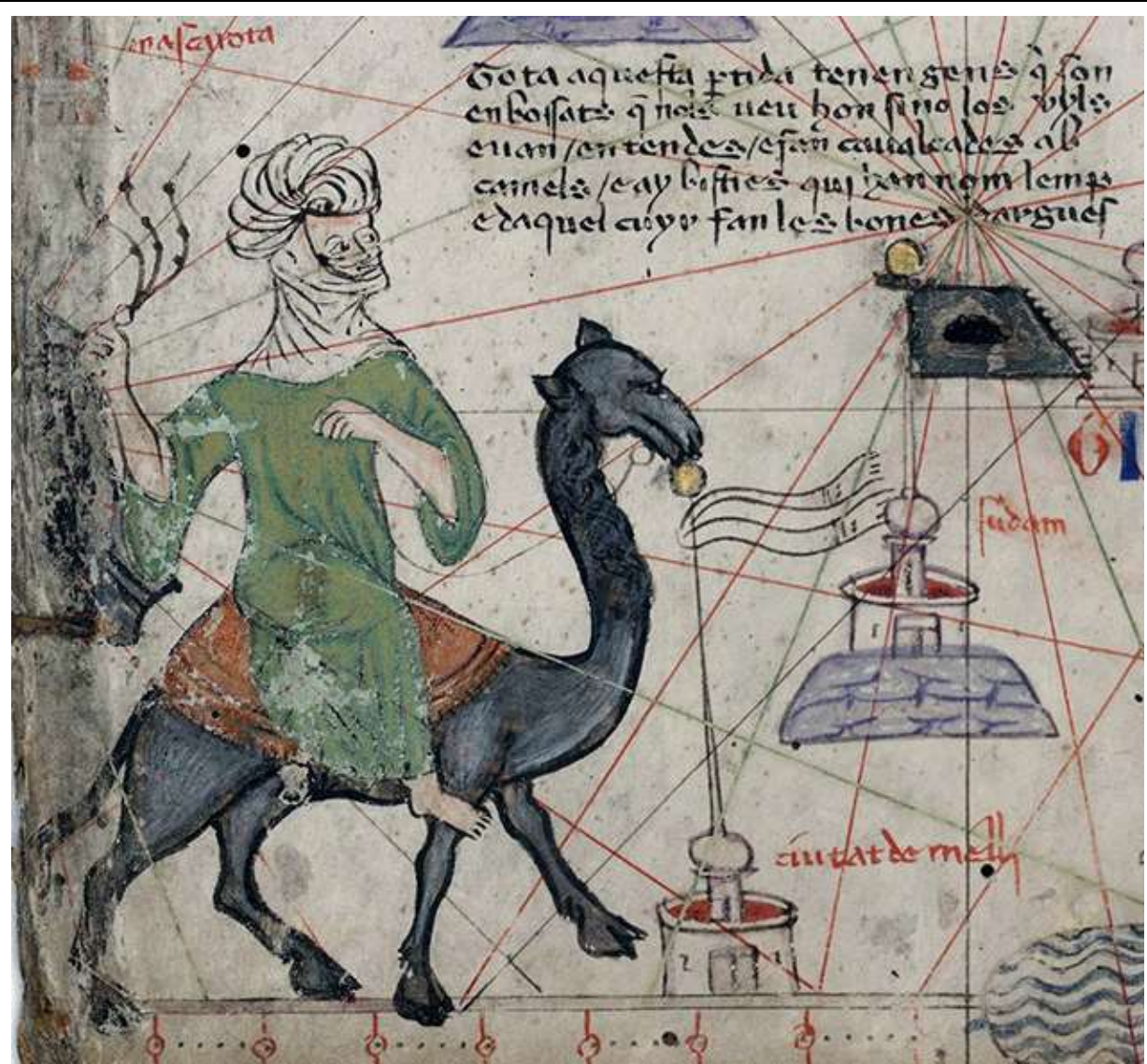
⁹⁶ Michael A. Gomez, *African Dominion*, (Princeton&Oxford: Princeton University Press, 2018), 107-108.

⁹⁷ Onaiwu W. Ogbomo, "Musa, Mansa (Kankan) (D. 1337)", *The Historical Encyclopedia of World Slavery*, C. 2, ed. Junius P. Rodriguez, ABC-Clío, Santa Barbara 1997, s. 449.

⁹⁸ Gomez, *African Dominion*, 104.

⁹⁹ Marq de Villiers ve Sheila Hirtle, *Timbuktu*, (New York: Walker & Company, 2007), 87-88.

2.5. III-2-5

Bu ülkenin hepsi, sadece gözleri görünecek şekilde tüm vücutlarını örten insanlarla doludur; çadırlarda yaşarlar ve develere binerler. Orada güzel, deri kalkanlar yapmak için postları kullanılabilen *lemp* adlı hayvanlar vardır.¹⁰⁰

Atlas'ın bahsettiği insanlar büyük ihtimalle Tuareglerdir. Tuareg erkekleri, rüşlerine erince gözleri hariç olmak üzere yüzlerinin tamamını örten, koyu mavi bir başlık takmaya başlarlar. Bundan dolayı "çölün mavi adamları"¹⁰¹ olarak dahi adlandırılmışlardır ve bu konu üzerine yeterince çalışma yapılmıştır.¹⁰²

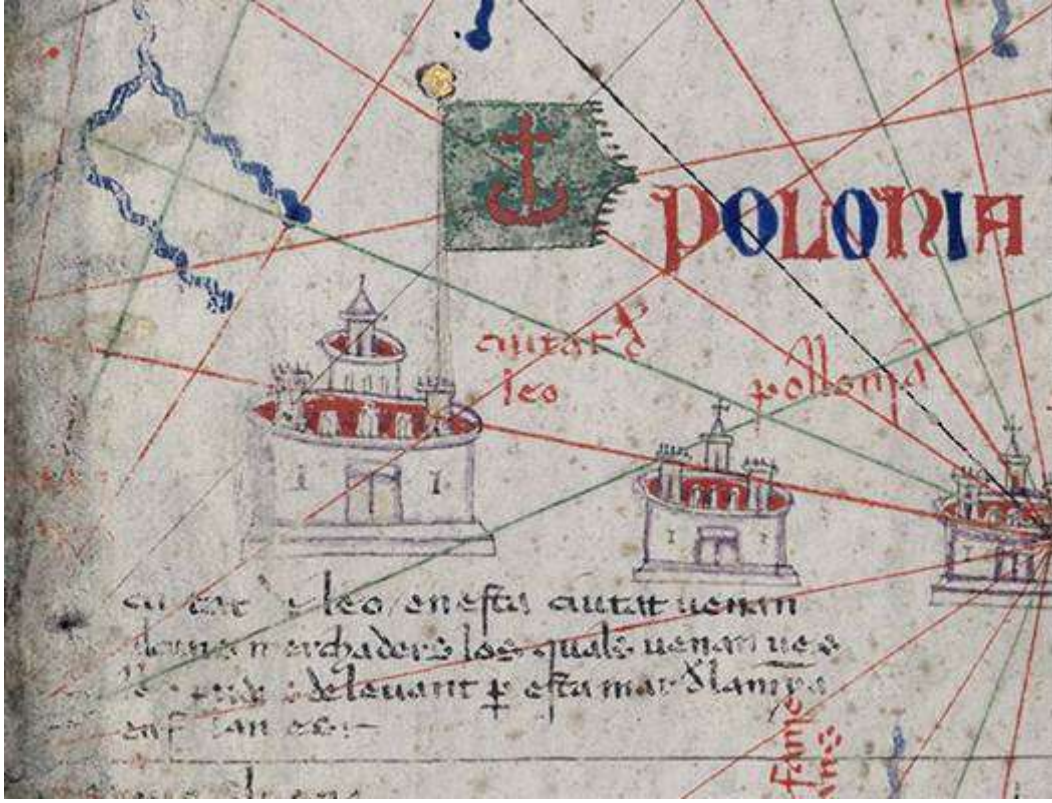
¹⁰⁰ Tota aquesta partida tenen gens que son embossats; que no les veu hem, sino los vyls; e van en tendes, e fan cavalcades ab camels; e ay bisties qui han nom Lemp, e daquel cuyr fan les bones dargues.

¹⁰¹ Edmond Bernus, "The Tuareg-Wanderers of the Desert", *swissair Gazette*, 11/1984, s. 20.

¹⁰² Dominique Casaju, "Why Do the Tuareg Veil Their Faces?", içinde *Contexts and Levels-Anthropological Essays on Hierarchy*, ed. R. H. Barnes, Daniel de Coppet ve R. J. Parkin, (Oxford: JASO, 1985), 68-77; Jeremy H. Keenan, *The Lesser Gods of the Sahara*, (London-Portland: Frank Cass, 2004); Jeremy H. Keenan, "The Tuareg Veil", *Middle Eastern Studies* 13, S. 1 (1977): 3-13; Sarah Lunaček, "Potovanje Pomenov Tuareškega Zagrinjala Skozi Različne Socialne Kontekste", *Dve Domovini*, S. 31, (2010): 13-35; Marilia Jardim, "The Corset and the Veil as Disruptive Manifestations of Clothing: the Tightlancer and the Tuareg", *dObra[s]* 12, S. 25 (2019): 53-74.

3. IV. Panel-1

3.1. IV-1-1

Leo Şehri. Flanders'teki *La Mancha Denizi* aracılığıyla Levant'a yönelen bazı tüccarlar bu şehre gelirler.¹⁰³

Atlas'ta *Leo* adıyla kaydedilmiş şehir günümüzün Lviv şehridir.¹⁰⁴ Bu metnin geri kalanı yani ikinci cümlesini açıklamak biraz zor görünmektedir. Yapılan anlatımdan *Atlas*'ın Kuzey Denizi ve Baltık Denizi'ni -ismen de olsa- birleştirmiş olduğu sonucu çıkmaktadır.¹⁰⁵ Çünkü bir sonraki kısımda *La Mancha* adıyla anılan yer Baltık Denizi'dir. Bununla beraber geç orta çağlarda, kriz döneminden önce özellikle XIII. yüzyılda büyük bir gelişim ve ticari kalkınma yaşayan Flanders Kontluğu¹⁰⁶ Kuzey Denizi kıyısındadır. *La Mancha* adı denince ilk akla gelen yer Manş Denizi adıyla bilinen İngiliz Kanalı'dır. Fakat bu kanala bu ismin verilmesi XVII. yüzyıldan önceye gitmemektedir.¹⁰⁷ Cins isim olarak tüm dar su kanallarına verilen bu adlandırma,¹⁰⁸ Flanders Kontluğu'nun coğrafi konumu ve Manş Denizi'nin kuzey-doğuda Dover Boğazı'yla sona ermesi¹⁰⁹ göz önüne alındığında bahsedilen yere dair en makul açıklama buranın Kuzey Denizi'nin İngiltere ve Avrupa arasında kalan güney-batı ucu olduğudur.

¹⁰³ Ciutat de Leo. En esta ciutat venan alguns merchaders, losquals venan ves las partides de Levant per esta mar de Lamanya in Flandes.

¹⁰⁴ Delphine Bechtel, "Lemberg/Lwów/Lvov/Lviv: Identities of a 'City of Uncertain Boundaries'", çev. Colin Anderson, *Diogenes* 53, S. 210 (2005): 62.

¹⁰⁵ 1539 yılında Olaus Magnus tarafından yapılan Carta Marina [Carta marina et descriptio septentrionalium terrarum (Kuzey topraklarının anlatımları ve deniz haritası)] ya kadar da İskandinav Ülkeleri ayrıntılı çizilmemiştir. Thomas, Rossby ve Peter Miller. "Ocean Eddies in the 1539 Carta Marina by Olaus Magnus", *Oceanography* 16, C. 4 (2003): 80.

¹⁰⁶ David Nicholas, *Medieval Flanders*, (New York: Routledge, 2013), 150.

¹⁰⁷ Renaud Morieux, *The Channel*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2016), 71.

¹⁰⁸ *A Dictionarie of the French and English Tongues*, "Manche", der. Randle Cotgrave, (Londra: Adam Islip, 1611), sayfa numarası yok.

¹⁰⁹ Brigitte van Vliet-Lanoë, vd., "A Renewed Cenozoic Story of the Strait of Dover", *Annales de la Société Géologique du Nord (2e Série)* 17, (2010): 60.

Tüccarların Flanders'ten yola çıkıp Lviv üzerinden Akdeniz'e yönelmeleri bu şehrin ticari önemini göstermektedir. Orta çağlarda çok önemli bir ticaret yolu olan ve Avrupa'yı doğudan batıya kat eden *via regia* üzerindeki duraklardan biri Lviv şehridir.¹¹⁰ 1256'da kurulan Lviv¹¹¹ XIV ve XVII. yüzyıllar arasında Doğu Avrupa'nın ekonomik başkentliğini yapmıştır. Bununla beraber Lviv'e 1356 yılında Lehistan Kralı III. Casimir tarafından Magdeburg Hakları'nın verilmesinden sonra şehir büyük bir ticari merkez olmuştur.¹¹² XV. yüzyılın sonunda, 8.000 kişiden oluşan nüfusu içinde Ermenilerin,¹¹³ Yahudilerin, yerli halkın (Ruteryan), Müslümanların, Tatarların, Yunanların ve Kırım Karaylarının da olduğu Lviv, Avrupa'nın çeşitli ticaret yolları ve özellikle Karadeniz üzerinden Doğu ile yaptığı ticarete büyük bir yere sahip olmuştur ki bu duruma *Atlas*'ta da işaret edilmektedir.¹¹⁴

3.2. IV-1-2

Bu denize *La Mancha Denizi*, *Gotlandia Denizi* ve *Susia Denizi* denir. Bilinsin ki bu deniz yılın altı ayı boyunca donuktur; yani Ekim'in ortasından Mart'ın ortasına kadar ve yüzeyi o kadar sert olur ki kağıt arabasıyla bir ucundan diğerine yolculuk yapılabilir. Havanın sertliği *tramontana* (kuzey)¹¹⁵ rüzgârının soğuşundandır.¹¹⁶

Burada tanımlı yapılan deniz günümüzün Baltık Denizi'dir. Bu denizin İsveç (Susia) ve bu denizdeki en büyük ada olup günümüzde İsveç'e bağlı olan Gotland Adası (Gotlandia)¹¹⁷ adıyla da anılması anlaşılabilir bir durumdur. Baltık Denizi'nin buz tutmasına, üzerinde sadece insanların değil orduların yürütmesine dair bilgiler özellikle XIII. yüzyıldan beri kaydedilmiştir.¹¹⁸ Olaus Magnus

¹¹⁰ Franciszek Mróz ve Oresta Bordun, "The Origin and Functioning of the Lviv Way of St. James Via Regia and Its Importance in the Development of Pilgrimages and Religious Tourism at the Polish-Ukrainian Border", *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis* 10, S. 1 (2017): 122; Bogusław Kopka ve Robert Andrzejczyk, *Historical Trails in Poland*, çev. Andrew Tuson, (Varşova: Polska Organizacja Turystyczna, 2018), 80-82.

¹¹¹ Orest Subtelny, *Ukraine: A History*, (Toronto: University of Toronto Press, 2000), 62.

¹¹² Nadel-Golobič Eleonora, "Armenians and Jews in Medieval Lvov: Their Role in Oriental Trade, 1400-1600", *Cahiers du Monde Russe et Soviétique* 20, S. 3-4 (1979): 351-352.

¹¹³ Buradaki Ermeni topluluğu için bkz. Kornél Nagy, "The Foundation of the Armenian (Ruthenian) College of Lviv (Lemberg) (1664-1681)", *Eastern Theological Journal* 6, S. 1 (2020): 35-75; Levyk Bogdan ve Skorniewski Mariusz, "The Armenians of Lviv in the Scientific Studies, Written and Sacral Records", *Skhid (CXLI)* 4, S. 162 (2019): 60-67.

¹¹⁴ Eleonora, "Armenians and Jews", 352, 354-357.

¹¹⁵ Hasan Bora Usluer, "Türk Boğazları'nda Fenerler ve Sis İşaretleri'nin Elektronik Seyir'e Entegrasyonu'nun İncelenmesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (İstanbul Üniversitesi, 2010), 10.

¹¹⁶ Aquesta mar es appellada mar de Lamanya o mar de Gotlandia e de Susia. E sapia que aquesta mar es congelada VI meses de l'ayn, so es a saber de migant uyubri tro migant mars, axi fort que hom pot anar per esta mar ab carros de bous d'aquel temporal, per la fredor de la Tramuntana.

¹¹⁷ Umberto Leanza, "The Influence of Islands on Delimitation in the Baltic Sea", içinde *The Baltic Sea: New Developments in National Politics and International Cooperation*, ed. Renate Platzöder ve Philomène A. Verlaan, (The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 1996), 178.

¹¹⁸ Hubert Horace Lamb, *Climate: Present, Past and Future*, C. 2, (Abingdon-on-Thames: Routledge, 2011), 451; Kristin Ilves, "Sea and Seafaring in the Chronicles: The Study of the Chronicle of Henry of Livonia and the Livonian Rhymed

tarafından XVI. yüzyılda yazılan, İskandinavların anlatıldığı eserde [*Historia de Gentibus Septentrionalibus* (Kuzey Halklarının Tarihi)] bir-iki yüzyıl önce bu deniz üzerinde yolculuk yapanların kalması için küçük kulübelerin inşa edildiğinden bahsedilmiştir.¹¹⁹ Kendisi tarafından çizilen haritada da bu denizin buz tuttuğu ve insanların üzerinde yürüyebildiği görülmektedir.¹²⁰ Baltık Denizi'nin buz tutmasına dair çok sayıda araştırma yapılmıştır.¹²¹

3.3. IV-1-3

Burada *Organa Kralı* hüküm sürmektedir, kendisi sahilin Sarazenleri ve diğer Araplarla sürekli savaş halinde olan bir Sarazendir.¹²²

Atlas'ın burada bahsettiği [ve elinde hâkimiyet asasıyla (ada, abere) resmettiği]¹²³ kişi büyük ihtimalle Ife İmparatoru'dur. Bu ad, yani Organa, Yoruba halkı tarafından kurulan imparatorluğun ilk hanedanına verilen ünvan olan Ogane (Oghene, Ogene) sözcüğünün bozulmuş halidir.¹²⁴ Benzer

Chronicle on the Navigation on the Baltic Sea in the 12th and 13th Centuries", içinde *Vänbok till Christer Westerdahl med Anledning av Hans 70-Årsdag Den 13 November 2015*, ed. Staffan von Arbin, Pål Nymoen, Frans-Arne Hedlund Stylegar, Morten Sylvester, Anders Gutehall ve Peter Skanse, (Skärhamn: Båtdokgruppen, 2015), 214-215.

¹¹⁹ Olaus Magnus, *Description of the Northern Peoples: Rome 1555*, C. 1, çev. Peter Fisher ve Humphrey Higgens, ed. Peter Foote, (Farnham: Ashgate Book, 2010), 60.

¹²⁰ "Carta marina et descriptio septemtrionalium terrarum ac mirabilium rerum in eis contentarum diligentissime elaborata Anno Dni 1539. Venetiis liberalitatie Reverendissimi Domini Ieronimi Quirimi. Scala miliarium theuto. [nica], , italica, preterea X milliaris gothica sive suetica faciunt XV mil theutonica / Olaus Magnus Gotus," Département des Manuscrits, Bibliothèque nationale de France, Haziran 20, 2025, <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b53062317f/f1>.

¹²¹ Natalija Schmelzer ve Jürgen Holfort, "Ice Winter Severity in the Western Baltic Sea in the Period of 1301-1500: Comparison with Other Relevant Data", *International Journal of Climatology* 31, (2011), 1094-1098; Jens Neumann, "Great Historical Events That Were Significantly Affected by the Weather: 3, The Cold Winter of 1657-58, The Swedish Army Crosses Denmark's Frozen Sea Areas", *Bulletin of the American Meteorological Society* 59, S. 11 (1978), 1432-1437; Svetlana Jevrejeva, "Severity of Winter Seasons in the Northern Baltic Sea Between 1529 and 1990: Reconstruction and Analysis", *Climate Research* 17, (2001): 55-62. Ayrıca bkz. Christian Pfister, Gabriela Schwarz-Zanetti ve Martin Wegmann, "Winter Severity in Europe: The Fourteenth Century", *Climatic Change* 34, (1996): 91-108; Christian Pfister, Gabriela Schwarz-Zanetti, Jürg Luterbacher ve Martin Wegmann, "Winter Air Temperature Variations in Western Europe During the Early and High Middle Ages (AD 750-1300)", *The Holocene* 8, S. 5 (1998): 535-552.

¹²² Aci senyorea lo rey de Organa, Sarrayn, qui continuament guerrey a los Sarrayns maritims e ab d'altres Alaraps.

¹²³ Hans Melzian, "ada", *A Concise Dictionary of the Bini Language of Southern Nigeria*, (Londra: Kegan Paul, Trench, Turner, 1937), 2; *Church Missionary Society*, "Abere", *A Dictionary of the Yoruba, Part-2, Yoruba-English*, (Lagos: Church Missionary Society Bookshop, 1913), 2.

¹²⁴ Suzanne Preston Blier, *Art and Risk in Ancient Yoruba*, (New York: Cambridge University Press, 2015), 6.

şekilde XIV. yüzyılın sonlarında en görkemli dönemini yaşayan ve üç yüz kilometreden fazla bir büyüklüğe erişen bu imparatorluğun¹²⁵ coğrafi konumu da doğru değildir. Günümüzde Nijerya ve Benin toprakları üzerinde kurulan imparatorluk, *Atlas*'ta Sahra'nın ortalarında gösterilmiştir.¹²⁶ Yoruba kültürünün dini hoşgörü yönünde ciddi bir özelliği olmakla beraber¹²⁷ XIV. yüzyıla tarihlenen bir kaya oymasından yola çıkılarak yayılcı Müslümanlarla çatışmalar yaşandığı tahmin edilmektedir.¹²⁸ İbn Battuta'nın Yufi adıyla bahsettiği¹²⁹ Ife-Ife, XIV. yüzyılda imparatorluğun en büyük şehri ve ticaret merkezidir.¹³⁰ Trans-Sahra ticaret yolu -ve küresel olarak İpek Yolu- üzerinde olması sayesinde büyük bir ekonomik merkez olan¹³¹ bu imparatorluğun, ticaretle uğraşan Avrupalıların dikkatini çekmesi *Atlas*'ta özellikle gösterilmesinden anlaşılmaktadır. Hatta Ife İmparatorluğu'nun önemli bir endüstri ürünü olan cam boncuk yapımında bu ticaret yolu ile Avrupa'dan ithal edilen camların kullanıldığı düşünülmektedir.¹³²

4. IV. Panel-2

4.1. IV-2-1

Bu gölün adı (...) ve burada mersin balıkları ve garip başka balıklar vardır.¹³³

Burada adı silinmiş olan göl büyük ihtimalle Ladoga Gölü'dür. Günümüzde Rusya'da bulunan bu göl Avrupa'nın en büyük gölü olmasının¹³⁴ yanında ciddi bir mersinbalığı nüfusuna da ev sahipliği yapmıştır. Bununla beraber aşırı avlanma nedeniyle VII ve X. yüzyıllar arasında Straya Ladoga yerleşimindeki mersinbalığı nüfusu %150 azalmıştır ve bu durum tüm orta çağlar boyunca etkili olmuştur.¹³⁵ Bunun yanında bu gölün, *Vareglerden Yunanlara Uzanan Ticaret Yolu* (Vareg Ticaret

¹²⁵ Akinwumi Ogundiran, *The Yoruba, A New History*, (Bloomington: Indiana University Press, 2020), 138.

¹²⁶ Blier, *Art and Risk*, 151-152.

¹²⁷ S. Adebajji Akintoye, *A History of the Yoruba People*, (Dakar: Amalion Publishing, 2010), 339. İslamiyet'in Yorubalarla ilk teması için bkz. Ogundiran, *The Yoruba*, 172.

¹²⁸ Blier, *Art and Risk*, 152. Ayrıca bkz. Razaq Olatunde Rom Kalilu, "Bearded Figure with Leather Sandals: Islam, Historical Cognition, and the visual Arts of the Yorùbá", *Africa: Rivista Trimestrale di Studi e Documentazione dell'Istituto Italiano per l'Africa e l'Oriente* 52, S. 4 (1997): 579-591.

¹²⁹ Ebu Abdullah Muhammed İbn Battuta Tanci, *İbn Battuta Seyahatnamesi*, C. 1, çev. A. Sait Aykut, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2004), 366, 369; İbn Battuta, *İbn Battuta Seyahatnamesi*, C. 2, 962.

¹³⁰ Ogundiran, *The Yoruba*, 105, 107.

¹³¹ Robin Horton, "Ancient Ife: A Reassessment", *Journal of the Historical Society of Nigeria* 9, S. 4 (1979): 102-103; Akintoye, *A History*, 54, 62-63; Blier, *Art and Risk*, 6, 45.

¹³² Akintoye, *A History*, 64.

¹³³ Aquesta steyn es appellat ... en lo qual se nodrexen ... orions e d'altres pexes molt estranis.

¹³⁴ Vladislav Rumyantsev, Markku Viljanen ve Tatyana Slepukhina, "The Present State of Lake Ladoga, Russia-A Review", *Boreal Environment Research* 4, S. 3 (1999): 201.

¹³⁵ Ryszard Kolman, Andrzej Kapusta ve Jacek Morzuch, "History of the Sturgeon in the Baltic Sea and Lake Ladoga", içinde *Biology and Conservation of the European Sturgeon Acipenser sturio L. 1758*, ed. Patrick Williot, Eric Rochard, Nathalie Desse-Berset, Frank Kirschbaum ve Jörn Gessner, (Heidelberg: Springer, 2011), 223-224.

Yolu) olarak bilinen ticaret güzergâhı üzerinde olması, en azından Haçlı Seferleri ile yeni ticaret yolları açılana değin¹³⁶ ticari önem taşıması *Atlas*'ta yer alma nedenlerinden biri olabilir.

4.2. IV-2-2 ve IV-2-3

Küçük Asya veya Türkiye de denilen Mezopotamya; burada çok sayıda beylik ve şehir bulunur.¹³⁷

Pek çok şehrin ve kalenin bulunduğu Türkiye de denilen Küçük Asya.¹³⁸

Atlas'ın verdiği bu iki bilgi birbirine çok yakındır. Bununla beraber bu bilgilerin *Atlas* üzerindeki yerleri birbirinden farklıdır. Anadolu Yarımadası'nın neredeyse tam ortasında bulunan ikinci bilgide kastedilen yerin Anadolu olduğu kesindir. Türkiye Selçuklu Sultanı I. Alaeddin Keykubad'ın yönetiminin son yıllarından itibaren merkezi idare ile uç boyları arasında ortaya çıkmaya başlayan ayrılıklar 1243'teki Köse Dağı yenilgisinin ardından daha da şiddetli bir şekilde kendini hissettirmiş ve sonraki süreçte uç beyleri kendi bağımsız beyliklerini idare eder hale gelmişlerdir.¹³⁹ Dolayısıyla *Atlas*'ın burada bahsettiği II. Beylikler Dönemi Türkiye'sidir. Buna benzer bir durum *Atlas*'ın Mezopotamya dediği ve muhtemelen İran olan coğrafya için de söz konusudur. Çünkü 1335'te İlhan Ebu Said'in (1316 - 1335) varis bırakmaksızın ölümü nedeniyle İlhanlılar parçalanmış ve ortaya Celayirliler, Karakoyunlar, Muzafferiler, Serbedariler ve Eretnaogulları gibi daha küçük devletler çıkmıştır.¹⁴⁰ Küçük Asya da denilen Anadolu Yarımadası'na *Türkiye* adının verilmesi belirlenebildiği

¹³⁶ Roman Adrian Cybriwsky, *Along Ukraine's River: A Social and Environmental History of the Dnipro*, (Budapest: Central European University Press, 2018), 43-45. Ayrıca bkz. *The Russian Primary Chronicle-Laurentian Text*, çev. Samuel Hazzard Cross ve Olgerd P. Sherbowitz-Wetzor, (Cambridge: The Medieval Academy of America, 1953), 53.

¹³⁷ Mesopotamia, laqual es appellada Turchia o Asia Minor, en laqual son moltes bones provinces et ciutats.

¹³⁸ Asia Minor vel Turchia dicta, in qua sunt multae ciuitates et castella.

¹³⁹ Yaşar Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991), 1-3.

¹⁴⁰ Abdülkadir Yuvalı, "İlhanlılar", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 22, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2000, 104.

kadarıyla II. Haçlı Seferi (1147-1150) sırasında rastlamaktadır.¹⁴¹ Marco Polo'nun seyahatini yaptığı dönemdeyse (XIII. yüzyılın son çeyreği) biri Anadolu topraklarında (Türkiye) biri de Türkistan'da (Büyük Türkiye) olmak üzere iki Türkiye'nin varlığı¹⁴² *Atlas*'ta böyle bir durumun ortaya çıkmasına neden olmuş olabilir.

4.3. IV-2-4

Burada Azize (İskenderiyeli) Bakire Catharine'in mezarı vardır.¹⁴³

III. yüzyılın sonları ve IV. yüzyılın başlarında, İskenderiye'de yaşayıp şehit edilen İskenderiyeli Catherine, Haçlı Seferleri'nin ardından Avrupa'da büyük ilgi gören azizelerden biridir. Geç orta çağlarda İngiltere'deki en önemli azize haline gelen Azize Catharine¹⁴⁴ özellikle XIV ve XV. yüzyıllarda Avrupa'nın en tanınan kadın azizelerinden biri olmuştur.¹⁴⁵ Günümüzde Mısır'ın en yüksek dağı onun adını taşımaktadır.¹⁴⁶ Öğrencilerin, öğretmenlerin, kütüphanecilerin ve avukatların koruyucu azizesi olması¹⁴⁷ ve *Atlas*'ın yapıldığı dönemde Avrupa'daki tanınmışlığı Cresques tarafından burada özellikle belirtilmesinin nedenlerinden olabilir.

¹⁴¹ Ömer Kahraman, "Geste de Lois VII Adlı Fransız Haçlı Kaynağında Türkler ve Türkiye," Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Dokuz Eylül Üniversitesi, 2020), 1, 23, 52-53.

¹⁴² Marco Polo, *Dünyanın Hikâye Edilişi*, çev. Işık Ergüden ve Z. Zühre İlkelen, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2019), 67-68, 124, 172. Geç orta çağda Türkiye'nin sınırları için bkz. Altay Tayfun Özcan, "XVI. Yüzyıla Kadar Türkiye ve Türkmenya Adının Batı Dünyasında Kullanımı ve Sınırları", *Türkiyat Mecmuası* 22, S. 63 (2012): 63-82; Altay Tayfun Özcan, *Türkiye'nin Doğusu*, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2023), 150-168.

¹⁴³ Hic est corpus Catarine virginis.

¹⁴⁴ Katherine J. Lewis, "'Rule of Lxxf Alle Folk to Sewe': Lay Responses to the Cult of St. Katherine of Alexandria in Late-Medieval England, 1300-1530", Yayınlanmamış Doktora Tezi, (University of York, 1996), 617.

¹⁴⁵ Dorottya Uhrin, "The Cult of Saint Katherine of Alexandria in Medieval Upper Hungarian Towns", *Hungarian Historical Review* 5, S. 3 (2016): 557; Ourania Perdiki, "Through the Eyes of a Mapmaker: Maritime Shrines on Cyprus During the Late Middle Ages", içinde *Unlocking Sacred Landscapes: Religious and Insular Identities in Context*, ed. Giorgos Papantoniou, Athanasios K. Vionis ve Christine E. Morris, (Basel: MDPI, 2022), 93. Ayrıca bkz. Michele Bacci, "Shaping the Holy Topography of Saint Catherine in the Late Middle Ages", içinde *At Home in Art: Essays in Honour of Mario Buhagiar*, ed. Charlene Vella, (Malta: Midsea Books, 2016), 325-388.

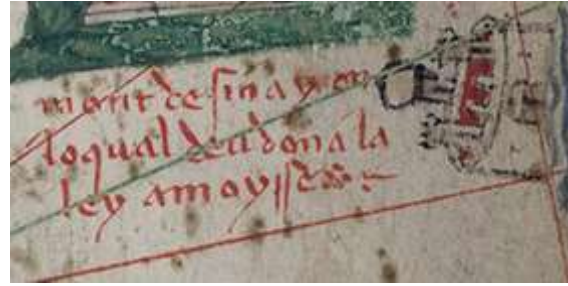
¹⁴⁶ Om-Mohammed A. Khafagi vd., "Vegetation Composition and Ecological Gradients in Saint Katherine Mountain, South Sinai, Egypt", *American-Eurasian Journal of Agricultural & Environmental Sciences* 13, S. 3 (2013): 402.

¹⁴⁷ *Saint of the Day*, ed. Leonard Foley, (Cincinnati: St. Anthony Messenger Press, 2009), 370.

4.4. IV-2-5 ve IV-2-6

İsrailoğulları Mısır'dan kaçtıklarında bu vadiden geçmişlerdi.¹⁴⁸

Allah'ın Musa'ya Kanun'u verdiği Sina Dağı.¹⁴⁹

Giriş'te de bahsedildiği gibi *Atlas* Tevrat'tan elde ettiği bilgileri burada göstermektedir. İsrailoğulları adıyla anılan Yahudilerin Mısır'dan çıktıktan sonra Kızıldeniz'den geçtikleri yerin resmedilmesi *Atlas*'a özgü bir durum değildir. VIII. yüzyıla (762-777) tarihlenen Sahte-Isidore (Pseudo-Isidorean) haritası,¹⁵⁰ Isidore'un yukarıda adı geçen *Etymologiae* (Etimolojiler) adlı eserinin XII. yüzyılda yapılan bir kopyasında bulunan harita,¹⁵¹ 1270 civarına tarihlenen Psalter haritası,¹⁵² 1300 civarına tarihlenen Hereford haritası¹⁵³ ve 1385 tarihli Guillem Solar portolanı¹⁵⁴ başta olmak üzere yapılan¹⁵⁵ çoğu haritada bu özellik mevcuttur.

İbrahimi dinlerde Allah'ın On Emir'i Musa peygambere Sina Dağı'nda verdiğine inanılmaktadır ki bu durum *Atlas*'a da yansımıştır. Bununla beraber Tevrat'ta adı geçen Sina Dağı'nın yeri ile ilgili tam bir görüş birliğine varılamamıştır.¹⁵⁶

¹⁴⁸ Per aquest freu pasaren los fills d'Israel con ixiren de Gipte.

¹⁴⁹ Mont de sinay en lo qual deu dona la ley a moyses.

¹⁵⁰ Leonid S. Chekin, "Easter Tables and the Pseudo-Isidorean Vatican Map", *Imago Mundi* 51, (1999): 14, 24.

¹⁵¹ Marcia Kupfer, "Traveling the Mappa Mundi: Readerly Transport from Cassiodorus to Petrarch", içinde *Maps and Travel in the Middle Ages and the Early Modern Period*, ed. Ingrid Baumgärtner, Nirit Ben-Aryeh Debby ve Katrin Kogman-Appel, (Berlin: De Gruyter, 2018), 25.

¹⁵² Mirko Grčić, "Geographical Image of the World in the London Psalter Maps From the 13th Century", *Zbornik Radova-Geografski Fakultet Univerziteta u Beogradu*, S. 96 (2021): 30, 46.

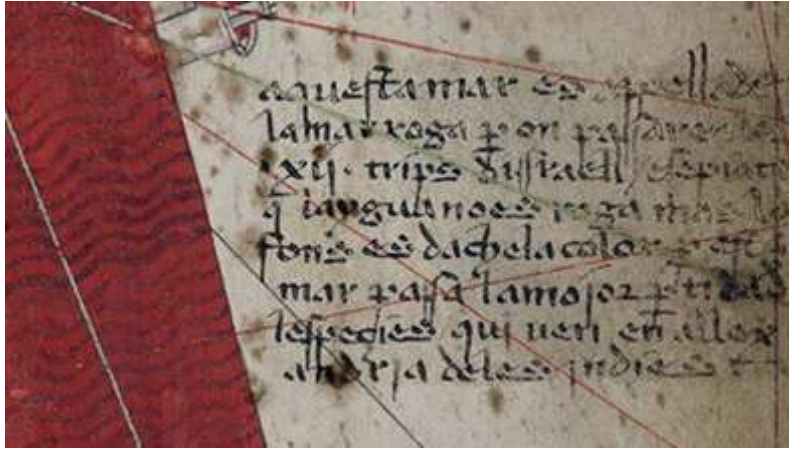
¹⁵³ Paul D. A. Harvey, *Mappa Mundi-The Hereford World Map*, (Toronto: University of Toronto Press, 1996), 42-43.

¹⁵⁴ Emre Doğanor ve Osman Güçlü, "Batılı Kartograflara Göre Türkiye ve Türkler (1100-1500)", içinde *Osmanlı İmparatorluğunda Coğrafya ve Kartografi*, ed. Mahmut Ak ve Ahmet Üstüner, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınevi, 2024), 463.

¹⁵⁵ Campbell, "Portolan Charts", 393.

¹⁵⁶ Mustafa Sinanoğlu, "Sina", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 37, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2009, 221.

4.5. IV-2-7

Bu denizin adı Kızıl Deniz'dir ve Mısır'ın On İki Kabilesi tarafından geçilmiştir. Bilinsin ki suyu kırmızı değildir fakat tabanı bu renktedir. Hindistan'dan İskenderiye'ye gelen baharatın çoğu bu denizden geçmek zorundadır.¹⁵⁷

Atlas, daha önce olduğu gibi yine Tevrat'a atıf yaptıktan sonra Kızıldeniz'in neden böyle bir ada sahip olduğunu açıklamaktadır. Görünüşe göre Cresques bu bilgiyi de hâlihazırda kullandığı kaynaklardan biri olan Plinius'tan almıştır. Çünkü Plinius -başka ihtimallerle beraber- bu denizin adının, büyük ihtimalle zemininde bulundan toprağın renginden dolayı Kızıldeniz olduğunu söylemektedir.¹⁵⁸ Bu bilgiyi *Atlas*'ın bir diğer kaynağı olan Sevillalı İsidor'a¹⁵⁹ ek olarak Bede¹⁶⁰ de tekrarlamaktadır. Denizin bu renkle anılmasının nedenleri arasında Türklerin yönleri renklerle tanımlaması¹⁶¹ ve Kızıldeniz'de bol miktarda bulunan, aşırı üreme özelliğine sahip bir siyanobakteri olan *Trichodesmium erythraeum* da gösterilmiştir.¹⁶² Orta çağlarda kabul edilen bir açıklama ise oralara gidip göremeyenlerin faydalanması özelliğini de taşıyan bu haritalarda -*Atlas*'ta görüldüğü üzere açıklayıcı etiketlerin yazılmasının yanında- farklı yerlerin (Akdeniz'in, Kızıldeniz'in, dağların, nehirlerin vs.) farklı renklerle boyanması, böylece Dünya'daki farklılığın gösterilmesi ve ayrıca önemli yerlerin ön plana çıkarılmasıdır.¹⁶³ Kızıldeniz'in Hindistan ve Mısır arasındaki ticarete sahip olduğu önem iyi bilinmektedir ve üzerine çeşitli araştırmalar yapılmıştır.¹⁶⁴

¹⁵⁷ Aquesta mar es appellada la mar Roga, per on passaren los XII trips d'Israel. E sepiats que l'aygua no es roga, mas lo fond es d'achela color. Per esta mar passa la major partida de l'especies qui ven en Alexandria de les Indies.

¹⁵⁸ *The Natural History of Pliny*, C. 2, 66; Pliny, *Natural History*, C. 2, 136.

¹⁵⁹ *The Etymologies*, 278.

¹⁶⁰ Bede, *On the Nature of Things and On Times*, çev. Calvin B. Kendall ve Faith Wallis, (Liverpool: Liverpool University Press, 2010), 96.

¹⁶¹ Ziya Gökalp, *Türk Medeniyeti Tarihi*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1976), 131.

¹⁶² Zakaria A. Mohamed, "Potentially Harmful Microalgae and Algal Blooms in the Red Sea: Current Knowledge and Research Needs", *Marine Environmental Research* 140, (2018): 235; Douglas G. Capone, vd., "Trichodesmium, a Globally Significant Marine Cyanobacterium", *Science* 276, (1997): 1221, d.n. 2.

¹⁶³ Chet van Duzer ve Ilya Dines, *Apocalyptic Cartography*, (Leiden: Brill, 2016), 51-52.

¹⁶⁴ Anna M. Kotarba-Morley, "Ancient Ports of Trade on the Red Sea Coasts-The 'Parameters of Attractiveness' of Site Locations and Human Adaptations to Fluctuating Land- and Sea-Scapes. Case Study: Berenike Troglodytica, Southeastern Egypt", içinde *Geological Setting, Palaeoenvironment and Archaeology of the Red Sea*, ed. Najeed M. A. Rasul ve Ian C. F. Stewart, (Cham: Springer, 2019), 741-774; Paulina B. Lewicka, "Flavorings in Context: Spices and Herbs in Medieval Near East", *Rocznik Orientalistyczny* 64, S. 1 (2011): 140-149; John L. Meloy, "Imperial Strategy and Political Exigency: The Red Sea Spice Trade and the Mamluk Sultanate in the Fifteenth Century", *Journal of the American Oriental Society* 123, S. 1, (2003): 1-19; Michel Tuchscherer, "Trade and Port Cities in the Red Sea-Gulf of Aden Region in the Sixteenth and Seventeenth Century", içinde *Modernity and Culture*, ed. Leila Fawaz ve Christopher Alan Bayly, (Columbia: Columbia University Press, 2002), 28-45.

4.6. IV-2-8

Hindistan'dan gelen baharat bu Chos şehrine getirilir. Daha sonra Babil ve İskenderiye'ye götürülür.¹⁶⁵

Orta çağ Avrupası için baharatlar hem yemekte hem de tıpta kullanıldığı için büyük bir öneme sahiptir.¹⁶⁶ *Atlas*'ta Chos adıyla kaydedilen yerleşim günümüzdeki el-Kuseyr'dir.¹⁶⁷ Bu liman şehri Vadiyü'l-Hamamet adı verilen yol aracılığıyla Nil Nehri üzerindeki Coptos (Qift) yerleşimine bağlanmaktadır ve Mısır'ın Kızıldeniz üzerindeki ticaret noktalarından biridir. Orta çağlarda, Müslümanların egemenliği altındaki dönemde, Kızıldeniz'deki güçlü kuzey rüzgârları nedeniyle gemiler daha güneydeki Berenike'yi kullansa da¹⁶⁸ *Atlas*'ın göstermesinden de anlaşıldığı üzere burası bu dönemde halen önemli ticaret noktalarından biridir.

¹⁶⁵ En questa ciutat de Chos aporten la especieria, la qual ve de les Indies; puys se porten en Babillonia e en Allexandria.

¹⁶⁶ James F. Hancock, *Spices, Scents and Silk: Catalysts of World Trade*, (Oxfordshire: CABI Publishing, 2021), 173-175. Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Paul Freedman, *Out of the East*, (New Haven&London: Yale University Press, 2008); Paul Freedman, "Spices and Late-Medieval European Ideas of Scarcity and Value", *Speculum* 80, S. 4 (2005): 1209-1227; Jong Kuk Nam, "Medieval European Medicine and Asian Spices", *Korean Journal of Medical History* 23, S. 2 (2014): 319-342; Eric Dursteler, "Spice and Taste in the Culinary World of the Early Modern Mediterranean", içinde *Silk Roads: From Local Realities to Global Narratives*, ed. Jeffrey D. Lerner ve Yaohua Shi, (Oxford&Philadelphia: Oxbow Books, 2020), 97-109.

¹⁶⁷ Chet van Duzer, "Nautical Charts, Texts, and Transmission: The Case of Conte di Ottomano Freducci and Fra Mauro", *Electronic British Library Journal* 2017, S. 6 (2017): 41, d.n. 122.

¹⁶⁸ Ahmed Ibrahim Othman, "Cultural and Architectural Heritage Values of the Qift-Quseir "Myos Hormos" Road", içinde *Conservation of Architectural Heritage*, ed. Antonella Versaci, Hocine Bougdah, Natsuko Akagawa, Nicola Cavalagli, (Cham: Springer, 2020), 125; Donald S. Whitcomb ve Janet H. Johnson, *Quseir al-Qadim 1978 Preliminary Report*, (Princeton: American Research Center in Egypt, Inc., 1979), 1-5; Ahmed Ibrahim Elsayed, "Evaluating the Cultural Heritage and landscape of Quseir-Qift Road: With a Special Focus on the Gold Mines and Greywacke Quarries", Yayınlanmamış Doktora Tezi, (Università degli Studi di Padova, 2017), 3. Ayrıca bkz. *Myos Hormos-Quseir al-Qadim*, ed. David Peacock ve Lucy Blue, (Oxford: BAR Publishing, 2011); Ahmed Ibrahim Othman, "Cisterns, Wells and Use of Water in the Mining and Quarrying Sites of the Egyptian Eastern Desert: A Special Focus on the Central Myos Hormos Road", *Journal of The Faculty of Tourism and Hotels* 14, S. 2 (2007): 79-101; Steven E. Sidebotham, *Berenike and the Ancient Maritime Spice Route*, (Berkeley&Los Angeles: University of California Press, 2019).

4.7. IV-2-9

Bu Babil sultanı o bölgedekiler arasında büyük ve güçlüdür.¹⁶⁹

Atlas'ın burada bahsettiği kişi Memluk Sultanı'dır. Ümit Burnu'nun keşfedilmesinden önce Doğu ile Batı arasındaki önemli noktalardan olan Mısır,¹⁷⁰ III. Haçlı Seferi'nden sonra Avrupalılar için muhtemel hedeflerden biri haline gelmiştir.¹⁷¹ Memluklerin 1260'ta Moğolları durdurması, 1291'de Haçlıların Suriye'de ellerinde kalan son yer olan Akka'yı almaları onları siyasi alanda güçlü bir konuma taşımıştır.¹⁷² Memluk Devleti'nin Avrupa'daki devletlerle arasındaki ticari faaliyetlerin de büyük bir önem taşıdığı unutulmamalıdır. Taraflar arasında yapılan antlaşmalara bakılırsa bunların siyasi olduğu kadar ticari antlaşmalar olduğu görülmektedir.¹⁷³ Memluklerin Avrupa ticaretindeki etkinliklerini ortadan kaldırmak amacıyla Papa'nın 1291'den itibaren ticari yasakları teşvik etmeye başlaması¹⁷⁴ bu devletin sahip olduğu hem siyasi hem de ticari ağırlığı göstermekte ve *Atlas*'ta "Babil Sultanı" tabiriyle temsil edilmesini açıklamaktadır.

¹⁶⁹ Aquest soldan de Babillon es gran e poderos entre los altres de aquesta regio.

¹⁷⁰ Wilhelm Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, çev. Enver Ziya Karal, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2000), 422.

¹⁷¹ Geoffroi de Villehardouin ve Henri de Valenciennes, *IV. Haçlı Seferi Kronikleri*, çev. Ali Berktaş, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016), 10, 58; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, (İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1997), 170, 188.

¹⁷² Kazım Yaşar Koprman, "Mısır Memlukleri (1250-1517)", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2014, 100-101, 104, 108, 116-117.

¹⁷³ Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, 462-475. Ayrıca bkz. Maria Pia Pedani, "Bahri Memluklerle Venedikliler Arasındaki Ticari Antlaşmalar", çev. Mahmut Yavaş, *Türkler Ansiklopedisi*, C. 5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2014, 423-430.

¹⁷⁴ Bahattin Keleş, "Memluklerde Ticaret", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2014, 431; Koprman, "Mısır Memlukleri (1250-1517)", 118.

4.8. IV-2-10

Bu *Taurus Dağı*'nın orta koludur. Kanunlarını (şeriatını) içeren Muhammed'in kubbesini görmek için Mekke'ye gitmeyi isteyen, Batı'dan gelen çok sayıda Sarazen bu dağlardan geçer.¹⁷⁵

Burada bahsedilen Tauris Dağı'nın Tibesti Dağları olduğu öne sürülmüştür.¹⁷⁶ Günümüzden bir iki yüzyıl önce Afrika'nın iç kısımlarının keşfedilmesinde dahi kullanılmaya devam edilen güzergâh¹⁷⁷ *Sudan Yolu* olarak bilinen hac yoludur. Afrika'nın batısı ile doğusunu birleştiren bu yol günümüzde Nijerya'dan başlayarak doğuya doğru Fizan'ı geçip Awjila'ya yani Mısır'a ulaşmaktadır. Yol, Fizan'dan geçerken büyük çoğunluğu Çad'ın kuzeyinde bulunan Tibesti Dağları'nın gayet kuzeyinden ilerlemektedir.¹⁷⁸ *Atlas*'ın bilgi verdiği yol büyük ihtimalle bu yoldur. Yolun Tibesti Dağları'nın içinden değil kuzeyinden geçtiği gerçeği, Avrupa'nın Kuzey Afrika'nın coğrafyası hakkında doğru ama insan hareketleri söz konusu olduğunda o kadar da doğru olmayan bilgilere sahip olduğunu göstermektedir.

¹⁷⁵ Es la migant branch de montis Taurus. Sobre aquesta muntanya passen als cuns Sarayns palagrins, de la partide de Ponent que volen anar a la Mecha e veer l'archa de Maffumet, lo qual es lur lig.

¹⁷⁶ Sandra Sáenz-López Pérez, "La Peregrinación a la Meca en la Edad Media a Través de la Cartografía Occidental", *Revista de Poética Medieval*, S. 19 (2008): 180, d.n. 9.

¹⁷⁷ John Wright, "An Unworn Carpet of the Earth": European Travellers in the Central Sahara, Eighteenth to Twentieth Centuries", içinde *The Libyan Desert: Natural Resources and Cultural Heritage*, ed. David Mattingly, Sue McLaren, Elizabeth Savage, Yahya al-Fasatwi ve Khaled Gadgood, (London: The Society for Libyan Studies, 2006), 306, 309-310.

¹⁷⁸ Irit Back, "From West Africa to Mecca and Jerusalem: The Tijaniyya on the Hajj Routes", *Journal of the Middle East and Africa* 6, S. 1 (2015): 4; Roland Oliver ve Anthony Atmore, *Medieval Africa, 1250-1800*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2001), 19, 22-23, 46-47.

4.9. IV-2-11

Nübye'nin (...) şehri. Nübye'nin Kralı, Etiyopya imparatoru ve Prester Johannes'in¹⁷⁹ hükümranlığı altında bulunan Nübye Hristiyanlarıyla her zaman savaş halindedir.¹⁸⁰

Büyük oranda günümüzdeki Sudan'a denk gelen Nübye bölgesinin Hristiyan krallıkları XII. yüzyıldan itibaren zayıflayarak çökmüş ve parçalanmıştır.¹⁸¹ XIII. yüzyılda bölgede birden çok, küçük krallık baş göstermiştir ki¹⁸² XVI. yüzyılın başlarında burayı ziyaret eden Portekizli elçi Francisco Alvares'in tanıklığına bakılacak olursa¹⁸³ bu durum birkaç yüzyıl boyunca devam etmiştir. XIV. yüzyılda Nübye hakkında bilgi veren İbn Battûta da buradaki Hristiyan halkı yöneten kişinin Müslüman olduğuna dikkat çekmiştir.¹⁸⁴

¹⁷⁹ Prester Johannes hakkında daha fazla bilgi için bkz. Muhammed Ali Budak, "Bir Ortaçağ Efsanesi Kronolojisi: Prester Johannes-Hindistanlardan Amerikalara", *Tarih ve Gelecek Dergisi* 11, S. 1 (2025): 134-163; Murat Tural, "Ortaçağ'da Tebaasının Dini Üzere Olmayan Hükümdarlar ve Hayali İmparatorluklar", *Tarih Okulu Dergisi*, S. 34 (2018): 43-64; Fatih Durgun, *Doğu'nun Kayıp Kralı*, (İstanbul: Ketebe Yayınevi, 2024).

¹⁸⁰ ... de Sarraýns, ciutat de Nubia. Aquest Rey esta tots temps en guerra e armes ab los chrestians de Nubia qui son sots la seynoria de lempador de Etiopia de la terra de preste Johan.

¹⁸¹ Wolfram Graetzki, "Das Ende der Christlich-Nubischen Reiche", içinde *IBAES, C. 10, Das Ereignis Geschichtsschreibung zwischen Vorfall und Befund*, ed. Martin Fitzenreiter, (London: Golden House Publications, 2009), 117.

¹⁸² Rex Seán O'Fahey ve Jay L. Spaulding, *Kingdoms of the Sudan*, (London: Methuen & Co., 1974), 15-20.

¹⁸³ *The Prester John of the Indies-A True Relation of the Lands of the Prester John, Being the Narrative of the Portuguese Embassy to Ethiopia in 1520, written by Father Francisco Alvares*, C. 2, ed. Charles Fraser Beckingham ve George Wynn Brereton Huntingford, (Cambridge: Cambridge University Press, 1961), 461.

¹⁸⁴ İbn Battuta, *İbn Battuta Seyahatnamesi*, C. 2, 962-963.

5. V. Panel-1

5.1. V-1-1

Burada, imparatorluğu Bulgaristan ilinden başlayan ve *Organcio* şehrinde biten, bu kuzey bölgelerinin imparatoru ikamet eder. Bu hükümdarın adı Saray Şehri'nin Efendisi Canibek'tir.¹⁸⁵

Atlas burada Altın Orda Hanı Canibeg Han (1342-1357) ve bu devletin güney sınırındaki şehir Ürgenç'ten¹⁸⁶ bahsetmektedir. Moğolların gelmesinin ardından Ürgenç sahip olduğu önemi kaybetmiş olsa da sonraki dönemde yeniden inşa ve imar edilmiştir.¹⁸⁷ Cengiz Han öldükten sonra Moğol İmparatorluğu onun ardılları arasında bölüşülmüş ve Ürgenç'in de içinde bulunduğu Harzem toprakları Cuci'nin elinde kalmıştır. Bununla beraber Cuci hayatta olmadığı için bu bölge Batu'ya geçmiştir.¹⁸⁸ 1342 ve 1357 tarihleri arasında hüküm süren Canibeg Han ve onun öncülü olan Özbek Han (1315-1341) dönemlerinde Altın Orda Hanlığı bir karışıklık dönemini atlatmış, devlet eski güç ve kudretini geri kazanmıştır.¹⁸⁹ Altın Orda Hanlığı'nda bir ticaret merkezi olan Ürgenç¹⁹⁰ hem Doğulu hem de Batılı seyyahlar tarafından Asya ile Avrupa arasındaki önemli ticaret merkezlerinden biri olarak kaydedilmiştir.¹⁹¹

¹⁸⁵ Aci esta lempador de aquesta regio septentrional, del qual lo imperi comença en la provincia de Burgaria e feneix en la ciutat de Organcio. Lo senyor es appellat Jambech, senyor del Sarra.

¹⁸⁶ Liscek, "Katalanska Kartograficka", 48.

¹⁸⁷ Aydın Taneri, "Gürgenç", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 14, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1996, 322.

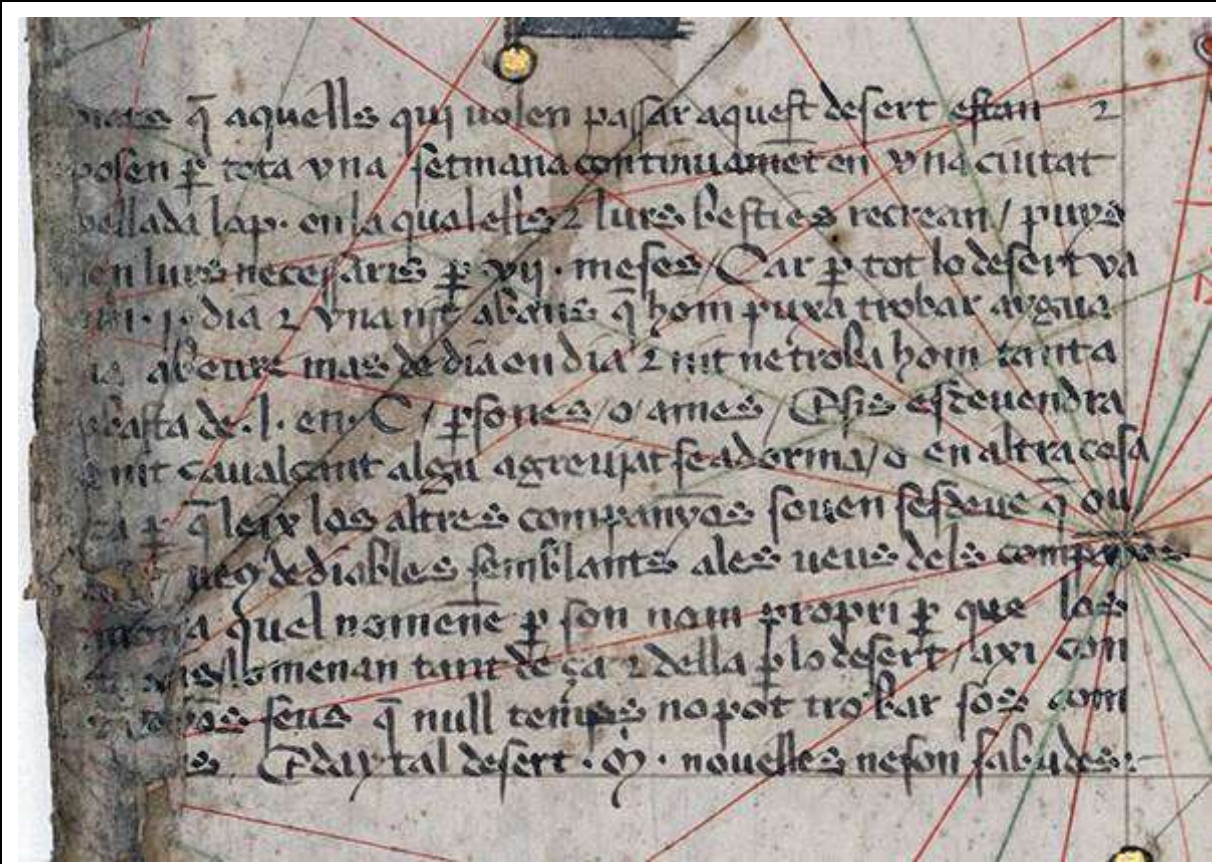
¹⁸⁸ Abdülkerim Özaydın, "Harizm", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 16, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1997, 218.

¹⁸⁹ Mehmet Saray, "Altın Orda Hanlığı", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 2, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1989, 539. İbn Battuta her ikisiyle de görüşmüştür. Bkz. İbn Battuta, *İbn Battuta Seyahatnamesi*, C. 2, 474-480.

¹⁹⁰ Abdyllo Orazsahedov, "Türk-İslâm Şehri Gürgenç ve Moğol İstilasındaki Akıbeti", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29, S. 1 (2020): 355.

¹⁹¹ Taneri, "Gürgenç", 322.

5.2. V-1-2

Bilinsin ki bu çölü geçmeyi dileyenler Lop adındaki bir şehirde bir hafta durmalı ve dinlenmelidir. Burada kâşifler ve onların hayvanları dinlenir, eğlenirler. Bundan sonra yedi ay sürecek yolculuk için gerekli olan şeyleri temin ederler. Çünkü çölde yolculuk yapan birinin içilebilir suya ulaşması için tüm bir gün ve gece yol alması gerekir. Bununla beraber her bir buçuk günde bol miktarda içilebilir su bulurlar. Bu su elli veya yüz veya daha fazla kişiye yetecek kadardır. Ve eğer bir binici, yolculuktan yorulduğu veya uyuya kaldığı veya başka bir nedenden ötürü yol arkadaşlarından ayrı düşerse, arkadaşlarının sesine benzeyen seslerle ona kendi adıyla seslenen şeytanların sesini duyar. Bu şekilde şeytanlar onu çölde bir oraya bir oraya götürürler ki arkadaşlarını bulamasın. Bu çölle ilgili böyle bin tane hikâye bilinir.¹⁹²

Bu bilgi, tamamıyla, *Atlas*'ın bir diğer kaynağı olan Marco Polo'dan alıntıdır.¹⁹³ Marco Polo burada anlatılan Gobi Çölü'nü geçmeden önce artık günümüzde neredeyse kurumuş olan Lop Gölü'nün kenarındaki bir yerleşimde bir süre dinlenmiş ve bunun ardından çölü geçmiştir. Bu şehirden aşağıda tekrar bahsedilecektir.

¹⁹² Sepiats que aquells qui volen passar aquest desert estan e reposen per tota una setmana continuament en una ciutat appellada Lop, en la qual ells e lurs besties recrean; puis prenen lurs necessaris per VII meses; car per tot lo desert ve hom I dia e una nit, abans que hom puxa trobar aygua bona e beure; mas de dia en dia e nit ne troba hom tanta que abasta de L en C persones o a mes. E sis esdevendra de nit cavalcant algu agreuiat se adorma, o en altra cosa, aci que leix los altres companyons, soven s'esdeve que on laer veus de diables, semblants a les veus dels companyons, encara que el nomene per son nom propi; per que los diables lo menan tant de ça e della per lo desert, axi con companyons seus, que null temps no pot trobar sos companyons. E daytal desert M novelles ne son sabudes.

¹⁹³ Polo, *Dünyanın Hikâye Edilişi*, 125-127.

5.3. V-1-3

Bu denize Sarra (Saray) ve Bakü Denizi denir.¹⁹⁴

Dünyanın en büyük gölü olan ve bundan dolayı deniz olarak da adlandırılan Hazar Denizi'ne Saray veya Bakü denizi denmesinin en büyük nedeni, bu şehirlerin sahip oldukları ticari önemden kaynaklanmaktadır.¹⁹⁵ Çünkü Batu Han tarafından, Altın Orda Devleti'nin ortasında kurulan Saray şehri zaten büyük bir ticaret yolunun üzerine inşa edilmiştir. İbn Battûta'nın¹⁹⁶ da ziyaret ettiği bu şehre Avrupa, Rusya, Anadolu ve İran gibi dört bir taraftan tüccarlar gelmiş, şehir büyük bir ticari merkez halini almıştır.¹⁹⁷ Bu durum Azerbaycan'da bulunan Bakü şehri için de geçerlidir. Hâlihazırda ticaret yolları üzerinde bulunan¹⁹⁸ ve İslami Dönem'de büyük bir ticari merkez haline gelen Azerbaycan bölgesi¹⁹⁹ -ve dolayısıyla Bakü şehri- özellikle Moğolların gelmesinden sonra yani XIII ve XIV. yüzyıllarda tam bir ticaret merkezi olmuştur. Çünkü bu dönemde İlhanlı Devleti'nin topraklarından geçen en önemli ticaret yolları Azerbaycan'da bulunmaktadır.²⁰⁰ Bu şehirlerin sahip olduğu ticari önem ve ün nedeniyle, kıyısında oldukları bu büyük su kitlesinin de onların adıyla anıldığı *Atlas*'ta görülmektedir.

¹⁹⁴ Aquella mar es appellada Mar del Sarra e de Bacu.

¹⁹⁵ Sırrı Erinç, "Hazar Denizi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 17, TDV İslam Araştırmaları Merkezi İstanbul 1998, 111.

¹⁹⁶ İbn Battuta, *İbn Battuta Seyahatnamesi*, C. 1, 517-518.

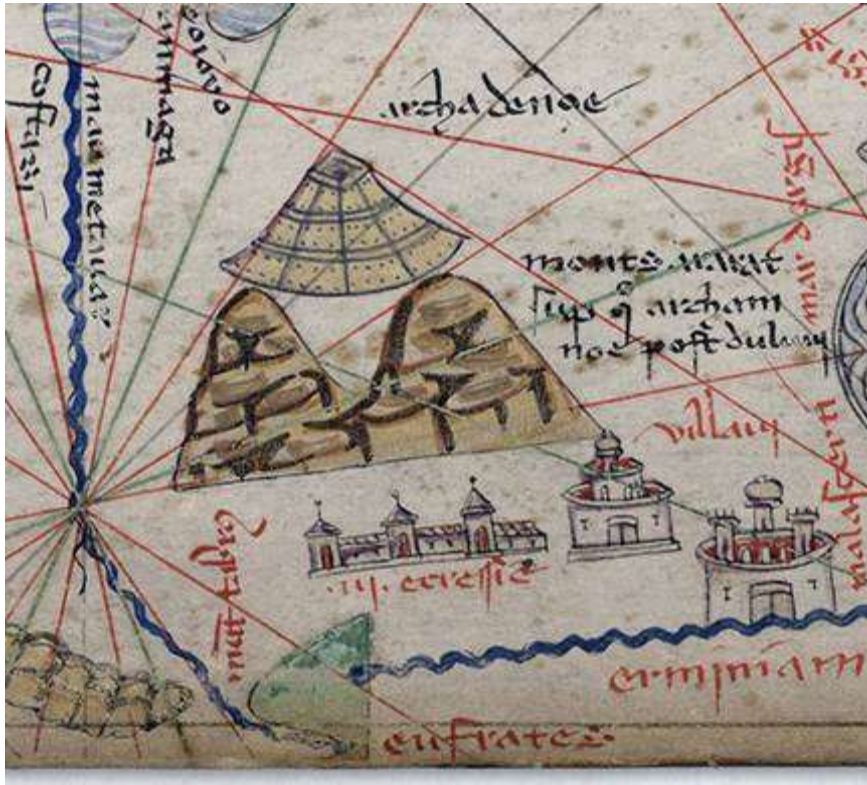
¹⁹⁷ İlyas Kemaloğlu, "Saray", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 36, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2009, 121-122.

¹⁹⁸ Shahla Mammadli, "Azerbaijani Cities As Intermediaries in Medieval Eurasian Trade Relations", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* 10, S. 2, Türkiye-Azerbaycan İlişkilerinin 100. Yılı Özel Sayısı, (2023): 614.

¹⁹⁹ Ziya Musa Bunyatov, "Azerbaycan", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 4, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1991, 319.

²⁰⁰ Erhan Ateş, "Orta Aras Havzası Şehirlerinden Duvin'in Orta Çağ Ticaretindeki Yeri Bir Bakış (V-XIII. Yüzyıllar)", *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi* 5, S. 2 (2022), 423.

5.4. V-1-4

Tufan'dan sonra Nuh'un Gemisi'nin oturduğu Ararat Dağı.²⁰¹

Müslümanlar,²⁰² Kur'an-ı Kerim'de geçtiği üzere²⁰³ Nuh peygamberin gemisinin Cudi Dağı üzerine oturduğuna inanmaktadır.²⁰⁴ Tevrat'ta bu geminin üzerine oturduğu dağın adı Ararat olarak verildiği,²⁰⁵ Yahudiler ve Hristiyanlar da bu dağları Ağrı Dağı olarak kabul ettikleri için²⁰⁶ hem coğrafya kitapları hem de seyahatname yazarları, eğer mümkünse, bu durumu eserlerinde belirtmişlerdir.²⁰⁷ *Atlas*'ın kaynaklarından olan Sevilleli İsidor²⁰⁸ ve Marco Polo²⁰⁹ da bu bilgiyi vermektedir.

²⁰¹ Monts Ararat super quos archa de Noe post diluvium.

²⁰² Bkz. Mesudi, *Murûc ez-Zeheb*, 42-43.

²⁰³ Hud, 11: 44: "Ey yeryüzü! Yut suyunu. Ey gök! Tut suyunu" denildi. Su çekildi, iş bitirildi. Gemi de Cudi'ye oturdu ve "Zalimler topluluğu, Allah'ın rahmetinden uzak olsun!" denildi.

²⁰⁴ Hikmet Tanyu, "Cudi Dağı", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 8, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1993, 79.

²⁰⁵ *Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil)*, İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2020, Yaratılış, 8: 4: Gemi yedinci ayın on yedinci günü Ararat dağlarına oturdu.

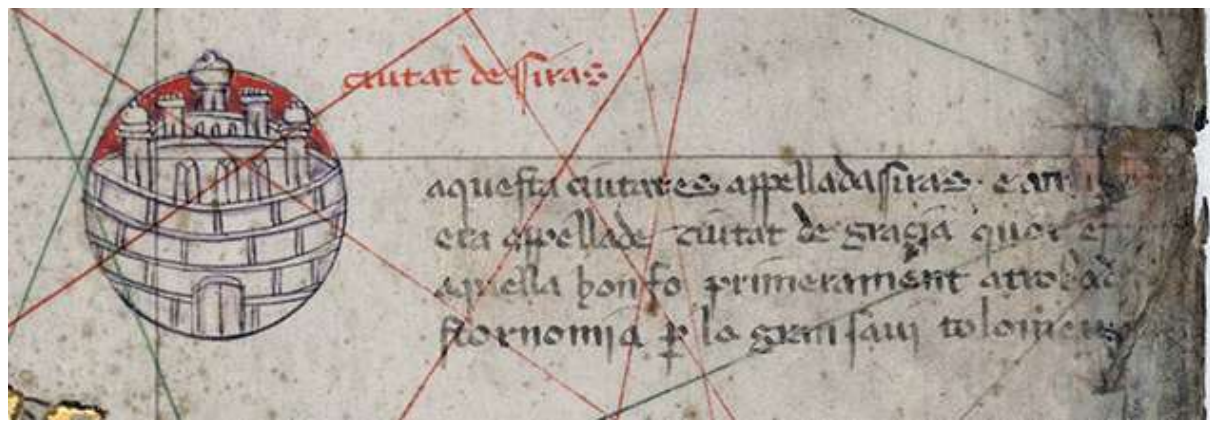
²⁰⁶ Tanyu, "Ağrı Dağı", 481.

²⁰⁷ Simon de St. Quentin, *Bir Keşişin Anılarında Tatarlar ve Anadolu 1245-1248*, çev. Erendiz Özbayoğlu, (Antalya: Doğu Akdeniz Kültür ve Tarih Araştırmaları Vakfı, 2006), 41; Ricoldus de Monte Crucis, *Doğu Seyahatnamesi*, çev. Ahmet Deniz Altunbaş, (İstanbul: Kronik Kitap, 2018), 62; Wilhelm von Rubruk, *Moğolların Büyük Hanına Seyahat*, çev. Ergin Ayan, (İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2012), 137; Korykoslu Hayton, *Doğu Ülkeleri Tarihinin Altın Çağı*, çev. Altay Tayfun Özcan, (İstanbul: Selenge Yayınları, 2015), 45-46; Johannes Schiltberger, *Türkler ve Tatarlar Arasında (1394-1427)*, çev. Turgut Akpınar, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1995), 108; Barbaro, *Anadolu'ya ve İran'a Seyahat*, 100; Ruy Gonzales de Clavijo, *Timur'un Hayatı ve Kadiz'den Semerkant'a Seyahatler*, çev. Zeynep Ertan, (İstanbul: Pozitif Yayınları, 2008), 149-150; *Uzun Hasan-Fatih Mücadelesi Döneminde Doğu'da Venedik Elçileri: Caterino Zeno ve Ambrogio Contarini'nin Seyahatnameleri*, çev. Tufan Gündüz, (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2009), 90.

²⁰⁸ *The Etymologies of Isidore of Seville*, 298.

²⁰⁹ Polo, *Dünyanın Hikâye Edilişi*, 70.

5.5. V-1-5

Bu şehrin adı *Siras*'tır ve antik dönemde Zarafet Şehri olarak adlandırılmıştı çünkü astronomi, büyük ve bilgin bir adam olan Ptolemy tarafından o şehirde icat edilmişti.²¹⁰

Atlas'ın burada bahsettiği şehir Şiraz'dır.²¹¹ Ptolemy ise Müslüman bilginler tarafından Batlamyus olarak bilinen meşhur bilim adamı Claudius Ptolemaios'dur.²¹² Bununla beraber bilindiği kadarıyla kendisi Şiraz'da hiç bulunmamış, hayatını Mısır'daki İskenderiye şehri ve bu şehrin civarında geçirmiştir.²¹³ Şiraz şehri ise özellikle XIV. yüzyılda büyük bir ilim ve kültür merkezi olmuştur ki Darü'l-İlm adıyla anılmıştır.²¹⁴ Bunun en büyük nedeni Moğolların gelmesinin ardından Şiraz'ın direnmemesi, Moğollara itaat arz etmesi ve böylece onların yıkımından kurtularak dönemin ve bölgenin bilim insanları için bir sığınak görevi üstlenmesidir.²¹⁵ *Atlas*'ın Şiraz ve Ptolemy arasında bağlantı kurmasının muhtemel nedeni, X. yüzyılın önemli Müslüman astronomlardan biri olan Abdurrahman es-Sufi'dir. Onun tarafından kaleme alınan ve orta çağda astronomi üzerine yazılan en önemli kitaplardan biri *Takımyıldızlar Rehberi*'dir (Sabit Yıldızlar Kitabı, Kitabü Suverî'l-Kevakibi's-Sabite)²¹⁶ ki Şiraz'da kaleme alınan bu eser²¹⁷ Ptolemy'nin *Almagest* (Mathematike Syntaxis) adlı eserine dayanmaktadır.²¹⁸ *Atlas* da tüm bu bilgileri birbirine karışmış halde vermektedir.

²¹⁰ Aquesta ciutat es appellada Siras; e antigament era appellade ciutat de Gracia, qu'on es aquella hon fo primerament atobade l'astonomia per lo gran saví Tolomeu.

²¹¹ Yasemin Nemlioglu Koca, "Mare Hircanum, Bahr-i Hazar, Gulzum Denghiz, Bahr Gilan and Kaspiskoye More: The Caspian Sea on Historical Maps", *Turkish Studies* 13, S. 18 (2018): 966.

²¹² Cengiz Aydın ve Gülseren Aydın, "Batlamyus", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 5, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1992, 196.

²¹³ Thomas Heath, *A History of Greek Mathematics*, C. 2, (Oxford: Clarendon Press, 1921), 273; Jean-Claude Pecker, *Understanding the Heavens*, (Berlin: Springer-Verlag, 2001), 311.

²¹⁴ John Limbert, *Shiraz in the Age of Hafez: The Glory of a Medieval Persian City*, (Seattle&London: University of Washington Press, 2004), 92, 108, 116; J. Mahdi Nejad ve A. Sadeghi Habib Abad, "Expressions of Islamic Ideas and Foundations in the Noble Iranian-Islamic Architecture, (Case Study: Khan School in Shiraz)", *Journal of Fundamental and Applied Sciences* 8, S. 3 (2016): 1126.

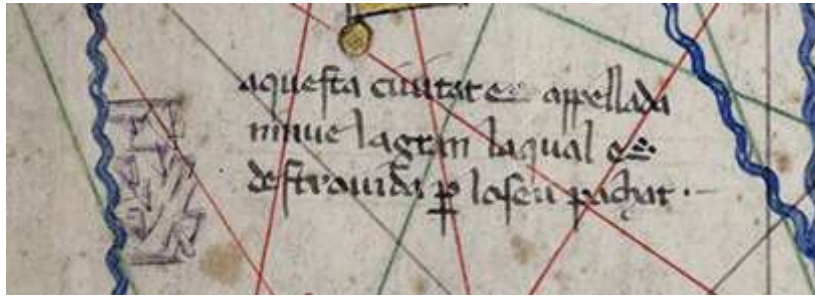
²¹⁵ Akif Rençber, "İlhanlılar İdaresinde Şiraz (684/1286-735/1335)", *İran Çalışmaları Dergisi* 2, S. 2 (2019): 98.

²¹⁶ Cengiz Aydın, "Abdurrahman es-Sufi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 1, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1988, 172-173.

²¹⁷ Emilie Savage-Smith, "The Most Authoritative Copy of 'Abd al-Rahman al-Sufi's Tenth-century Guide to the Constellations", içinde *God Is Beautiful and Loves Beauty*, ed. Sheila Blair ve Jonathan Bloom, (New Haven&London: Yale University Press, 2013), 125.

²¹⁸ Ihsan Hafez, F. Richard Stephenson ve Wayne Orchiston, "'Abdul-Rahman al-Sufi and His Book of the Fixed Stars: A Journey of Re-discovery", içinde *Highlighting the History of Astronomy in the Asia-Pacific Region*, ed. Wayne Orchiston, Tsuko Nakamura, Richard G. Strom, (New York: Springer-Verlag, 2011), 123.

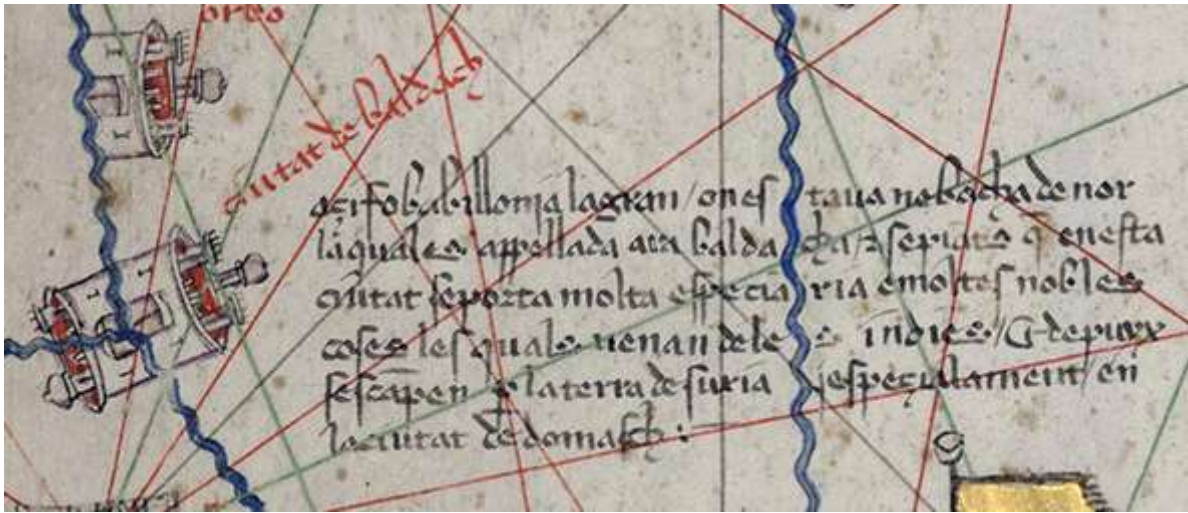
5.6. V-1-6

Bu şehir Büyük Ninova olarak adlandırılmıştır ve günahlarından ötürü yok edilmiştir.²¹⁹

Cresques burada, daha önce yaptığı gibi Tevrat'ta, özellikle Nahum Kitabı'nda Ninova'nın yıkılışına dair²²⁰ olan kısımlara gönderme yapmaktadır. Milattan önce beşinci bin yılda kurulan şehir Asur İmparatorluğu'na başkentlik yapmış, Miladi VII. yüzyılda yağmalanmış ve neredeyse yıkılmış olsa da orta çağlarda harabeler içindeki küçük bir yerleşim olarak varlığını sürdürmeye devam etmiştir.²²¹

5.7. V-1-7

Burada Nebukadnezar'ın yaşadığı Büyük Babil vardı ve buraya bugün *Baldaca* denilmektedir. Bilinsin ki pek çok baharat ve başka soylu ürünler Hindistanlardan bu şehre gelir ve özellikle Dimaşk şehrinde olmak üzere Suriye'de dağıtılır.²²²

Atlas'ın bahsettiği Babil şehrinin kalıntıları günümüzdeki Bağdat'ın güneyinde bulunmaktadır ki İbn Havkal kendi zamanında (X. yüzyıl) buranın küçük bir köy olduğunu²²³ yazmaktadır. Hem Asma Bahçeleri ve Kule'siyle meşhur olan Babil hem de burada sadece Nebukadnezar adıyla anılan ve M.Ö.

²¹⁹ Aquesta civitat es apelada Ninue la Gran, la qual es destrouida per lo seu pechat.

²²⁰ Nahum Kitabı'nın tamamı; Yeşaya 10:5-19; Sefanya 2:13-15.

²²¹ Birsell Küçükspahioğlu, "Nineva", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 33, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2007, 136. Ayrıca bkz. Ricoldus de Monte Crucis, *Doğu Seyahatnamesi*, 65-66, 71; *Ortaçağda İki Yahudi Seyahat İslam Dünyası Gözlemleri*, çev. Nuh Arslantaş, (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2009), 67, 139-141; İbni Cübeyr, *Endülüsten Kutsal Topraklara*, çev. İsmail Güler, (İstanbul: Selenge Yayınları, 2017), 173; İbn Battuta, *İbn Battuta Seyahatnamesi*, C. 1, 336.

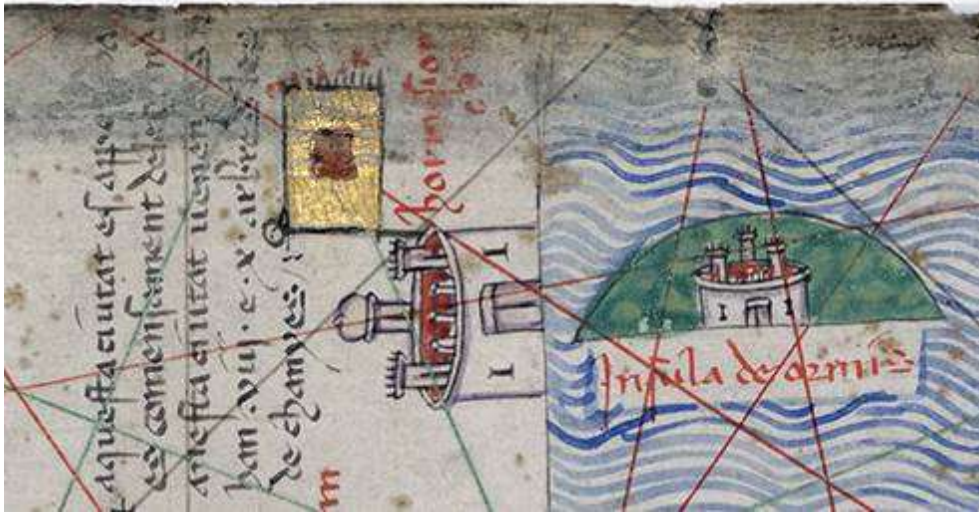
²²² Açif fo Babillonia-la-Gran, ou estava Nebochadenor; la qual es appellada ara Baldacha. E sepiats que en esta ciutat se porta molta especeria e moltes nobles coses, les quals venen de les Indies, e de puyx sescampen per la terra de Suria, especialment en la ciutat de Damasch.

²²³ İbn Havkal, *10. Asırda İslam Coğrafyası*, çev. Ramazan Şeşen, (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2014), 202.

605-562 arası hüküm süren Yeni (Neo) Babil İmparatoru II. (Büyük) Nebukadnezar²²⁴ Yahudiler için önemli isimlerdir. Dünyanın Yedi Harikasından biri olan Babil'in Asma Bahçeleri'ne dair henüz ciddi bir kanıt bulunamamakla beraber²²⁵ Babil Kulesi'ne ve onun yıkılmasına dair Tevrat'ta bulunan anlatı²²⁶ dillerin (ve kültürlerin) ortaya çıkmasıyla veya birbirlerinden farklılaşmasıyla ilgilenen hemen herkesin mutlaka karşısına çıkan bir anlatıdır. Babil ve II. Nebukadnezar'ın Yahudiler açısından taşıdıkları en büyük önem ise hiç kuşkusuz Babil Sürgünü adıyla anılan dönemdir (M.Ö. 597-538).²²⁷

Metinde *Baldaca* olarak anılan yer ise Bağdat'tır.²²⁸ Suriye'nin ticari merkezi olan Dimaşk şehrine baharatla yüklü kervanlar sadece Bağdat'tan değil, Mekke'den, Orta Asya'dan, Sultaniye'den ve Tebriz'den de gelmiştir.²²⁹ Zaten Yahudi tüccarların ziyaret ettiği bu şehirler²³⁰ arasındaki ticari nakliyat ise özellikle Fırat Nehri aracılığıyla gerçekleştirilmiştir.²³¹ 1365 yılında İskenderiye'nin yağmalanması Avrupalılar ve Memlukler arasındaki ticareti sekteye uğratsa da 1370'te yapılan barışın ardından Venedik ve Cenova gibi ticaretle uğraşan Avrupalı devletlerin tüccarları, Suriye ve Mısır'daki ticari faaliyetlerine kaldıkları yerden devam etmişlerdir.²³²

5.8. V-1-8

Bu şehrin adı Hürmüz'dür ve Hindistanların başlangıcıdır. Bilinsin ki bu şehre saz (kamuş) yelkenli, sekiz ve on direkli gemiler gelir.²³³

Hürmüz XII. yüzyıldan XVII. yüzyıla kadar İran Körfezi ve Hint Okyanusu için önemli bir ticari liman olmuştur. Hürmüz'ün bu özelliğini kazanmaya başlaması XI. yüzyılda meydana gelen siyasi ve toplumsal olaylarla ilgili görünmektedir. Çünkü bu dönemde biri Bağdat'ta diğeri de Kahire'de olmak üzere iki halifenin ortaya çıkmasına ek olarak Büveyhilerin hem Karmatilerle hem de Fatimilerle yaşadığı çekişmeler sonucunda Hindistan'ın batısından başlayan ticaret güzergâhı İran Körfezi'nden Kızıldeniz'e kaymıştır. Bu süreçte bu coğrafyada çeşitli ve çoğunluğunu tüccarların oluşturduğu küçük

²²⁴ Ronald H. Sack, *Images of Nebuchadnezzar*, (Cranbury: Associated University Presses, 2004), 2, 41.

²²⁵ Stephanie Dalley, *The Mystery of the Hanging Garden of Babylon*, (Oxford: Oxford University Press, 2013), 23.

²²⁶ Yaratılış 11: 1-9.

²²⁷ Niels Peter Lemche, *Historical Dictionary of Ancient Israel*, (Lanham: The Scarecrow Press, 2004), 75-75.

²²⁸ John V. Tolan, *Sons of Ishmael*, (Gainesville: University Press of Florida, 2008), 29.

²²⁹ Giagnacovo Maria ve Zilli Ilaria, "Che Maladette Siino Quest'ano le Spezie!'. Insights on the Medieval Spice Trade From the Datini Archive", içinde *Movement of Men, Goods and Cultures in Two Areas of Europe*, ed. Paola Avallone ve Mónica F. Molnár, (Roma: CNR-Istituto di Storia dell'Europa Mediterranea, 2024), 31.

²³⁰ İbn Hurdazbih, *Yollar ve Ülkeler Kitabı*, çev. Murat Ağar, (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2008), 130-131.

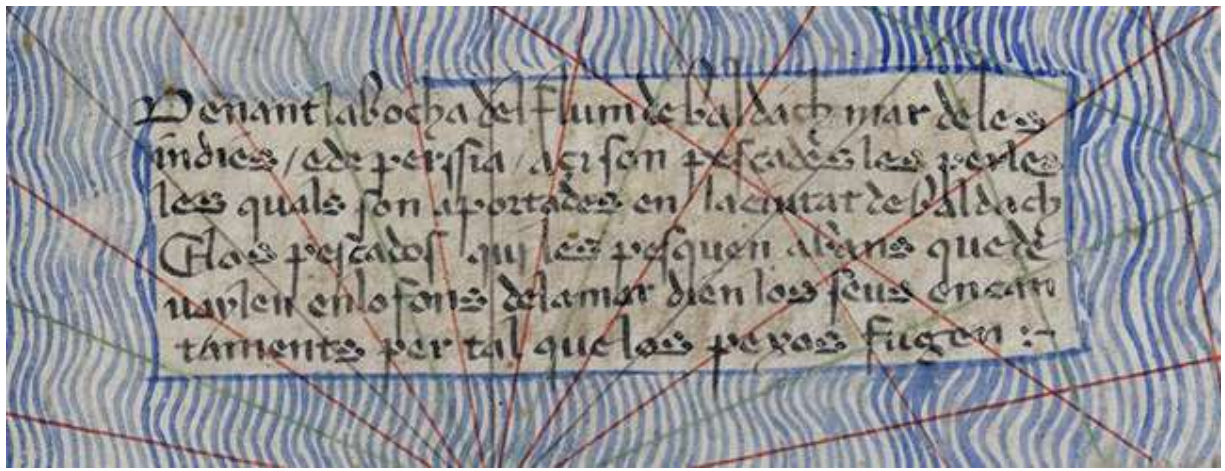
²³¹ Abdullah Balcıoğulları, "The Euphrates According to Medieval Islamic Geographers", *The Eurasia Proceedings of Educational & Social Sciences (EPESS)* 10, (2018): 263. Ayrıca bkz. İbn Havkal, *10. Asırda İslam Coğrafyası*, 200-201.

²³² Maria ve Ilaria, "Che Maladette Siino Quest'ano le Spezie!'", 29.

²³³ Aquesta ciutat es appellada Ormes, la qual es comensament de les Indies. E sapiats que en esta ciutat venen les navus, les quals han VIII e X arbres, les quals han vells de ebanyes.

göç hareketleri de meydana gelmiştir. Bunlardan Hürmüz için önem taşıyanı Umman sahillerinde ticaret yapan Muhammed Dıramku ve takipçilerinin Umman'dan İran sahiline göç etmesidir. Bunun ardından Hürmüz tarihinde *Eski Hürmüz* adıyla bilinen süreç başlamıştır ki bu 1243'e kadar sürmüştür. Bunun ardından *Yeni Hürmüz* dönemi başlamıştır ki artık ciddi bir ticari merkez ve güç olan Hürmüz Beyliği 1296'da, yönetim merkezini İran sahilindeki Hürmüz şehrinde Cerun Adası'na nakletmiştir.²³⁴ *Atlas* da bu durumun Batı'da henüz net olarak anlaşılamadığına işaret eder şekilde hem liman şehrini (Hormision) hem de adayı (Insula de Ormus) göstermektedir.²³⁵ *Atlas*'ın kaynaklarından biri olan Marco Polo sahil şehri olan Hürmüz'ü görmüştür.²³⁶ Meşhur seyyah ibn Battûta, sahildeki Hürmüz şehri ve ada üzerinde bulunan ticaret merkezi Yeni Hürmüz'ün iki ayrı yer olduğuna dikkat çekmiş, aralarında üç fersah bulunduğunu kaydetmiştir.²³⁷ Hindistanların başlangıcı olduğu yönündeki bilgi Pordenone'lu Odoric'in eserinin el yazmalarından birinde geçmektedir²³⁸ ve kendisi adaya taşınan Hürmüz'ü ilk görenlerden biridir.²³⁹ Bahsi geçen gemiler de *cunk* denilen gemilerdir²⁴⁰ ki aşağıda tekrar değinilecektir.

5.9. V-1-9

*Baldach Irmağı'nın oluşturduğu deltanın karşısında Hint ve İran denizi uzanır. Burası, Baldach şehrine götürülen incilerin arandığı yerdir. Balıkçılar derinlere dalmadan önce balıkların kaçmasını sağlamak için efsunlarını söylerler.*²⁴¹

Bu anlatı da *Atlas*'ın kaynaklarından biri olan Marco Polo'dan alınmıştır.²⁴² Bağdat'ın içinde bulunduğu bölgenin doğal deniz teması İran Körfezi olduğu için²⁴³ özellikle geç orta çağlarda bir inci

²³⁴ Mohammad Bagher Vosoughi, "The Kings of Hormuz: From the Beginning Until the Arrival of the Portuguese", içinde *The Persian Gulf in History*, ed. Lawrence G. Potter, (New York: Palgrave Macmillan, 2009), 89-93; Patricia Risso, *Oman & Muscat: An Early Modern History*, (Beckenham: Croom Helm, 1986), 10.

²³⁵ Liscak, "Catalan Atlas of 1375", 1.

²³⁶ Polo, *Dünyanın Hikâye Edilişi*, 96.

²³⁷ İbn Battuta, *İbn Battuta Seyahatnamesi*, C. 1, 387.

²³⁸ *Memoriale Toscano: Viaggio in India e Cina (1318-1330) di Odorico da Pordenone*, ed. Lucio Monaco, (Alessandria: Edizioni Dell'orso, 1990), 99.

²³⁹ *Cathay and the Way Thither*, C. 2: *Odoric of Pordenone*, çev. ve ed. Henry Yule, (London: Hakluyt Society, 1913), 112; Liscak, "Catalan Atlas of 1375", 4.

²⁴⁰ Buchon ve Tastu, *Notice d'un Atlas*, 120.

²⁴¹ Deuant la bocha del flum de Baldach, mar de les Indies e de Perssia, aci son pescades les perles, les quals son aportades en la ciutat de Baldach. E los pescados qui les pesquen abans que devaylen en lo fons de la mar, dien los seus encantaments per tal que los pexos fugen.

²⁴² Polo, *Dünyanın Hikâye Edilişi*, 350.

²⁴³ Robert S. Lopez ve Irving W. Raymond, *Medieval Trade in the Mediterranean World*, (New York: W.W. Norton & Company, 1964), 27, 29.

ticareti merkezi olma özelliğini de kazanmıştır²⁴⁴ ki bundan dolayı da *Atlas*'ta bu durum²⁴⁵ belirtilmektedir.

5.10. V-1-10

Mekke. Bu şehirde her yerden hac yapmak için gelen Sarazenlerin peygamberi Muhammed'in kubbesi bulunur. Ve derler ki bu kadar güzel bir şeyi gördükten sonra başka bir şeyin görmeye değer olmadığını düşünür ve Muhammed'in onuruna 'gözlerini boşaltırlar.'²⁴⁶

Avrupalılar neredeyse XVII. yüzyılın sonuna değin İslam peygamberinin Medine'de değil Mekke'de gömülü olduğunu düşünmüştür ki bunun en büyük nedeni Müslümanların hac ibadetini gerçekleştirmek için -aynı zamanda ibadet ederken de yüzlerini döndükleri- Mekke'yi ziyaret etmeleridir.²⁴⁷ "Muhammed'in Kubbesi" ise orta çağ Hristiyanlarının İslam dinini ve İslam peygamberini aşağılamak için oluşturdukları algı ile ilgilidir. Söz konusu kubbe özelinde ve genel olarak İslam'ı aşağılama konusunda Mainz'li Embrico'nun XI. yüzyılın ikinci yarısında veya XII. yüzyılın başlarında yazdığı *Vita Mahumeti* (Muhammed'in Hayatı) bu alandaki ilk eserlerden

²⁴⁴ Robert A. Carter, *Sea of Pearls*, (London: Alfordan, 2012), 53-54.

²⁴⁵ Robert Carter, "The History and Prehistory of Pearling in the Persian Gulf", *Journal of the Economic and Social History of the Orient* 48, S. 2 (2005): 148.

²⁴⁶ Mecha. En esta ciutat es l'archa de Mafumet, proffeta dels Sarrayns, los quals venan açi de totes lurs regions en pelegrinatge; e dien pus an vista tent preciosa cosa que no son dign de pus veser. E aqui s'an baçinan la vista, en reverencia de Mufumet.

²⁴⁷ Pieter Sjoerd van Koningsveld, "The Tomb of the Prophet", *Journal of Islamic Research* 5, S. 1 (2012): 109-111.

biridir.²⁴⁸ Manzum hikâyeye göre Libya’da, İmparator I. Theodosius (375-395) Dönemi’nde²⁴⁹ Kudüs Patriği seçilemeyen kâfir bir büyücü intikam almak için *Mammutius* ile beraber bölgenin valisini (consul) öldürür ve valinin dulunu da *Mammutius* ile evlendirir. Bunun ardından *Mammutius* önce Libya’nın kralı sonra da peygamber ilan edilir. Allah, *Mammutius*’u cezalandırmak için onu epilepsi hastası (sara) yapar. Büyücü, sara nöbetlerini, Cebrail’in *Mammutius*’un ruhunu Cennet’e götürmesi olarak açıklar. Bundan bir süre sonra Allah, günahlarından dolayı *Mammutius*’u öldürür, *Mammutius*’un cesedini de domuzlar yer. Büyücü onu bulunca domuzları kovalar, cesedinden geriye kalanları toplar, takipçilerine domuzları yememelerini emreder, cesedi güzelce giydirir, güzel kokular sürer ve onun için bir mezar tasarlar.²⁵⁰ Mermerden ve değerli metallere oluşan ve uzaktan bakıldığında altından bir dağ gibi görünen etkileyici bir tür tapınak. Bunun ardından mıknaatılar aracılığıyla bu yapıyı havaya yükseltir, saflar da -akıllıların aksine- bu binanın *Mammutius*’un mucizesi sayesinde böyle havada durduğuna inanırlar.²⁵¹ *Atlas*’ta Mekke şehrinin tasvirinde de bu durum açıkça görülmektedir. Hac farızasını yerine getirip hacı olanların kör olduklarına dair bir söylenti 1433 yılında Türkiye coğrafyasından geçen Bertrandon de la Broquière tarafından da kaydedilmiştir.²⁵² Hacı olan Müslümanların kendilerini kör ettiklerine yönelik bilimsel bir çalışma Antalya kültür tarihine önemli katkıları olan Terrance Michael Patrick Duggan (Mikail) tarafından yazılmış olmakla beraber kendisi bu çalışmasını -tespit edebildiğimiz kadarıyla- bir eserde yayınlamamış, bir internet sitesine yüklemekle yetinmiştir.²⁵³

²⁴⁸ Reginald Hyatte, *The Prophet of Islam in Old French*, (Leiden: Brill, 1997), 11-12; Sabri Çap, “Alman Oryantalist Georg Friedrich Daumer’in (1800-1875) Hz. Peygamber Hakkındaki Görüşleri ve Manzum Hadis Tercümesi”, *Mizanü'l-Hak: İslami İlinler Dergisi*, S. 14 (2022): 3.

²⁴⁹ Michelina Di Cesare, “On Relics and Mausoleums: The Death of the Prophet Muḥammad between History and Legend in the Mediterranean Context”, içinde *Propaganda and (Un)Covered Identities in Treatises and Sermons: Christians, Jews, and Muslims in the Premodern Mediterranean*, ed. Cándida Ferrero Hernández ve Linda G. Jones, (Bellaterra: Servei de Publicacions, 2020), 64.

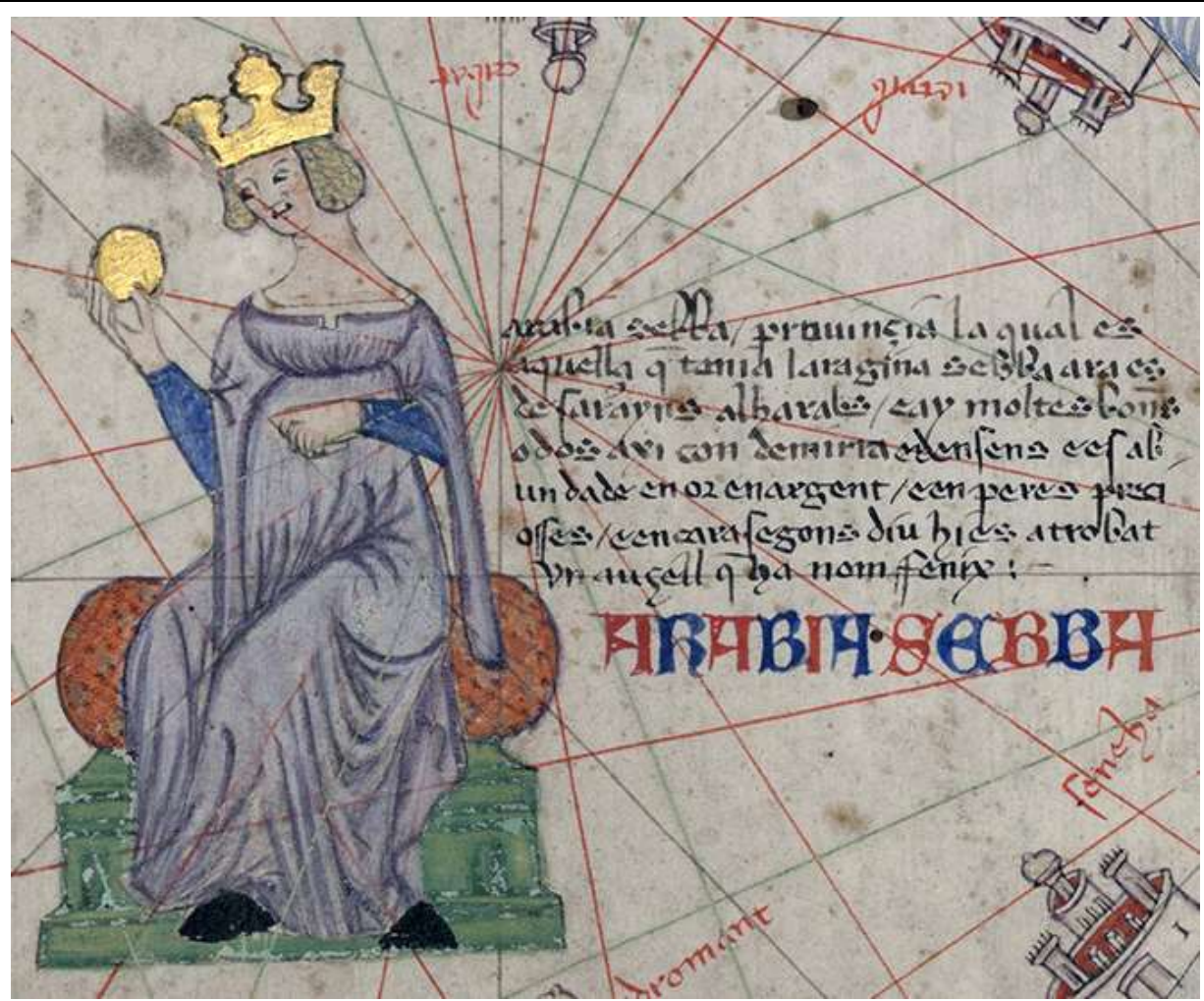
²⁵⁰ John Tolan, “Embrico of Mainz”, içinde *Christian-Muslim Relations A Bibliographical History*, C. 3, ed. David Thomas ve Alex Mallett, (Leiden: Brill, 2011), 592-593.

²⁵¹ Di Cesare, “On Relics and Mausoleums”, 65. Bu konu için ayrıca bkz. Dunstan Lowe, “Suspending Disbelief: Magnetic Levitation in Antiquity and the Middle Ages”, *Classical Antiquity* 35, S. 2 (2016): 247-278.

²⁵² *Le Voyage d’Outremer de Bertrandon de La Broquière*, ed. Charles Henri Auguste Schefer, (Paris: Ernest Leroux Editeur, 1892), 57. Türkçe metinde, gözlerinin kendiliğinden göremez oldukları yazılıdır. Bkz. Bertrandon de la Broquière, *Deniz aşırı Seyahat*, çev. İlhan Arda, (İstanbul: Eren Yayıncılık, 2000), 144.

²⁵³ Terrance Michael Patrick Duggan, “Blinding at The Gate of Paradise: Self-Enucleation and the Alleged Use of Hot-Bricks by Muslims to This Purpose, Expressed in Both Texts From 1615 Onwards and in Visual Representations From 1904 Onwards”, 1-45. 23 Haziran 2026 tarihinde erişildi, https://www.academia.edu/87370442/Blinding_at_The_Gate_of_Paradise_Self_Enucleation_and_the_alleged_use_of_Hot_Bricks_by_Muslims_to_this_purpose_expressed_in_both_texts_from_1615_onwards_and_in_visual_representations_from_1904_onwards.

5.11. V-1-11

Saba Arabistanı. Eskiden Kraliçe Saba'ya ait olan bu bölge şimdi Sarazen Araplara aittir ve orada mür ile buhura ek olarak çok güzel kokular vardır. Altın, gümüş ve değerli taşlar bolcadır ve burada Zümrüdünka diye bilinen bir kuşu da bulabilirsiniz.²⁵⁴

İslâmî kaynaklarda adının Belkıs olarak kaydedildiği Saba Kraliçesi'nin²⁵⁵ eskiden beri Arabistan'ın güney bölgeleriyle (Arabia Felix) ilişkili olduğu zaten bilinmektedir.²⁵⁶ *Atlas*'ta verilen bilgiler ise doğrudan Tevrat'tan,²⁵⁷ Plinius'tan²⁵⁸ ve Isidore'dan²⁵⁹ alınmıştır.

²⁵⁴ Arabia Sebba, provincia la qual es aquella que tenia la regina Sebba. Ara es de Sarayns Alharabs. E ay moltes bones odos, axi con de mirra e d'ensens; e es abundante en or, en argent e en peres precioses; e encara, segons diu, hi es atrobat un auçell qui ha nom fenix.

²⁵⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Yiğit, "Sebe", TDV *İslam Ansiklopedisi*, C. 36, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2009, 241-243; Orhan Seyfi Yüçetürk, "Belkıs", TDV *İslam Ansiklopedisi*, C. 5, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1992, ss. 420-421.

²⁵⁶ Yosef Tobi, "Queen of Sheba", *Encyclopaedia Judaica*, C. 16, ed. Fred Skolnik, (Farmington Hills: Thomson Gale, 2007), 765.

²⁵⁷ 1. Krallar 10: 1-13; 2. Tarihler 9: 1-12.

²⁵⁸ Pliny, *Natural History*, çev. C. 3, H. Rackham, (Cambridge: Harvard University Press, 1967), 293.

²⁵⁹ *The Etymologies of Isidore of Seville*, 286.

6. V. Panel-2

6.1. V-2-1

Büyük ırmak Edil'in çıktığı Sebur (Sibir) Dağları.²⁶⁰

Atlas'ın kaynaklarından olan Plinius'a²⁶¹ ek olarak ibn Fadlan'ın²⁶² ve çeşitli Arap coğrafyacıların²⁶³ hakkında bilgi verdiği İtil, Sasaniler Dönemi'nden²⁶⁴ Abbasilerin ortadan kalkmasına değin önemli bir ticaret güzergâhı²⁶⁵ olmasının yanında Avrupa'nın en büyük ırmağıdır²⁶⁶ ve *Atlas*'ta da taşıdığı önemi²⁶⁷ belirtircesine gösterilmiştir.

²⁶⁰ Los munts de Sebur on neix lo gran flum Edil.

²⁶¹ *The Natural History of Pliny*, C. 2, 24-26.

²⁶² ibn Fazlan, *Seyahatname*, 68-80.

²⁶³ Ibn Khordadbeh, *Des Routes et des Provinces*, çev. Charles Barbier de Meynard, (Paris: Journal Asiatique, 1865), 514; ibn Rüsteh, *el-Alaku'n-Nefise: Dünya Coğrafyası*, çev. Ali Fuat Eker, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017), 159-163. Bu bilgi ibn Hurdazbih'in Türkçe çevirilerinde yoktur. Bkz. İbn Hurdazbih, *Yollar ve Ülkeler Kitabı*, 130-131; Ramazan Şeşen, *İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri*, (İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2017), 181-182; *Ortaçağ Müslüman Coğrafyacılarından Seçmeler*, der. ve çev. Yusuf Ziya Yörük, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2013), 94.

²⁶⁴ Mark Altaweel ve Andrea Squitieri, *Revolutionizing a World: From Small States to Universalism in the Pre-Islamic Near East*, (London: UCL Press, 2018), 171.

²⁶⁵ Johannes Brøndsted, *The Vikings*, çev. Kalle Skov, (Middlesex: Pelican Books, 1976), 64-68, 89, 117.

²⁶⁶ Natalya Mineeva, vd., "The Volga River", içinde *Rivers of Europe*, ed. Klement Tockner, Christiane Zarfl ve Christopher T. Robinson, (Amsterdam: Elsevier, 2022), 28.

²⁶⁷ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Sonja Brentjes, "Fourteenth-Century Portolan Charts. Challenges to our Understanding of Cross-Cultural Relationships in the Mediterranean and Black Sea Regions and of (Knowledge?) Practices of Chart-Makers", *Journal of Transcultural Medieval Studies* 2, S. 1 (2015): 79-122; Sonja Brentjes, "Revisiting Catalan Portolan Charts: Do They Contain Elements of Asian Provenance?", içinde *The Journey of Maps and Images on the Silk Road*, ed. Philippe Forêt ve Andreas Kaplony, (Leiden: Brill, 2008), 181-202.

6.2. V-2-2

Bu kervan Hitay'a²⁶⁸ gitmek için Saray İmparator(luğ)u'ndan yola çıkmıştır.²⁶⁹

Başkenti Saray'ın önemli ticaret yollarının kavşağında kurulu olduğu²⁷⁰ Altın Orda Hanlığı ve bu hanlığın şehirleri,²⁷¹ Timur ortaya çıkıncaya kadar Avrupa'nın doğu ile yaptığı ticarete ciddi bir ağırlığa sahip olmuştur. Başta *Atlas*'ın kaynaklarından Marco Polo olmak üzere Asya'ya giden çeşitli seyyahlar ve elçilerin takip ettikleri güzergâhlar Altın Orda Hanlığı'nın kuzey İpek Yolu aracılığıyla Avrupa ve Çin arasında aracılık yaptığını ortaya koymaktadır²⁷² ki *Atlas*'ta da bu durum Marco Polo'nun kervanıyla²⁷³ gösterilmiştir.

²⁶⁸ Geç Ortaçağlarda Hitay ile kastedilen yer Çin'in kuzeyi, Maçin ise güneyidir. Bkz. Paolo de Troia, "Cathay, China: Two Names, One Country. A Three Centuries Long Misunderstanding", içinde *Light A Candle: Encounters and Friendship with China-Festschrift in Honour of Angelo S. Lazzarotto P.I.M.E.*, ed. Roman Malek ve Gianni Criveller, (Sankt Augustin: Institut Monumenta Sercia, 2010), 69-72; Ahmet Taşağıl, "Hitayname", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 17, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1998, 404-405.

²⁶⁹ Aquesta caravana es partida de l'imperi de Sarra per anar a Al-Catayo.

²⁷⁰ Kemaloglu, "Saray", 121.

²⁷¹ Ekrem Kalan, "Altın Orda'nın Ticari-Ekonomik İlişkileri ve Kent Kültürü (Yeni Saray ve Saray el-Cedid Örneğiyle)", çev. Meltem Akıncı, *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi* 3, S. 2 (2020): 471.

²⁷² Ekrem Kalan, "XIII-XIV. Yüzyıllarda Kuzey İpek Yolu ve Altın Orda Hanları'nın Ticaret Politikaları", *Avrasya Etüdleri* 45, S. 1, (2014): 48-52.

²⁷³ Richard W. Unger, *Ships on Maps: Pictures of Power in Renaissance Europe*, (London: Palgrave Macmillan, 2010), 49.

6.3. V-2-3

Bu bölgeye *Tarssia* denir ve buradan üç bilge kral hediyelerle yola çıkmış ve Yahudiye'deki Bethlehem'e gelmiş ve İsa Mesih'e ibadet etmişlerdir. (Bu üç kral) Brugge'den iki günlük yolculuk mesafesinde bulunan Köln şehrinde gömülüdürler.²⁷⁴

Üç Bilge Kral, Müneccimler, Kâhinler veya Yıldızbilimciler olarak anılan ve henüz bebekken İsa peygambere saygılarını sunmak için gelen kişilere dair olan anlatılar hem Tevrat'ta²⁷⁵ hem de Matta İncili'nde²⁷⁶ bulunmaktadır. Tevrat'ta bu kralların Tarşış adlı yerden geldiği yazılı olmakla beraber söz konusu Tarşış'ın neresi olduğu açıklığa kavuşturulmuş değildir. Bundan dolayı *Atlas*'taki *Tarssia* adının Tarşış sözcüğü olduğu ileri sürülmüştür.²⁷⁷ Tarşış'ın kesin yerinin bilinmemesi ve *Atlas*'ın kaynaklarından biri olan Marco Polo'nun da Üç Bilge Kralı İran'da (Persia)²⁷⁸ göstermesi nedeniyle Abraham Cresques'nin bu iki adı -kasten veya kazaen- birleştirmesi de söz konusu olabilir.

Söz konusu Bilge Kralların Köln'de ortaya çıkmalarına dair olan hikâye Roma İmparatoru Büyük Konstantin'in annesi İmparatoriçe Helena ile başlamaktadır çünkü kendisi onların kalıntılarını Konstantinopolis'e,²⁷⁹ 314 yılında Aziz Eustorgio da bir kağı arabasıyla bu kalıntıları Milan'a nakletmiştir. Milan 1162'de Frederick Barbarossa tarafından ele geçirildiğinde, Barbarossa'ya bu işte yardımcı olan Köln başpiskoposu Reinhold kalıntıları Köln'e getirmiştir (1164).²⁸⁰ Bu anlatının ortaya çıkmasındaki en büyük neden ise büyük ihtimalle tarihçi Freising'li Otto (Otto von Freising) ile beraber Başpiskopos Reinhold von Dassel'in, Frederic Barbarossa'nın propaganda yöneticilerinden

²⁷⁴ Aquesta provincia es appellada Tarssia, de la qual axiren los III reys fort savis; e vangueren en Batlem de Judea ab lurs dons, e adoraren Jehu Christ; e son sebolits en la ciutat de Cologna, a dues jornades de Bruges.

²⁷⁵ Mezmurlar 72: 10-11.

²⁷⁶ Matta 2: 1-12.

²⁷⁷ Liscak, "Mapa Mondî", 5.

²⁷⁸ Giovanni Battista Baldelli Boni, *Il Milione di Marco Polo: Testo di Lingua del Secolo Decimoterzo Ora*, (Florence (Firenze): Giuseppe Pagani, 1827), 17; Polo, *Dünyanın Hikâye Edilişi*, 85.

²⁷⁹ Walter Leo Hildburgh, "Notes on Some Amulets of the Three Magi Kings", *Folklore* 19, S. 1 (1908): 84 (83-87).

²⁸⁰ David Lowenthal, *The Heritage Crusade and the Spoils of History*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), xvi.

olmalarıyla, yani Almanya'nın Hristiyan dünyasının liderliği rolüne soyunmasıyla -ve böylece Papalıkla mücadeleye girişmesiyle- ilgilidir.²⁸¹

6.4. V-2-4

Pek çok büyük şehir
Makedonya'nın Kralı
İskender tarafından inşa
edilmişti.²⁸²

Büyük İskender, seferleri sırasında ve yaşamı boyunca pek çok şehir inşa ettirdikten veya yeniledikten sonra onları isimlendirmiştir. Bunlara dair bilgiler *Atlas*'ın kaynaklarından biri olan Plinius'a ek olarak Plütark'ın *İskender'in Hayatı*'nda, Büyük İskender hakkında anlatılan hikâyelerde (*Alexander Romance*), Müslüman coğrafyacılar Yakut'un, Taberi'nin, Dineveri'nin, İsfahani'nin eserlerinde ve daha pek çok kaynakta bulunmaktadır.²⁸³ *Atlas*'ta işaret edilen bölgede İskender tarafından kurulduğu tespit edilmiş ya da bu bölgede kurulduğu kesin olan ama tam yeri belirlenemeyen şehirler şunlardır: Alexandria Ariana (Herat, Afganistan),²⁸⁴ Alexandria Arachosia (Kandehar, Afganistan),²⁸⁵ Alexandria Eschate (Hucend, Tacikistan),²⁸⁶ Alexandria ad Caucasum (Bagram, Afganistan),²⁸⁷ Celum Nehri'nin iki yakasına karşılıklı olarak inşa edilen ama yerleri tam belirlenemeyen Boukephala ve Nikaia şehirleri (tahminen Celum, Pakistan veya Jalalpur, Hindistan),²⁸⁸ yeri tartışmalı olan Alexandria/Antioch Margiana (Gyaur-Kala, Türkmenistan)²⁸⁹ ve Alexandria Rhambakia (Belucistan Eyaleti, Pakistan).²⁹⁰

²⁸¹ Richard C. Trexler, *The Journey of the Magi*, (Princeton: Princeton University Press, 1997), 75.

²⁸² Moltas civitas magnificas edificas Alexandri rey de macedoni.

²⁸³ Getzel M. Cohen, *The Hellenistic Settlements in the East from Armenia and Mesopotamia to Bactria and India*, (Berkeley&Los Angeles: University of California Press, 2013), 23, 35.

²⁸⁴ Cohen, *The Hellenistic Settlements*, 260; Peter Marshall Fraser, *Cities of Alexander the Great*, (Oxford: Clarendon Press, 1996), 112.

²⁸⁵ Cohen, *The Hellenistic Settlements*, 259; Fraser, *Cities of Alexander*, 135-136.

²⁸⁶ Cohen, *The Hellenistic Settlements*, 253; Fraser, *Cities of Alexander*, 151-152.

²⁸⁷ Cohen, *The Hellenistic Settlements*, 263, 267-296; Fraser, *Cities of Alexander*, 148-149.

²⁸⁸ Cohen, *The Hellenistic Settlements*, 309; Fraser, *Cities of Alexander*, 161.

²⁸⁹ Cohen, *The Hellenistic Settlements*, 245-250; Fraser, *Cities of Alexander*, 116-118.

²⁹⁰ Cohen, *The Hellenistic Settlements*, 297; Fraser, *Cities of Alexander*, 167.

6.5. V-2-5

Burada çok büyük, güçlü ve zengin bir sultan ikamet eder. Bu sultanın kumandası altında yedi yüz fil, yüz bin süvari ve sayısız piyade bulunur. Bu bölgelere giden biri bol miktarda altın ve çok değerli taşlar bulabilir.²⁹¹

Atlas'ın "...büyük, güçlü ve zengin bir sultan..." ifadesi ve *Lo rey Delli* ünvanıyla temsil ettiği devlet Delhi Türk Sultanlığı'dır (1206-1526). Bu devlet birkaç farklı hanedan tarafından yönetildiği için *Atlas*'ın hangi hanedanlığa işaret ettiği kesin değildir. Zira Marco Polo'nun döneminde yönetim Balaban ailesindeyken (1266-1290), Pordenone'lu Odoric'in (~1321-1322),²⁹² ibn Battuta'nın (1333-1334)²⁹³ ve Katalan Jordanus'un (1320'ler)²⁹⁴ Dönemi'nde yönetim Tuğluklardadır (1320-1414).²⁹⁵ Devletin ordusu söz konusu olduğunda ise XIV. yüzyılın ortalarında savaşta kullanılmaya hazır fil sayısı 1.700-3.000 arasındayken, süvari sayısı gulamlar hariç olmak üzere 80.000-100.000 civarındadır. Piyadeler söz konusu olduğunda ise net rakamlar tespit edilememiş olsa da XIII. yüzyıldaki sayının 100.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir.²⁹⁶ Genel olarak Doğu'nun zenginlikleri başta Marco Polo olmak üzere oralarda bulunanlar tarafından -büyük ihtimalle çoğu zaman abartılarak- kaydedilmiştir.²⁹⁷

²⁹¹ Aci esta un solda gran e podaros, molt rich. Aquest solda ha VCC orifans e C millia homens a cavall sots lo seu imperi. Ha encara peons sens nombre. En aquesta part ha molt or e moltes peres precioses.

²⁹² *Cathay and the Way Thither*, C. 2, 9.

²⁹³ İbn Battuta, *İbn Battuta Seyahatnamesi*, C. 2, 583.

²⁹⁴ Friar Jordanus, *The Wonders of the East*, çev. Henry Yule, (London: The Hakluyt Society, 1863), v.

²⁹⁵ Naimur Rahman Farooqi, "Delhi Sultanlığı", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 9, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1994, 131. Ayrıca bkz. Saim Haluk Kortel, "Tuğluklular", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 41, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2012, 333-336.

²⁹⁶ Umut Kansoy, "Delhi Türk Sultanlığı'nda Ordu (1206-1414)," Yayınlanmamış Doktora Tezi, (Marmara Üniversitesi, 2018), 201, 269, 288-289, 1393.

²⁹⁷ Polo, *Dünyanın Hikâye Edilişi*, 383. "Çok bol altınları olduğunu da söyleyebilirim, çünkü bu ülkede (Japonya) her türlü ölçüyü aşan altın var. ... Dediğim gibi insanı şaşırtacak denli altınları var. Bunca altını ne yapacaklarını bilemiyorlar." Bkz. Polo, *Dünyanın Hikâye Edilişi*, 328.

6.6. V-2-6 ve V-2-7

Bilinsin ki bu gemilere *nichi* denir ve 60 kübit (27 m.) boyunda, 34 kübit (15.5 m.) genişliğindedirler. Dört direktten az direği bulunanlar nadirdir ve hatta bazılarının on direği vardır. Yelkenleri sazdan (kamış) ve palmye yaprağından yapılmıştır.²⁹⁸

Hint Okyanusu'nda balıkçılar ve çok zengin adalar vardır. Denize dalan balıkçılar, denize dalmadan önce efsunlarını söylerler ve böylece balıkları uzaklaştırırlar. Efsunlarını söylemediklerinde balıklar onları yiyip bitirir ve bu kanıtlanmıştır.²⁹⁹

Bu gemiler onları görenlerin çok dikkatini çeken ve *Atlas*'ın kaynak olarak kullandığı seyyahların³⁰⁰ da detaylı şekilde anlattığı *cunk* (junk) denilen gemilerdir.³⁰¹ Bununla beraber yukarıda

²⁹⁸ Sapiats que aquestes naus son appelades inchi; e han LX coldes de carena; e hobren XXXVIII coldes e meyns han encara de IIII arbres fins en X; e les lurs veles son de canes e de palma.

²⁹⁹ En la mar Indich, en la qual son peschades, e ay illes molt riques; mas los peschados, abans que devallen a la mar, dien ses encantacions per lesquals los pexos molt fugen; e si per aventura los pescados develaven pescara, que no aguessen dites les lurs encantacions, los pexos los menjarien. E aço es molt provada cosa.

³⁰⁰ Polo, *Dünyanın Hikâye Edilişi*, 63, 325-327; İbn Battuta, *İbn Battuta Seyahatnamesi*, C. 2, 806-807; Jordanus, *The Wonders of the East*, 54-55.

Hürmüz bahsinde de bu gemilerden bahsedilmesi ilgi çekicidir. Çünkü Hürmüz ve civarında bulunanlar, bu bölgeye has -cunklara benzemeyen- gemilerin, hiç demir kullanılmaksızın yapılmasına şaşırmış ve son derece dayanıksız olmalarına dikkat çekmişlerdir.³⁰² Cresques'nin bu gemileri burada göstermesinin en büyük nedenlerinden biri Avrupalı haritacıların kendilerine yabancı gelen ve ilgi çekici gemileri göstermek istemeleridir ki bu da aslında *Atlas* ile başlamıştır.³⁰³ Bununla beraber Müslümanların -ve zaman içinde daha sonraları Hürmüz'ün-³⁰⁴ VIII. yüzyıldan itibaren Çin ile ticaret yapması,³⁰⁵ Çin'den yola çıkan gemilerin mutlak surette Hindistan'ın güneybatı ucunda³⁰⁶ bulunmaları da göz önüne alınırsa Cresques'nin bu gemileri Basra Körfezi civarına yerleştirmesi kısmen de olsa mevcut olan bir gerçekliğin gösterilmesinden ibaret olabilir. Zira bundan kısa bir süre sonra, 1413 yılında, meşhur Çinli Amiral Zheng He ilk defa filosuyla beraber Hürmüz'e gelecektir.³⁰⁷

6.7. V-2-8

Burada bir Hristiyan olan Colombo Kralı ikamet eder. Colombo Vilayeti.³⁰⁸

Atlas'taki bu ifade birkaç farklı kaynaktan alınan bilgilerin birleştirilmesiyle ortaya çıkmıştır ve şu şekilde açıklanabilir: Hindistan'da o dönem Hristiyan olan bir kral mevcut değildir. Burada söz

³⁰¹ Buchon ve Tastu, *Notice d'un Atlas*, 120. Evelyn Edson, *The World Map, 1300-1492*, (Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2007), 85-86.

³⁰² Jordanus, *The Wonders of the East*, 53-54; *Cathay and the Way Thither*, C. 2, 113-114; Polo, *Dünyanın Hikâye Edilişi*, 97.

³⁰³ Unger, *Ships on Maps*, 165.

³⁰⁴ İbn Havkal, *10. Asırda İslam Coğrafyası*, 55-56.

³⁰⁵ Süleyman el-Tacir, *Doğu'nun Kalbine Seyahat*, çev. Ramazan Şeşen, (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2012), 9, 15.

³⁰⁶ Polo, *Dünyanın Hikâye Edilişi*, 377; İbn Battuta, *İbn Battuta Seyahatnamesi*, C. 2, 807; *Cathay and the Way Thither*, C. 2, 131.

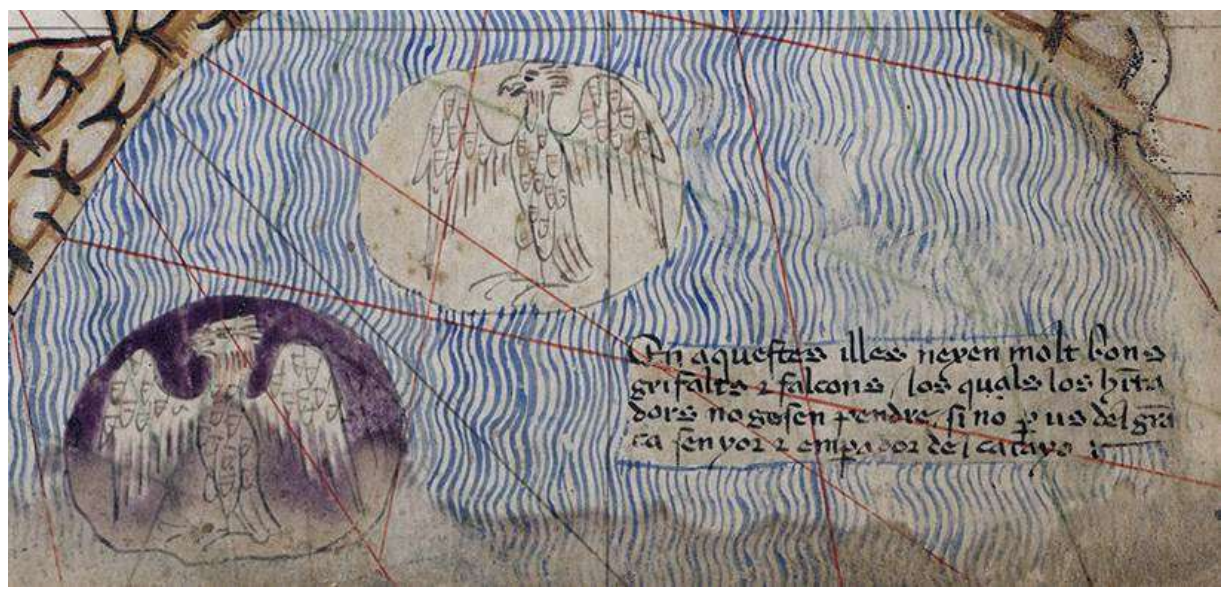
³⁰⁷ Lin Meicun ve Ran Zhang, "Zheng He's Voyages to Hormuz: The Archaeological Evidence", *Antiquity* 89, S. 344 (2015): 418.

³⁰⁸ Ací senyoreia lo rey Colombo, cristia. Pruvincia de Columbo.

konusu edilen kralın, Delhi Türk Sultanlığı'nın mücadele ettiği devletlerden³⁰⁹ biri olan ve 1336'dan sonra güney Hindistan'ı ele geçirmiş Vijayanagar İmparatorluğu olduğu düşünülmektedir.³¹⁰ Colombo olarak yazılan yer Marco Polo'nun Koylum Krallığı'dır (günümüz Kollam, Kerala Eyaleti) ki kendisi bu krallıkta Hristiyanların yaşadığını görmüştür.³¹¹ Hristiyanlar zaten Aziz Havari Thomas'ın doğuya gitmesi ve Hindistan'a bu dini yaymaya başlaması anlatısından haberdardırlar.³¹² Tüm bunlara XIV. yüzyılın ilk çeyreğinde Hindistan'a atanan ilk Katolik piskoposu (Kollam Roma Katolik Piskoposluğu) olan Katalan Jordanus'un seyahatnamesinden elde edilen bilgiler de eklenince³¹³ *Atlas*'taki bu ifadenin nasıl ortaya çıktığı anlaşılabilir hale gelmektedir.

7. VI. Panel-1

7.1. VI-1-1

Bu adalarda Hitay İmparatoru ve Efendisi Büyük Han'ın hizmetindekiler hariç olmak üzere adaların sakinlerinin yakalamak için orada olmadığı çok iyi aksungurlar ve doğanlar olur.³¹⁴

Bu bilgiler de Marco Polo'nun seyahatnamesinden alınmıştır.³¹⁵ Bununla beraber Cengiz Han'ın ardıllarına bıraktığı tavsiyelerden biri olan ve "Savaş Mektebi" olarak görülen³¹⁶ av esnasında Kubilay Han sadece aksungur ve doğan kullanmamış Marco Polo'ya göre yanında aslanlar (kaplanlar), leoparlar, vaşaklar, köpekler, kartallar vs. de götürmüştür.³¹⁷

³⁰⁹ Farooqi, "Delhi Sultanlığı", 130; Polo, *Dünyanın Hikâye Edilişi*, 349.

³¹⁰ Liscak, "Mapa Mondî", 5.

³¹¹ Polo, *Dünyanın Hikâye Edilişi*, 377.

³¹² Alphonse Mingana, *Early Spread of Christianity in India*, (Manchester: The University Press, 1926), 49-50, 77.

³¹³ Jordanus, *The Wonders of the East*, vii, xvii; Liscak, "Mapa Mondî", 5.

³¹⁴ En aquestes illes nexen molt bons grifalts e falcons, losquals los habitants no gosen prendre si no per us del gran ca, senyor e emperador del Catayo.

³¹⁵ Polo, *Dünyanın Hikâye Edilişi*, 203, 432.

³¹⁶ Abraham Constantin d'Ohsson, *Moğol Tarihi: Denizler İmparatoru Cengiz*, çev. Bahadır Apaydın, (İstanbul: Nesnel Yayınları, 2008), 151.

³¹⁷ Polo, *Dünyanın Hikâye Edilişi*, 203.

7.2. VI-1-2

Bilinsin ki bu bölgenin erkekleri ve kadınları öldüklerinde eşyaları ve mücevherleriyle beraber yakılmak üzere alınırlar. Ölenlerin yakınları ağlasa da bunu yaparlar. Ve bazen, arada bir, ölenlerin karıları kendilerini yanan ateşe atarlar ama ölenlerin kocaları asla karılarıyla beraber yanmak üzere kendilerini ateşe atmazlar.³¹⁸

Atlas'ta yeri güney yerine kuzey olarak gösterilse de Hindistan'da ölen erkeklerin yakıldığı ve bazen geride kalan eşlerinin de onlarla beraber canlı canlı yakıldığı oraya giden seyyahların³¹⁹ da dikkatini çeken bir durumdur. *Atlas* da büyük ihtimalle bu bilgiyi Marco Polo'nun³²⁰ anlatısından almıştır. Sati adlı bu Hint geleneği hakkında ülkemizde çeşitli çalışmalar yapılmıştır.³²¹

³¹⁸ Sapiats que los homens e les fembres de aquesta regio, quant son morts, ab esturments e ab solaços portes los a cremar. Empero los parents dels mors ploreu, esdevense algunes vegades, mas a tart que les mulders dels mors se lançen ab les marits al foch; les marits empero null temps no si lancen ab lurs mallers.

³¹⁹ Jordanus, *The Wonders of the East*, 20-21; İbn Battuta, *İbn Battuta Seyahatnamesi*, C. 2, 604-606.

³²⁰ Polo, *Dünyanın Hikâye Edilişi*, 354.

³²¹ Yalçın Kayalı, "Eski Bir Hint Geleneği: Sati", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 53, S. 1 (2013): 365-374; Mohammed Shamsuddin, "Hindistan'daki Sati Geleneğinin Kısa bir Tarihsel Arka Planı", *Din ve Felsefe Araştırmaları* 3, S. 5 (2020): 44-63; H. Hilal Şahin, "Hindistan'da Dul Olmak: Sati Uğruna Diri Diri Yakılan Kadınlar", *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi* 9, Kadın Özel Sayısı (2017): 61-73; Beyza Aybike Deveci, "Kālikā Purāṇa'daki Satī Miti Üzerine Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 63, S. 1 (2022): 355-378; Zeynel Özlü ve Mustafa Murat Çay, "Hindistan'da Kadınların Ölen Eşleriyle Yakılması Geleneğine (Sati Geleneği) Dair İki Seyyahın Gözlemleri" içinde *Başlangıcından Günümüze Türk Tarihinde Kadın*, ed. Hakan Doğan, (Ankara: Berikan Yayınevi, 2021), 267-275; Ayşen Seymen Çakar, "Kadının İnsan Haklarından Bir Sapma Örneği: Hindistan'da Sati Geleneği", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*

7.3. VI-1-3

Bu Lop şehrine, Sarra İmparator(luğ)'undan gelip Hitay'a giden doğrudan yolu kullanan tüccarlar gelir; yolculukta öküzler, arabalar ve develeri kullanırlar.³²²

Lop Gölü, yüzyıllar boyunca İpek Yolu üzerindeki önemli duraklardan birisi olmuştur.³²³ Burada bahsedilen ve Marco Polo'nun durakladığı Lop adındaki yerleşim Luobuzhuang [Ruoqiang (Charkhlik)] olarak belirlenmiştir.³²⁴

28, S. 120 (2015): 73-86; Şeyma Nur Deniz, "Hinduizm'de Evlilik Ritüeli," Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Sakarya Üniversitesi, 2021).

³²² En aquesta ciutat de Lop venen mercaders de vers lo imperi de Sarra per anar a Alcaraya per la carera dreta, e van ab bous, e ab earetas, e ab camels.

³²³ Jianping Zhang, vd., "Palaeoenvironment and Agriculture of Ancient Loulan and Milan on the Silk Road", *The Holocene* 23, S. 2 (2012): 208; Hou Yuan Lü, vd., "A Preliminary Study of Chronology for a Newly-Discovered Ancient City and Five Archaeological Sites in Lop Nor, China", *Chinese Science Bulletin* 55, (2010): 64-71.

³²⁴ Stephan G. Haw, *Marco Polo's China: A Venetian in the Realm of Khubilai Khan*, (Abingdon-New York: Routledge, 2006), 87; Massing, "Observations and Beliefs", 30.

7.4. VI-1-4

Bu adamlar gümüş çıkarmak için seçilmişlerdir. Bununla beraber gümüşün üzerinde bulunduğu dağlara tırmanamadıkları için akıllıca bir yol bulmuş ve bu değerli taşların olduğu yerlere et parçaları fırlatmışlardır. Taşlar ete yapışmış ve üzerinde bulundukları kayalardan ayrılmıştır. Daha sonra kuşlar et parçalarını yemeye gelince, gümüşler etten yere düşmüştür ve İskender de onları bu şekilde bulmuştur.³²⁵

Marco Polo,³²⁶ *Binbir Gece Masalları* (Denizci Sinbad'ın İkinci Yolculuğu)³²⁷ ve Büyük İskender ile ilgili anlatılar da dâhil olmak üzere Çin'den Avrupa'ya pek çok yerde³²⁸ bu hikâyenin (Elmas Vadisi) bir türü bilinmektedir. Görünüşe göre *Atlas* da bu hikâyeyi Avrupa'da dolaşımda olan İskender anlatısından almıştır.

³²⁵ Aquest homens son altes a cullir diamants; mas per tal com els no poden puar en los munts on son los diamants, lancen e giten carns artificiosament la on son las pedres; e les pedres peguen se a les carns, e giten les d'aquell loch; puis les pedres que tenen a les carns chaen als aucells, e axi son a trobades; e aço troba Allexandri.

³²⁶ Polo, *Dünyanın Hikâye Edilişi*, 362.

³²⁷ *Binbir Gece Masalları*, C. 3, çev. Ekrem Demirli, Sümeýra Özkan, Yusuf İnanc, Hacı Bayram Beşer, Ali Aslan, Serap Kılıç ve Kübra Şenel, (İstanbul: Alfa Yayınları, 2016), 154.

³²⁸ *The Book of Ser Marco Polo*, C.2, çev. Henry Yule, (London: John Murray, 1903), 362-363, d.n. 2; *Tercüme-i Acaibü'l-Mahlukat ve Garaibü'l-Mevcutat*, haz. Bekir Sarıkaya, ed. Günay Kut, (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2019), 192; Jan Asplund, "Into the Valley of Diamonds", içinde *Gemmology Today*, 2017, 5-6. Mehmed Suudi tarafından III. Murat'ın kızlarından Ayşe Sultan için hazırlanan Metâli'ü's-Sa'ade ve Yenabi'ü's-Siyâde adlı eserde de "Elmas ve Cevahir Vadisi" başlıklı bir resim bulunmaktadır ki bu hikâyeyi yansıtmaktadır. Söz konusu resim *Treasures of Islamic Manuscript Painting from the Morgan* adlı çevrimiçi sergide bulunmaktadır. Bkz. "The Valley of Diamonds and Jewels", *Treasures of Islamic Manuscript Painting from the Morgan*, The Morgan Library & Museum, Haziran 24, 2025, <https://www.themorgan.org/collection/treasures-of-islamic-manuscript-painting/26>.

7.5. VI-1-5 ve VI-1-6

	Bunlar metalden yapılmıştır ve onların yapılmasını emreden büyük ve güçlü bir kral olan İskender'dir.³²⁹
	Kafkas Dağları İskender'in başları bulutlara degecek kadar uzun olan ağaçları gördüğü yerdir. Burada o neredeyse ölecekti ama Şeytan, sanatlarını kullanarak onu kurtardı. O (İskender) savaş hilesiyle Tartar olan Gog ve Magog'u buraya hapsetti ve onlar için yukarıda anlatılan iki metal resmi yaptırdı. Buraya her türlü çiğ eti yemekte tereddüt etmeyen çok çeşitli ırkları kilitleti ve bu ırklar arasından Deccal çıkacak ve onların sonu gökten gelip hepsini yutacak bir ateşle olacak.³³⁰

Büyük İskender'in Gog ve Magog'u³³¹ (veya Ye'cüc ve Me'cüc'ü³³²) bir duvarla hapsetmesi, bu olayın Deccal ile ilişkisi, Kıyamet Günü'nden önce ortaya çıkmaları hakkındaki anlatılar pek çok kaynakta bulunmaktadır. Bununla beraber İskender ile ilgili olan hikâyelerde (*Alexander Romance*) Kafkas Dağları'nda yapılan ve *Atlas*'ta bahsedilen savaşta onu kurtaran Şeytan değil Allah'tır.³³³ Başları göğe degecek kadar uzun olan ağaçlar ifadesi, Büyük İskender'in Gog ve Magog'la beraber hapsettiği yirmi iki kavmin kaçmasını engellemek için aldığı önlemlerden biriyle ilgili olabilir. Çünkü

³²⁹ Aquests son de matall, e aquests feu far Alexandri, rey gran e poderos.

³³⁰ Muntanyes de Caspis, dins les quals Alexandri viu arbes ten alts que les saines to chaven a les nuus; e aqui cuida morir, sino que Setanat lengita per la sua art. E per la sua art y encloy a qui los Tartres Gog e Magog, e per els feu los II images de matall los demunt scrits. Item encloy aqui molts diverses generacions de gens qui no dupten a manjar tota carn crua. E aquesta es la generacio ab que vendra Antichrist; e la fur fin sera foc, que avalar del cel, qui les confondra.

³³¹ Andrew Runni Anderson, *Alexander's Gate, Gog and Magog and the Inclosed Nations*, (Cambridge: The Medieval Academy of America, 1932), 12, 16-22. Bu konu için daha fazla bilgi için bkz. İlyas Çelebi, "Ye'cüc ve Me'cüc", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 43, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2013, 373-375; İskender Pala, "Sedd-i İskender", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 36, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2009, 276-277; Murat Ağarı, "İslam Coğrafyacılarında Ye'cüc Me'cüc Bahsi", *Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E-Dergisi* 7, S. 2 (2020): 2-32; Ekber Enveri, "Zülkarneyn ve Boynuzlu İskender (İskender-Nâmelerin Kökenine Dair)", *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, S. 12 (2018): 86-97.

³³² İbn Hurdazbih, *Yollar ve Ülkeler Kitabı*, 140-141; Mesudi, *Kitabü't-Tenbih ve'l-İşraf (Coğrafya ve Tarih)*, çev. Ramazan Şeşen, (İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2018), 37; el-Gırnâti, *Gırnâti Seyahatnamesi*, 68; el-Gırnâti, *Tercüme-i Tuhfetü'l-Elbab*, 159.

³³³ *The Greek Alexander Romance*, çev. Richard Stoneman, (London: Penguin Books, 1991), 185-186. Ayrıca bkz. Sibel Kocaer, "İskender'i Kandıran Şeytan Hikâyeleri ve İskendername", *Mukaddime* 12, S. 2 (2021): 412-434.

buna göre o, Allah’a dua etmesinin ardından birbirine yaklaşan iki dağın arasına -pirinçten veya bronzdan- bir geçit yaptırdıktan sonra içeride kalan topraklara dikenli çalılar (yabani/dikenli böğürtlen) ekmiştir. Bu çalılar o kadar iyi sulanmıştır ki son derece sık bir şekilde tüm dağların üzerini örtmüştür.³³⁴ *Atlas*’ta gösterilen ve iki farklı yerde geçen metalden borazanları açıklaması biraz daha güç bir konudur. XVI. yüzyılda yapılan başka bir dünya haritasıyla ilgili olarak bu konuya dair ileri sürülen bir görüş³³⁵ Ricoldus de Monte Crucis adlı seyyahın (1289-1291) Tatarların (yani Moğolların) ortaya çıkmasına dair anlattıklarıyla ilgilidir. Ricoldus’un anlattığına göre Tatarlar’ın yaşadığı yer ile dünyanın geri kalanı arasında bir dağ kütleli vardır. Bu dağdaki tek geçit bir kaledir ve bu kale öyle bir şekilde inşa edilmiştir ki içeriden esen rüzgâr nedeniyle “...at ve insan sesleri, çok yüksek borazan seslerine benzer...” sesler gelmekte ve kaleye yaklaşanlar kaçmaktadır. Cesur bir Tatar hayvanların (tavşanların ve baykuşların) bu seslerden korkmadan kalenin içeri girdiği fark etmiş, bu durumu halkına anlatmış ve böylece onlar da dışarı çıkmış, dünyaya yayılmışlardır.³³⁶ Hem Kur’an-ı Kerim’de³³⁷ hem de İncil’de,³³⁸ Kıyamet Günü’yle alakalı olarak borazan, boru veya boru türevi aletlerin çalınacağı bilgisi yer almaktadır. Tevrat’ta geçen borazanlar,³³⁹ Kur’an-ı Kerim ve İncil’den farklı olarak sadece haberleşme amacını taşımaktadır. Cresques, tüm bu bilgileri birleştirip, zamanı geldiğinde Deccal’in Gog ve Magog ile beraber Büyük İskender’in hapsedtiği yerden çıkacağını ve bunun da yine Büyük İskender tarafından yaptırılan bu borazanlar sayesinde haber verileceğini temsil etmek istemiş olabilir. Şeytan’ın İskender’e yardım etmesi de Cresques’nin Yahudi olmasıyla ilişkili olabilir. Çünkü orta çağ Hristiyanları arasındaki inanışlardan biri Deccal’in Yahudi kökenli olmasıdır ve İskender, Deccal’in önderlik edeceği bu kavimlerle beraber on Yahudi kabilesini de yaptırdığı seddin ardına hapsedmiştir. Hristiyanlar için sonun başlangıcı olan bu kavimlerin dışarı çıkması, Yahudiler için tüm Yahudi kabilelerinin bir araya geleceği kutlanacak bir gün olarak görülmektedir.³⁴⁰ Bunun yanında *Atlas*, önceleri Şeytan’ın hizmetkârları olarak görülen canavarlarla savaşan, dolayısıyla Allah’ın bir hizmetkârı olarak değerlendirilen İskender’in, zaman içinde şan ve şöhret gibi dünyevi arzuların yani Şeytan gibi gururunun peşinden koştuğunu ve nihayetinde gözden düştüğünü³⁴¹ de temsil etmek istemiş olabilir.

³³⁴ *The Greek Alexander Romance*, 186; Anderson, *Alexander’s Gate*, 37, 82.

³³⁵ Willem P. Gerristen, “Gog and Magog in Medieval and Early Modern Western Tradition”, içinde *Embodiments of Evil: Gog and Magog*, ed. Ali-Asghar Seyed-Ghorab, Faustina Doufikar-Aerts ve S. McGlinn, (Leiden: Leiden University Press, 2011), 12-13.

³³⁶ Ricoldus de Monte Crucis, *Doğu Seyahatnamesi*, 53-54.

³³⁷ Zümer, 39: 68: “Ve sura üflenmiştir. Göklerde kim var, yerde kim varsa çarpılıp yıkılmıştır. Ancak Allah’ın dilediği müstesna. Sonra ona bir daha üflenmiştir. Bu defa da hep onlar kalkmışlar bakıyorlardı.”

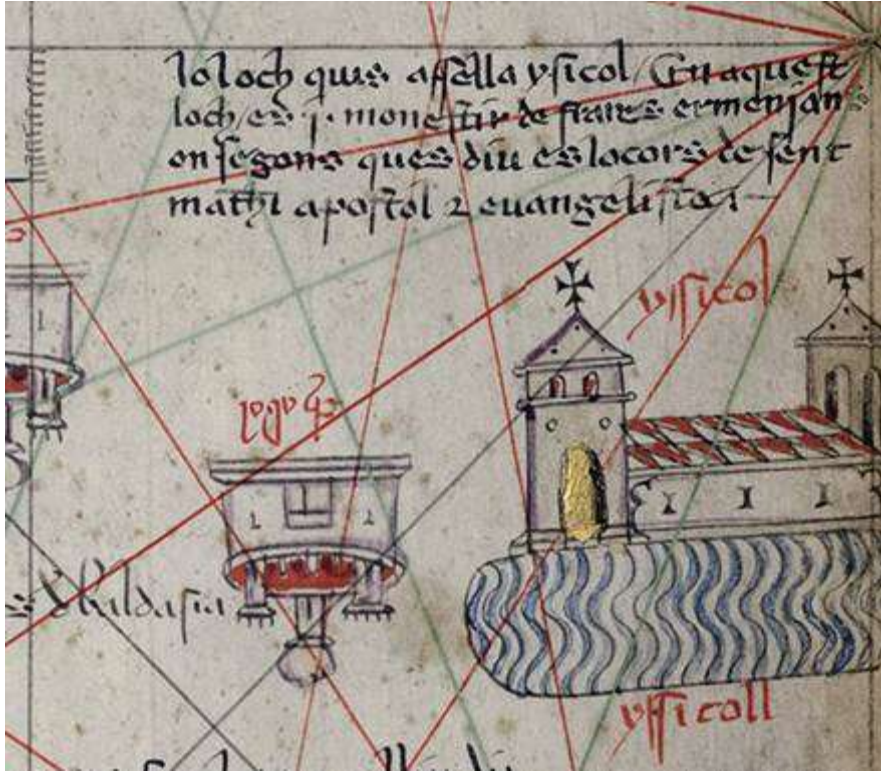
³³⁸ Vahiy, 8: 2: “Tanrı’nın önünde duran yedi meleği gördüm. Onlara yedi borazan verildi.”

³³⁹ Çölde Sayım 10: 1-2: “RAB Musa’ya şöyle dedi: “Dövme gümüşten iki borazan yapacaksın; bunları topluluğu çağırmak ve halkın yola çıkması için kullanacaksın.”

³⁴⁰ Katrin Kogman-Appel, “Eschatology in the Catalan Mappamundi”, içinde *Jews and Christians in Medieval Europe*, ed. Philippe Buc, Martha Keil ve John Tolan, (Turnhout: Brepols, 2015), 239-240, 243, 247, 249, 251-252.

³⁴¹ Jaakkojuhani Peltonen, *Masculine Ideals and Alexander the Great*, (London&New York: Routledge, 2024), 51, 207.

7.6. VI-1-7

Bu yerin adı Issık Göl'dür. Burada havari ve evanjelist Aziz Havari Matta'nın mezarının içinde olduğu söylenilen Ermeni keşişlerin olduğu bir manastır vardır.³⁴²

Issık Göl'deki bu manastırı yakın tarihte bilim dünyasının gündemine getiren kişi Pyotr Petrovich Semyonov'dur (soyadı daha sonra Semyonov-Tyan-Shansky). Kendisi 1850'lerin başında Venedik'teyken *Atlas*'ı görme imkânını bulmuş ve Issık Göl ile buradaki manastır temsili dikkatini çekmiştir. Daha sonra keşif gezilerinden biri esnasında Issık Göl'ü kısa süreliğine inceleme fırsatı bulmuş (yaklaşık yarım saat) ve söz konusu manastırın bulunabileceği en uygun yerin Kürmöntü Körfezi olduğunu düşünmüştür.³⁴³ Bununla beraber Belovodsk (Ak Bulak) köyünün hemen güneyindeki Svetly Mys köyünde yaşayanlar Aziz Havari Matta'nın köylerinde gömülü olduğuna inanmaktadırlar³⁴⁴ ve burada 2005 yılında yapılan araştırmalarda bir Ermeni manastırının kalıntıları bulunmuştur.³⁴⁵ Nesturilerin ve Ermenilerin özellikle orta çağda Asya'ya yayıldıkları bilinmektedir. Fakat Cresques'nin böyle bir bilgiyi -veya söylentiyi- nasıl ve hangi yollarla elde ettiği merak uyandırıcı bir durumdur.

³⁴² Lo loch quis assella Yssicol. En aquest loch es I monester de frares ermenians, on, segons ques diu, es lo cors de sent Mathi apostol e evangelisto.

³⁴³ Petr Petrovich Semenov, *Travels in the Tian'-Shan' 1856-1857*, çev. Liudmila Gilmour, Colin Thomas ve Marcus Wheeler, ed. Colin Thomas, (London: The Hakluyt Society, 1998), 173.

³⁴⁴ Laurence Mitchell, *Kyrgyzstan*, (Buckinghamshire: Bradt Travel Guides, 2008), 151.

³⁴⁵ Daniel Scarborough, "The Embodiment of Orthodox Christianity in Central Asia: Sacred Objects and Orthodox Nationalism in Revolutionary Turkestan", *Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History* 25, S. 2 (2024): 251, d.n. 34.

7.7. VI-1-8

Burada Kral Kebek hüküm sürer, Orta İmparatorluğun efendisidir. Bu Almalık'tadır.³⁴⁶

Burada bahsedilen kişi idare merkezi Almalık şehri olan Çağatay Hanlığı'nı 1320'lerde yönetmiş olan Kebek Han'dır.³⁴⁷ Bu devletin, "ortada" bulunduğu dair ifadeler ibn Battuta³⁴⁸ ve Giovanni de Marignolli³⁴⁹ gibi kaynaklarda da mevcuttur. Çin, Hindistan, İran coğrafyaları ve Altın Orda Devleti arasında bulunduğundan dolayı Çağatay Hanlığı'nın kendisini Orta Moğol Hanlığı olarak adlandırdığı düşünülmektedir.³⁵⁰

³⁴⁶ Açí senyoreya lo rey Chabech, seynior qui es dit del imperi de Medeia. Aquest esta en Emalech.

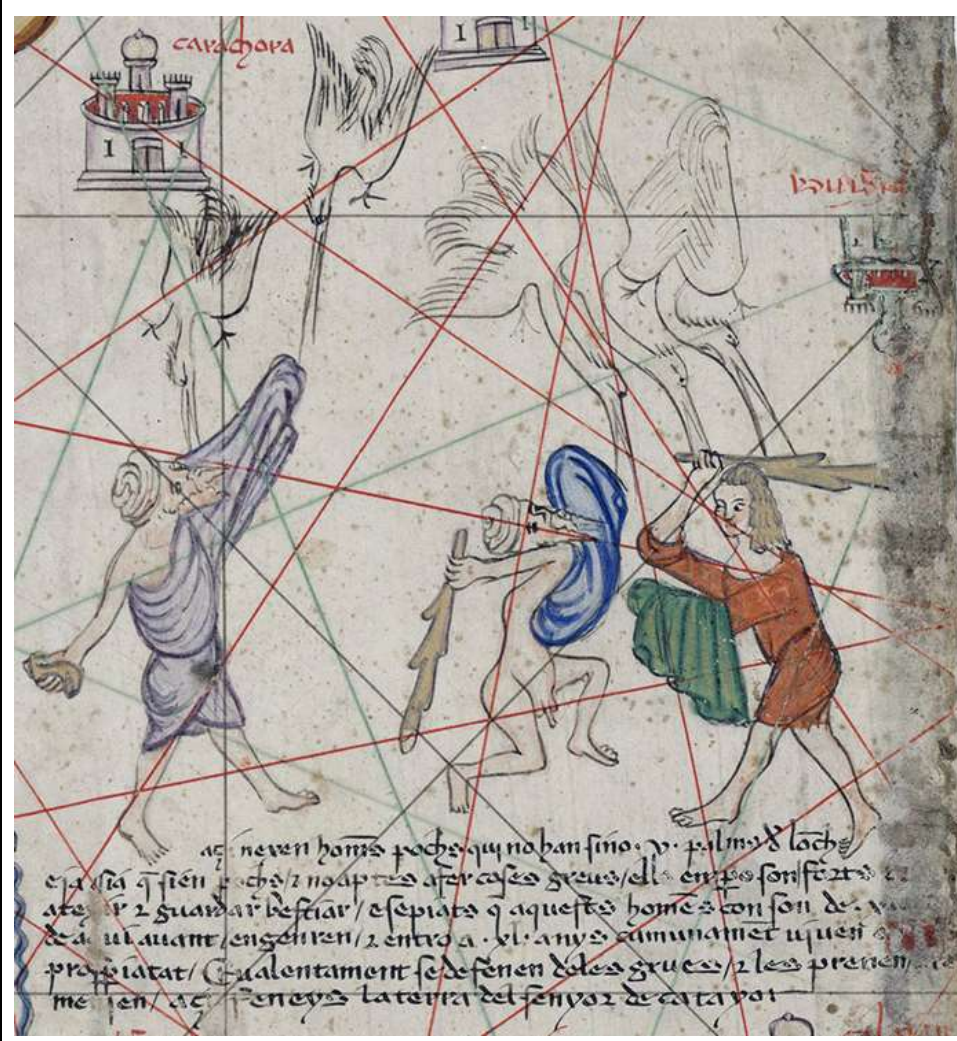
³⁴⁷ Abdülkadir Yuvalı, "Çağatay Hanlığı", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 8, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1993, 178; Dai Matsui, "Dumdadu Mongyol Ulus 'The Middle Mongolian Empire'", içinde *The Early Mongols: Language, Culture and History: Studies in Honor of Igor de Rachewiltz on the Occasion of His 80th Birthday*, ed. Volker Rybatzki, Alessandra Pozzi, Peter W. Geier ve John R. Krueger, (Bloomington: Indiana University Press, 2009), 115.

³⁴⁸ İbn Battuta, *İbn Battuta Seyahatnamesi*, C. 1, 531.

³⁴⁹ *Cathay and the Way Thither*, C. 3: *Missionary Friars-Rashiduddin-Pegolotti-Marignolli*, çev. ve ed. Henry Yule, (London: Hakluyt Society, 1914), 212.

³⁵⁰ Matsui, "Dumdadu Mongyol Ulus", 116-117.

7.8. VI-1-9

Burada boyları beş palmoyu (1 metreyi) geçmeyen küçük adamlar doğar. Ve küçük olmalarına ve ağır işlerde hiç becerikli olmamalarına rağmen dokumacılıkta ve çobanlıkta gayet yeteneklidirler. Bilinsin ki bu adamlar on iki yaşına geldiğinde çoktan üremeye başlamışlardır. Kırk yaşına kadar yaşarlar. Zenginlik olmaksızın sıradan bir yaşam sürerler. Yakalayabilirlerse yedikleri balıkçıl kuşlarından kendilerini korurlar. Burada Hıtay Efendisi'nin toprakları sona erer.³⁵¹

Bu ifade akla ilk olarak Marco Polo'nun küçük -ama ölü- maymun-adamlarını³⁵² getiriyor olsa da anlatılan insanlar efsanevi pigmelerdir. Homeros'un İlyada'sından³⁵³ beri kuşlarla savaşıyan pigmeler Avrupalılar tarafından bilinmektedir. *Atlas*'ın kaynaklarında da pigmelerden bahsedilmektedir.³⁵⁴

³⁵¹ Aci nexen homens pochs, qui no han sion V palms de lonch; e jassia que sien pochs e no aptes fer c fer coses greus, ells empero son forts e aptes a texir a guardar bestiar. E sapiats que aquests homens, con son de XII anys de aqui avant engenren; e entro a XL anys comunament viuan, eno han prosperiatat. E valantament se defenen de les grues, e les prenen, et les menjen. Aci feneys la terra del senyor de Catayo.

³⁵² Polo, *Dünyanın Hikâye Edilişi*, 341.

³⁵³ Homeros, *İlyada*, çev. Azra Erhat ve A. Kadir, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014), 53.

³⁵⁴ *The Natural History of Pliny*, C. 2, 132; *The Etymologies of Isidore of Seville*, 244-245; *Cathay and the Way Thither*, C. 2, 207-209.

7.10. VI-1-11

Çeynam şehri. Hitay burada sona erer.³⁵⁸

Büyük ihtimalle başta Marco Polo³⁵⁹ olmak üzere farklı kaynaklardan alınan bilgilerle *Atlas*'ta temsil edilen bu şehir, aynı adı taşıyan yarımada üzerindeki günümüz Leizhou³⁶⁰ şehridir.

7.11. VI-1-12

Iana Adası'nda çok miktarda sarısabır, kâfur, sandal ağacı; iyi baharatlar, kulunçotu, küçük hindistancevizi ağaçları ve baharatı Hindistan'daki diğer tüm türlerinden daha çok aranan tarçın ağaçları vardır. Burada ayrıca hint cevizi ve yaprak vardır.³⁶¹

³⁵⁸ Ciutat Caynan. Açî finis Catayo.

³⁵⁹ Polo, *Dünyanın Hikâye Edilişi*, 334; *Cathay and the Way Thither*, C. 2, 173, 176-180; Benjamin B. Olshin, *The Mysteries of the Marco Polo Maps*, (Chicago&London: The University of Chicago Press, 2014), 22, 116.

³⁶⁰ Liscak, "Mapa Mondî", 6.

³⁶¹ En la illa iana ha moltes arbres leny ayloes, camphora, sandels, species subtils, garenge, nou moscada, arbres de canyela, laqual es pus preciosa de qual se vol altra de tota la India; e son axi mateix aqui macis e folii.

Farklı kaynaklardan beslenen *Atlas*, burada görüldüğü üzere Seylan (Sri Lanka) (*Atlas*'ta Illa Iana) ve Cava (*Atlas*'ta Illa Trapobana) adalarının adlarını birbirine karıştırmıştır.³⁶² Ada, daha doğrusu adanın bitki örtüsü hakkındaki bilgi de büyük ihtimalle Marco Polo'dan³⁶³ gelmektedir. Bununla beraber önce Seylan (Sri Lanka) için kullanılan Trapobana adının zaman içinde Cava ve Sumatra için de kullanıldığı unutulmamalıdır.³⁶⁴

7.12. VI-1-13

Erkeklerin ve kadınların bir yaprağı önlerine bir yaprağı da arkalarına koydukları çıplak insanların adası.³⁶⁵

Atlas'ın kaynaklarından ve bu ifadeyi ilgilendiren bölgede bulunanlardan olan Marco Polo ve Odoric, bu anlatıma benzer şeyleri pek çok yer için söylemişlerdir. Bundan dolayı söz konusu adanın hangisi olduğunu belirlemek imkânsıza yakındır. Anlatılara göre Hindistan'daki çeşitli yerlere ek olarak Sumatra Adası'ndaki Lambri Krallığı'nda,³⁶⁶ Nicobar Adaları'nda,³⁶⁷ Seylan Adası'nda (Sri Lanka)³⁶⁸ ve hatta Sokotra Adası'nda³⁶⁹ yaşayanlar çıplak gezmektedirler. *Atlas*'ta bu ada Seylan'ın (Sri Lanka) doğusunda gösterildiğine ve Nicobar Adaları da Sumatra'nın daha kuzeyinde olduğuna göre belki burada temsil edilen yer Nicobar Adaları'dır.

³⁶² Liscak, "Mapa Mondî", 4.

³⁶³ Polo, *Dünyanın Hikâye Edilişi*, 348-349. Karş. *Cathay and the Way Thither*, C. 2, 170-173.

³⁶⁴ Chet van Duzer, Martin Waldseemüller's 'Carta Marina' of 1516, (Cham: Springer, 2020), 18; Annalisa Battini, "Map Collections in the Estense Library", *Journal of the International Map Collectors' Society*, S. 99 (2004): 39. Trapobana Adası için ayrıca bkz. Dhani Irwanto, *Taprobana*, (Bogor: Indonesia Hydro Media, 2019).

³⁶⁵ Insula nudorum, in qua homines et mulieres portant unum folium ante et retro alium.

³⁶⁶ *Cathay and the Way Thither*, C. 2, 147; İbn Hurdazbih, *Yollar ve Ülkeler Kitabı*, 61.

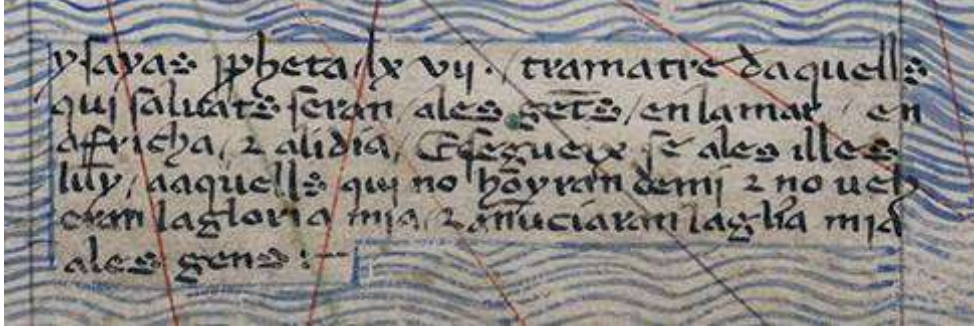
³⁶⁷ *Cathay and the Way Thither*, C. 2, 168-169; İbn Hurdazbih, *Yollar ve Ülkeler Kitabı*, 62; Polo, *Dünyanın Hikâye Edilişi*, 346.

³⁶⁸ Polo, *Dünyanın Hikâye Edilişi*, 348.

³⁶⁹ Polo, *Dünyanın Hikâye Edilişi*, 389.

8. VI. Panel-2

8.1. VI-2-1

Peygamber Yeşaya LXVII: (Kıyamet Günü'nden) Kurtulanları denizlerin ötesindekilere, Afrika'ya ve Lidya'ya göndereceğim," diyor ve devam ediyor: "O uzaktaki adalara ve ne beni ne de ünümü hiç duymamış olanlara (göndereceğim) ve onlar, benim yüceliğimi oradakilere ilan edecekler."³⁷⁰

Bu ifade Tevrat'tan alınmıştır³⁷¹ ve aslında sonraki iki bölümle (ve hatta daha önce geçen Büyük İskender'in Gog ve Magog'u hapsedmesinin anlatıldığı kısımla), bir bütün olarak değerlendirilmesi daha doğru olacaktır (Aşağı bkz.).

8.2. VI-2-2 ve VI-2-3

Deccal. Celile'nin Horazim'inde yetişecek ve otuz yaşında Kudüs'te vaaz vermeye başlayacak ve gerçeğin aksine İsa olduğunu, Allah'ın yaşayan oğlu olduğunu iddia edecek. Tapınağı yeniden inşa edeceği söylenir.³⁷²

³⁷⁰ Ysayas propheta, LXVII. "Tramatre d'aquells qui salvats seran a les gents en la mar, en Affricha, e a Lidia. E segueix se a les illes luy a aquells qui no hoyran de mi e no ueheran la gloria mia; e anunciaran la gloria mia a les gens."

³⁷¹ Yeşaya Kitabı, 66: 19: "Aralarına bir belirti koyacağım. Onlardan kaçıp kurtulanları uluslara, Tarşış'e, Pûl'a, Lud'a –yay gerenlere– Tuval'a, Yâvan'a, ünümü duymamış, yüceliğimi görmemiş uzak kıyı halklarına göndereceğim. Uluslar arasında yüceliğimi ilan edecekler."

³⁷² Antechrist. Aquest sera nudrit en Goraym de Galilea; e can haura XXX anys, comencara a prricar en Jherusalem; e contra tota veritat dira que ell es Jesuschristus fill de Deu viu; e diu se que rehedificara lo temple.

Gog ve Magog'un Büyük Efendisi. Deccal'in zamanında etrafında çok sayıda insanla ortaya çıkacak.³⁷³

Atlas'taki bu ifadeler Deccal'in, adının (Antechrist) gösterdiği ve bilindiği üzere İsa peygamberin birebir zıttı olacağını tekrarlamaktadır. Yani o da bir Yahudi kabilesinden gelecektir, İsa'nın aksine bir babası olacaktır vs.³⁷⁴ İncil'de geçen ifadelerden³⁷⁵ dolayı onun Horazim'de yetişeceği anlayışı³⁷⁶ VII. yüzyılın sonlarında kaleme alınan Sahte-Methodius'un *Kıyamet*'inde de geçmektedir.³⁷⁷

İkinci yazıda *Atlas* açıkça Gog ve Magog'un efendisinden bahsetmekteyse de belki bu ifade Tevrat'ta geçen,³⁷⁸ Magog ülkesinden ordusuyla beraber çıkacak olan Gog'un bir temsili olabilir.

Atlas'ın kuzeydoğu köşesinde yer alan yukarıdaki üç bilgi bölümü hem içerdikleri ifadeler hem de *Atlas*'taki yerleri itibarıyla belirli bir amaç doğrultusunda kullanılmıştır. O da Kıyamet Günü ve Dünya'nın Sonu ile ilgilidir. Çünkü bu tür temsillerin, yaptığı *Atlas*'ta görünmesinin beklendiğini büyük ihtimalle bilen Cresques, dünyanın bu köşesini dünyanın geri kalanından ayırmış ve kelimenin

³⁷³ Lo gran seynor, princep de Gog e de Magog. Aquest exira en temps d'Antechrist ab molt gent.

³⁷⁴ Philip C. Almond, *The Antichrist*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2020), 11-13.

³⁷⁵ Matta, 11: 20-21; Luka, 10: 13.

³⁷⁶ Paul J. Alexander, *The Byzantine Apocalyptic Tradition*, ed. Dotorthy de F. Abrahamse, (Berkeley&Los Angeles: University of California Press, 1985), 195-196.

³⁷⁷ *Apocalypse Pseudo-Methodius: An Alexandrian World Chronicle*, ed. ve çev. Benjamin Garstad, (Cambridge&London: Harvard University Press, 2012), viii, 63, 65, 133.

³⁷⁸ Hezekiel, 38: 1-6.

tam anlamıyla *Atlas*'ın artık göstermediği dünyanın sonunu, Kıyamet Günü'nde gerçekleşecek dünyanın sona ermesiyle bağdaştırmıştır.³⁷⁹

8.3. VI-2-4 ve VI-2-5

Hıtay'ın Büyük Hanı'nın Hanbalık şehri.³⁸⁰

Bilinsin ki Hanbalık şehri yakınında eski zamanlarda adı *Guaribalu* (Hanbalık?) olan bir şehir vardı. Büyük Han astrolojiyi kullanarak bu şehrin kendine isyan edeceğini öğrendi ve tahliye edilmesini ve bu Hanbalık şehrinin inşa edilmesini emretti. Bu şehrin çevresi yirmi dört fersahtır. Kare şekilli bir surla, iyi korunaklı bir şehirdir, her kenarının uzunluğu altı fersahtır ve surun yüksekliği yirmi ayak ve genişliği de on ayaktır. Surda toplam on iki kapı bulunur ve akşam vakti [ilk uyku] veya onun öncesinde çalan bir çan kulesi vardır. Çan çaldıktan sonra kimse [evinden] dışarı çıkmaya cesaret edemez. Her kapı bin adamla korunmaktadır. Bunun nedeni korkutkları için değil Han'ı onurlandırmak içindir.³⁸¹

³⁷⁹ Andrew Gow, "Gog and Magog on Mappaemundi and Early Printed Maps: Orientalizing Ethnography in the Apocalyptic Tradition", *Journal of Early Modern History* 2, S. 1 (1998): 75, 77.

³⁸⁰ Ciutat de Chanbalech, Magni Canis Catayo.

³⁸¹ Sapiats que de costa la ciutat de Chambalech avia una gran ciutat antigament, que avia nom Guaribalu. E lo Gran Cha trobe per lestornomia, que aquesta ciutat se devia revelar contra el; axi que feu la desabitar; e feu fer aquesta ciutat de Chabalech. E a environ aquesta ciutat XXIII legues; e es molt ben murada; e es a cayra; si que a cascun cayre ha VI legues, e ha d'alt XX passes e X passes de gros. E ay XII portes; e ay I gran tora en que sta un seyn que sona apres u son e abans. Axi pus ha sonat, no gossa anar negu per villa. E a cascuna porta guarden mill homens, no per temensa, mas per honor del senyor.

Kubilay Han tarafından kurdurulan Hanbalık³⁸² hakkındaki bu bilgi de doğrudan Marco Polo'dan alınmıştır.³⁸³

8.4. VI-2-6

Tatarların en güçlü prensine *Holubeim* (Ulu Bek)³⁸⁴ denir ki bu Büyük Han demektir. Bu imparator dünyadaki diğer tüm imparatorlardan daha zengindir. Bu imparator, yılın üç ayında sarayında kalan dört kumandanın idaresindeki on iki bin süvari tarafından korunur.³⁸⁵

³⁸² Hanbalık için bkz. Ahmet Taşağıl, "Hanbalık", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 15, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1997, 524-525.

³⁸³ Polo, *Dünyanın Hikâye Edilişi*, 189-190.

³⁸⁴ Buchon ve Tastu, *Notice d'un Atlas*, 141.

³⁸⁵ Lo maior princep de tots los Tartres ha nom Holubeim, que vol dir Gran Ca. Aquest emperador es molt pus rich de tots los altres emberadors de tot lo mon. Aquest emperador guarden XII mil cavalles; et han IIII capitans; aquels ab XII millia cavalles; e caseu capitan va en la cort ab sa companya per III meses de l'any, e axi dels altres per orda.

Burada *Holubeim*,³⁸⁶ yani Ulu Bey ünvanıyla bahsedilen kişi Kubilay Han'dan başkası değildir. Hakkındaki bilgiler de yine Marco Polo'dan alınmıştır.³⁸⁷

8.5. VI-2-7

Bu insanlar vahşidir; çiğ balık yer, deniz suyu içer ve etrafta çıplak dolaşırlar.³⁸⁸

Burada bahsedilenler büyük ihtimalle eski yazarların *Ichthyophagi* (balık yiyenler) dedikleri efsanevi halktır. Farklı yazarların farklı yerlere yerleştirdiği³⁸⁹ bu insanlar hakkındaki *Atlas*'ta geçen

³⁸⁶ Emily Allinson, "Mapping the Mongols: Depictions and Descriptions of Mongols on Medieval European World Maps", *Leidschrift: Onbekend Maakt Onbemind-Negatieve Karacterschetsen In De Vroegmoderne Tijd* 28, S. 1 (2013): 40.

³⁸⁷ Polo, *Dünyanın Hikâye Edilişi*, 194-195.

³⁸⁸ Aquesta gent son salvatges que viuen de peyx cruu, e beuen de la mar, e van tots nusos.

³⁸⁹ Herodotos, *Tarih*, çev. Müntekim Ökmen, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007), 108; *The Natural History of Pliny*, C. 2, 59-60, 86, 97. Ichthyophagi hakkında daha fazla bilgi için bkz. Oscar Nalesini, "History and Use of an Ethnonym: Ichthyophagoi", içinde *Connected Hinterlands-Proceedings of Red Sea Project IV*, ed. Lucy Blue, John Cooper, Ross Thomas ve Julian Whitewright, (Oxford: Bar International Series, 2009), 9-18.

ifade büyük ihtimalle VIII. yüzyılda yazılmış olan ve onları Hindistan'a yerleştiren *Liber Monstrorum de Diversis Generibus*'tan³⁹⁰ alınmıştır.

8.6. VI-2-8

Hint Denizi'nde 7548 ada vardır ki onların insanı şaşırtan altınlarını, gümüşlerini, baharatlarını ve değerli taşlarını burada anlatamayız.³⁹¹

Burada bahsedilen Çin Denizi'dir. Odoric buradaki ada sayısını 24.000³⁹² olarak verirken *Atlas*'ın kullandığı bu bilgi büyük ihtimalle, buradaki ada sayısını 7.448 olarak veren Marco Polo'dan³⁹³ gelmektedir.

³⁹⁰ Andy Orchard, *Pride and Prodigies-Studies in the Monsters of the Beowulf-Manuscript*, (Cambridge: D. S. Brewer, 1995), 24, 269.

³⁹¹ En la mar de les Indies son illes 7548 dels quals no podem respondre asi les maravelozes cozas qui son en eles dor e dargent, e despecies e de pedres precioses.

³⁹² *Cathay and the Way Thither*, C. 2, 176.

³⁹³ Polo, *Dünyanın Hikâye Edilişi*, 333. Ayrıca bkz. Polo, *Dünyanın Hikâye Edilişi*, 395.

8.7. VI-2-9

Trapobana (Taprobana) adası.

Bu adaya Tartarlar *Magno-Caulij* derler ve Doğu'nun son adasıdır. Bu adada yaşayanlar, dünyanın geri kalanındaki insanlardan çok farklıdır; bu adanın bazı dağlarında kocaman adamlar yaşar, devler gibi on iki kübitten (6.5 m.) uzundurlar; çok siyah ve ahmaktırlar; beyaz insanları ve yakaladıkları takdirde de yabancıları yerler. Bu adada iki yaz mevsimi ve iki kış mevsimi olur ve ağaçlar ve bitkiler ve çiçekler yılda iki kez açar.³⁹⁴

Daha önce bahsedildiği üzere tam olarak Cava için mi yoksa Sumatra için mi kullanıldığı belirlenemeyen Trapobana Adası hakkındaki bilgilerden, Doğu'nun son adası olduğu bilgisi ve yazının son cümlesi Isidore'dan alınmıştır.³⁹⁵ Dev gibi insanlar bilgisi Marco Polo'nun Zanzibar Adası hakkında verdiği bilgilerle örtüşmektedir.³⁹⁶ Yamyamlık hem Marco Polo hem de Odoric tarafından bu coğrafyada gözlemlenmiştir. Bununla beraber Odoric'in, Sumatra Adası'ndaki Lambri Krallığı'na gelen tüccarların burada yaşayanların yemesi için onlara çocuk sattıklarını³⁹⁷ söylemesi -tespit edebildiğimiz kadarıyla- Atlas'taki ifadeye en yakın olanlardan biridir.

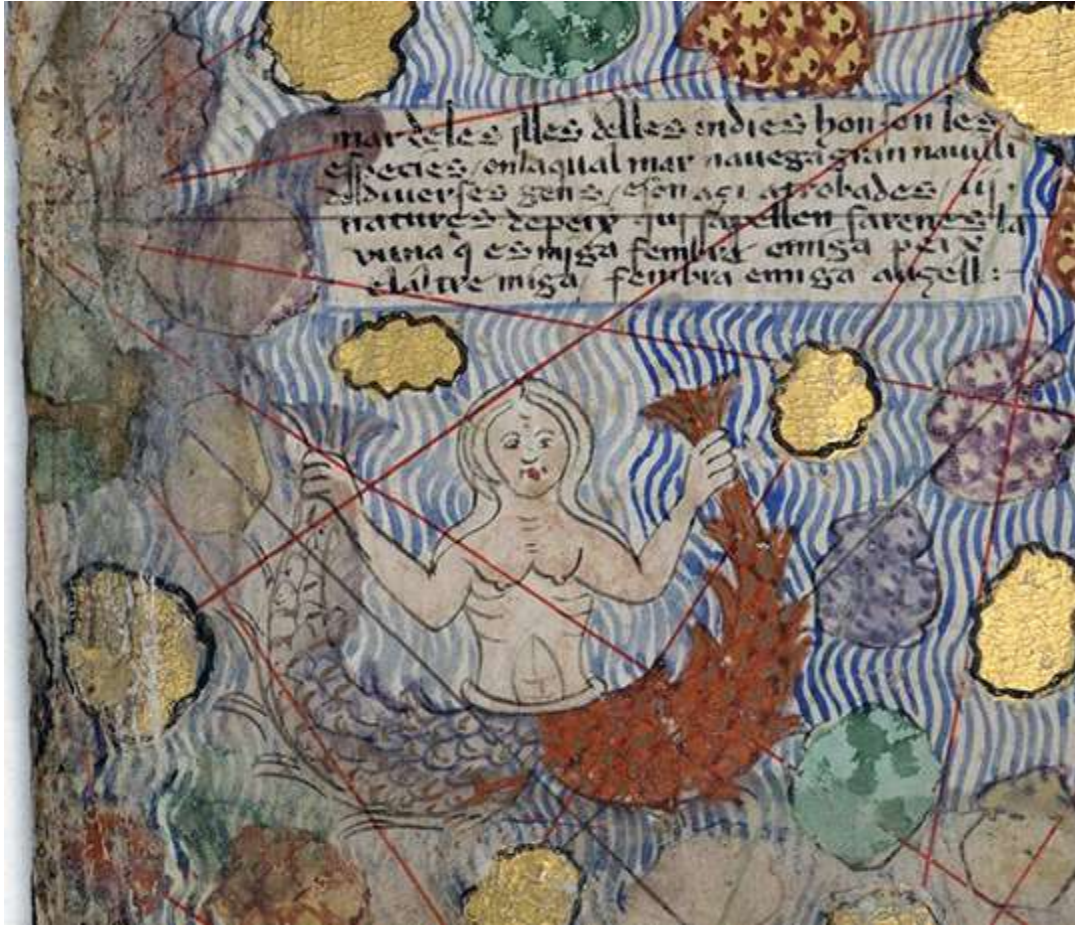
³⁹⁴ La illa Trapobana. Aquesta es appellada per los Tartartes Magno-Caulij, derrera de Orient. En aquesta illa ha gens de gran diferencia de les altres. En alguns munts de aquesta illa, ha homens de gran forma, ço es de XII coldes, axi com a gigants, e molt negres, e no usants de raho; abans menjen les homens blanchs estranys sils poden aver. In aquesta illa ha cascun any II estius e II iverns; e dues vegades lany hi floreixen les arbres e les herbes. E es la derrera illa de les Indies; e habunda molt en or e en argent e en pedres preciose.

³⁹⁵ *The Etymologies of Isidore of Seville*, 294.

³⁹⁶ Polo, *Dünyanın Hikâye Edilişi*, 393.

³⁹⁷ *Cathay and the Way Thither*, C. 2, 148. İbn Hurdazbih de adada yaşayan siyahların yamyam olduklarını söylemektedir. Bkz. İbn Hurdazbih, *Yollar ve Ülkeler Kitabı*, 62.

8.8. VI-2-10

Baharatın bulunduğu Hint adalarının denizi. Çok sayıda ulustan gelen çok sayıda gemi bu denizden geçer. Burada Siren denilen üç (iki?) balık türü bulunur: Biri yarı balık yarı kadındır, diğeri yarı kadın yarı kuştur.³⁹⁸

Atlas Hint (veya Çin) denizlerindeki adaların her açıdan zengin olduğunu yineledikten sonra başka bir efsanevi yaratık olan Sirenleri anlatmaktadır. Söyledikleri şarkılarla gemicileri kendilerine çeken ve böylece onların gemilerinin kayalıklara çarparak batmasına neden olan Sirenlerin aslında kuş gövdeli yaratıklar olduğu genellikle göz ardı edilmiştir.³⁹⁹ *Atlas* da burada onları iki ayrı ırkmış gibi göstermektedir. Bunun yanında bu bilgi büyük ihtimalle Isidore'dan alınmıştır. Çünkü o da önce üç Siren türü olduğunu, sonra da iki tür Siren olduğunu söylemektedir.⁴⁰⁰

³⁹⁸ Mar de les illes delles Indies hon son les especies; en la qual mar navega gran navilli de diverses gens. E son açi atrobades III natures de peix qui sappellen Sarenes: la una que es miga fembra e miga peix, et l'altre miga fembra e miga auçell.

³⁹⁹ Sirenler hakkında daha fazla bilgi için bkz. *Music of the Sirens*, ed. Linda Phyllis Austern ve Inna Naroditskaya, (Bloomington&Indianapolis: Indiana University Press, 2006).

⁴⁰⁰ *The Etymologies of Isidore of Seville*, s. 245.

8.9. VI-2-11

Bu şehir yılanlardan dolayı terk edilmiştir.⁴⁰¹

Bu ifade muhtemelen Odoric'ten alınmıştır ve görünüşe göre *Atlas*'ın iki adanın adını birbirine karıştırdığına başka bir örnektir. Çünkü Odoric, Seylan Adası'nda sayısız yılan ve fil olduğunu söylemektedir.⁴⁰² Bu bilgi de *Atlas*'ta yılanların çokluğundan dolayı terk edilen bir şehir ve söz konusu adada çizilen tek hayvan olma özelliğine sahip olan bir fil ile kendine yer bulmuştur. *Illa Trapobana* adıyla kastedilen Cava (veya Sumatra) Adası'na Seylan Adası'nın bilgileri yerleştirilmiştir.

SONUÇ

Orta çağ Avrupa haritacılığının zirvesi olarak kabul edilen Katalan Atlası, görüldüğü üzere detaylı bir harita olmasının yanında ansiklopedik bir özelliğe de sahiptir. Atlas üzerinde bulunan resimler ve yazılar çoğunlukla görselliği zenginleştirmek için değil belirli bir amaç ve plan çerçevesinde, Atlas'ın hedef kitesinin yani geleceğin büyük sömürgeci imparatorluklarını kuracak İspanya, Portekiz, Hollanda, Fransa ve İngiltere gibi ana olarak Batı Avrupa ülkelerinin yöneticilerinin ve tüccarlarının dikkatini çekecek şekilde hazırlanmıştır. Avrupa, özellikle batı ve kuzey Avrupa ile ilgili verilen bilgiler, ana olarak coğrafi ve efsanevi bilgilerden oluşmaktadır; tanımlayıcı özelliklere sahiptirler. Bu noktadan uzaklaşmaya başladıkça, Kuzey Afrika ve Doğu Avrupa'da görüldüğü üzere ticari ve siyasi bilgiler bunlara eklenmektedir; söz konusu yerin veya hakkında bilgi verilen kişinin Sarazen yani Müslüman olması özellikle belirtilmiştir ki dönemin Akdeniz ticaretinde İslam Dünyası'nın ağırlığını ve Hristiyan Avrupa'nın İslam'a yönelik teyakkuzunu, korkusunu, merakını ve hatta nefretini gösterir niteliktedir. Hristiyanlık ile Musevilik'in doğduğu topraklara gelindiğinde, İncil ile Tevrat'taki yerler ile olaylardan bahsedilmektedir. Aynı durum, övmek değil yermek amacıyla, İslam için de geçerlidir. Siyasi olarak parçalı, tek bir bayrak altında birleşmemiş Türkiye ve İran gibi coğrafyalarda gözlemlendiği üzere Atlas'ın oluşturulduğu kültür merkezinden uzaklaşıldıkça karışıklığın başladığı ve gerçekten ziyade söylentilere dayalı bilgilerin verildiği görülmektedir. Asya söz konusu olduğunda ise ana olarak Marco Polo'nun kaynak olarak kullanıldığı dikkati çekmektedir ki bu da yazılmasının üzerinden daha bir yüzyıl bile geçmemişken Polo'nun seyahatnamesinin Avrupa'da bilindiğini ve bir bilgi kaynağı olarak kabul edildiğini göstermektedir. Kendisi de babası, amcası ve dedesi gibi bir ticaret adamı olan Marco Polo'nun gözlemleri bir tüccarın gözünden yapılmıştır. Bundan dolayı, anlaşılabilir şekilde, Atlas doğudan bahsederken çoğunlukla oranın baharatlarına, altınına ve gümüşüne yani zenginliğine vurgu yapmaktadır. Bunun yanında Kubilay Han'ın Türkçe Ulu Bey (Holubeim) sıfatıyla Atlas'ta gösterilmesi de belirtilmesi gereken bir özelliktir. Unutulmamalıdır ki bu çalışmada sadece Atlas üzerindeki yazılara odaklanılmıştır, yanlışların bulunması kaçınılmazdır. Atlas'ın görselleri başka bir çalışmanın konusu olmalıdır. Zira yazıların

⁴⁰¹ Aquesta ciutat es deserta per serpentes.

⁴⁰² *Cathay and the Way Thither*, C. 2, 170-171.

belirli bir amaç doğrultusunda kullanılması gibi görseller de aynı şekilde Atlas'a yerleştirilmiştir. Mayorka'nın ve Aragon Krallığı'nın egemenliğindeki yerlerin özellikle ön plana çıkacak şekilde resmedilmesi, Kubilay Han'ın Batılı bir kral gibi çizilmesi vs. gibi konular, alanında çok daha uzman olan araştırmacıların çalışmalarını beklemektedir.

KAYNAKÇA

- A Dictionarie of the French and English Tongves*, “Manche”, der. Randle Cotgrave, London: Adam Islip, 1611.
- Ağarı, Murat. “İslam Coğrafyacılarında Ye’cüc Me’cüc Bahsi”, *Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E-Dergisi* 7, S. 2 (2020): 2-32.
- Akintoye, S. Adebajji. *A History of the Yoruba People*. Dakar: Amalion Publishing, 2010.
- Alexander, Jan, Frøyland, Livar, Hemre, Gro-Ingunn, Jacobsen, Bjarne Koster, Lund, Eiliv, Meltzer, Helle Margrete ve Janneche Utne Skåre. *A Comprehensive Assessment of Fish and Other Seafood in the Norwegian Diet*, Oslo: Vitenskapskomiteen for Mattrygghet (Norwegian Scientific Committee for Food Safety), 2006.
- Alexander, Paul J. *The Byzantine Apocalyptic Tradition*. ed. Dotorthy de F. Abrahamse, Berkeley&Los Angeles: University of California Press, 1985.
- Aliyazıcıoğlu, Zeynep İnan. “Orta Çağ Avrupa’sında Çizilen Dünya Haritalarında Ye’cüc ve Me’cüc (Gog ve Magog) Halkının/Ülkesinin Tasviri”, *Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi* 7, S. 1 (2021): 1-44.
- Aliyazıcıoğlu, Zeynep İnan. “Orta Çağ Avrupa’sında Çizilen Dünya Haritalarında (Mappaemundi) Meskûn Dünyanın Sınırları”, *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi* 7, S. 2 (2024): 375-418.
- Allinson, Emily. “Mapping the Mongols: Depictions and Descriptions of Mongols on Medieval European World Maps”, *Leidschrift: Onbekend Maakt Onbemind-Negatieve Karakterschetsen In De Vroegmoderne Tijd* 28, S. 1 (2013): 33-49.
- Almond, Philip C. *The Antichrist*. Cambridge: Cambridge University Press, 2020.
- Altaweel, Mark, ve Andrea Squitieri. *Revolutionizing a World: From Small States to Universalism in the Pre-Islamic Near East*. London: UCL Press, 2018.
- Anderson, Andrew Runni. *Alexander’s Gate, Gog and Magog and the Inclosed Nations*. Cambridge: The Medieval Academy of America, 1932.
- Anderson, Kristina. “Fatal Attraction: Preserving Polar Bear Populations through tourist Regulation in Norway’s Arctic”, *The George Washington International Law Review* 52, S. 1 (2020): 99-127.

- Apocalypse Pseudo-Methodius: An Alexandrian World Chronicle*, ed. ve çev. Benjamin Garstad, Cambridge&London: Harvard University Press, 2012.
- Arena, Marinella ve Paola Raffa, "Draa Valley: Tighremt and Iggherm, Morocco", içinde *Earthen Architecture in Muslim Cultures*, ed. Stéphane Pradines, 55-83. Leiden-Boston: Brill, 2018.
- Asplund, Jan. "Into the Valley of Diamonds", içinde *Gemmology Today* 5-6, 2017.
- Ateş, Erhan. "Orta Aras Havzası Şehirlerinden Duvın'ın Orta Çağ Ticaretindeki Yerine Bir Bakış (V-XIII. Yüzyıllar)", *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi* 5, S. 2 (2022): 412-429.
- Aydın, Cengiz, ve Gülseren Aydın. "Batlamyus", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 5, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1992, 196-199.
- Aydın, Cengiz. "Abdurrahman es-Sufi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 1, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1988, 172-173.
- Bacci, Michele. "Shaping the Holy Topography of Saint Catherine in the Late Middle Ages." İçinde *At Home in Art: Essays in Honour of Mario Buhagiar*, ed. Charlene Vella, 325-388. Malta: Midsea Books, 2016.
- Back, Irit. "From West Africa to Mecca and Jerusalem: The Tijaniyya on the Hajj Routes", *Journal of the Middle East and Africa* 6, S. 1 (2015): 1-15.
- Bagrow, Leo. *History of Cartography*. London & New York: Routledge, 2017.
- Balcıoğulları, Abdullah. "The Euphrates According to Medieval Islamic Geographers", *The Eurasia Proceedings of Educational & Social Sciences (EPESS)* 10, (2018): 261-268.
- Barbaro, Josaphat. *Anadolu'ya ve İran'a Seyahat*. çev. Tufan Gündüz, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2016.
- Battini, Annalisa. "Map Collections in the Estense Library", *Journal of the International Map Collectors' Society*, S. 99 (2004): 29-46.
- Baumgartner, Ingrid. "Biblical, Mythical and Foreign Women in the Texts and Pictures on Medieval World Maps." içinde *The Hereford World Map: Medieval World Maps and Their Context*, ed. Paul D. A. Harvey, 305-334. London: British Library, 2006.
- Beazley, C. Raymond. *Prince Henry The Navigator*. New York-Londra: G. P. Putnam's Sons, 1911.
- Bechtel, Delphine. "Lemberg/Lwów/Lvov/Lviv: Identities of a 'City of Uncertain Boundaries'", çev. Colin Anderson, *Diogenes* 53, S. 210 (2005): 62-71.
- Bede. *On the Nature of Things and On Times*. çev. Calvin B. Kendall ve Faith Wallis, Liverpool: Liverpool University Press, 2010.

- Benjamin, Thomas. *The Atlantic World-Europeans, Africans, Indians and Their Shared History, 1400-1900*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
- Berni, Francesco. *The Orlando Innamorato*. çev. William Stewart Rose. Londra: A & R Spottiswoode, 1823.
- Bernus, Edmond. "The Tuareg-Wanderers of the Desert", *swissair Gazette*, 11/1984.
- Bibliothèque nationale de France. "Atlas Catalan." Département des Manuscrits. Haziran 20, 2025. <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b55002481n/f14>.
- Bibliothèque nationale de France. "Carta marina et descriptio septemtrionalium terrarum ac mirabilium rerum in eis contentarum diligentissime elaborata Anno Dni 1539. Venetiis liberalitatae Reverendissimi Domini Ieronimi Quirimi. Scala miliarium theuto. [nica], , italica, preterea X milliaria gothica sive suetica faciunt XV mil theutonica / Olaus Magnus Gotus," Département des Manuscrits, Haziran 20, 2025, <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b53062317f/f1>.
- Bigon, Liora, ve Edna Langenhta. "Tracing Trade and Settlement Infrastructures in the Judaic Material Culture of Tafilalt, Southeastern Morocco", *Heritage* 5, S. 4 (2022): 3785-3818.
- Binbir Gece Masalları*, C. 3, çev. Ekrem Demirli, Sümeyra Özkan, Yusuf İnanc, Hacı Bayram Beşer, Ali Aslan, Serap Kılıç ve Kübra Şenel, İstanbul: Alfa Yayınları, 2016.
- Blier, Suzanne Preston. *Art and Risk in Ancient Yoruba*. New York: Cambridge University Press, 2015.
- Bogdan, Levyk, ve Skorniewski Mariusz. "The Armenians of Lviv in the Scientific Studies, Written and Sacral Records", *Skhid (CXII)* 4, S. 162 (2019): 60-67.
- Boni, Giovanni Battista Baldelli. *Il Milione di Marco Polo: Testo di Lingua del Secolo Decimoterzo Ora*. Florence (Firenze): Giuseppe Pagani, 1827.
- Brentjes, Sonja. "Fourteenth-Century Portolan Charts. Challenges to our Understanding of Cross-Cultural Relationships in the Mediterranean and Black Sea Regions and of (Knowledge?) Practices of Chart-Makers", *Journal of Transcultural Medieval Studies* 2, S. 1 (2015): 79-122.
- Brentjes, Sonja. "Revisiting Catalan Portolan Charts: Do They Contain Elements of Asian Provenance?", içinde *The Journey of Maps and Images on the Silk Road*, ed. Philippe Forêt ve Andreas Kaplony, (Leiden: Brill, 2008), 181-202.
- Brøndsted, Johannes. *The Vikings*. çev. Kalle Skov. Middlesex: Pelican Books, 1976.
- Broquière, Bertrandon de la. *Denizası Seyahat*. çev. İlhan Arda, İstanbul: Eren Yayıncılık, 2000.

- Buchon, Jean Alexandre C. *Notice sur Un Atlas en Langue Catalane, de l'an 1374, Conserve Parmi les Manuscrits de la Bibliotheque du roi, Extrait des Notices et Extraits des Manuscrits de la Bibliotheque du roi, Tome XIII, Deuxieme Partie*. Paris: Imprimerie Royale, 1838.
- Buchon, Jean Alexandre C., ve Joseph Tastu, *Notice d'un Atlas en Langue Catalane, Manuscrit de l'an 1375, Conserve Parmi les Manuscrits de la Bibliotheque Royale Sous le Numéro 6816, Fonds Ancien, in-folio Maximo*. Paris: Imprimerie Royale, 1839.
- Budak, Muhammed Ali. "Bir Ortaçağ Efsanesi Kronolojisi: Prester Johannes-Hindistanlardan Amerikalara" *Tarih ve Gelecek Dergisi* 11, S. 1 (2025): 134-163.
- Buisseret, David. "Spanish Peninsular Cartography, 1500-1700", içinde *The History of Cartography Vol III/1: Carthography in the European Renaissance*, ed. David Woodward, 1069-1094. Chicago&London: The University of Chicago Press, 2007.
- Buniyatov, Ziya Musa. "Azerbaycan", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 4, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1991, 317-322.
- Campbell, Tony. "Portolan Charts from the Late Thirteenth Century to 1500." içinde *The History of Cartography Vol I: Carthography in Prehistoric, Ancient and Medieval Europe and the Mediterranean*, ed. John Brian Harley ve David Woodward, 371-463. Chicago&London: The University of Chicago Press, 1987.
- Cantarino, Geraldo. "An Island Called Brazil: Irish Paradise in Brazilian Past", *ABEI Journal* 7, S. 1 (Haziran 2005): 193-209.
- Capone, Douglas G., Jonathan P. Zehr, Hans W. Paerl, Birgitta Bergman ve Edward J. Carpenter, "Trichodesmium, a Globally Significant Marine Cyanobacterium", *Science* 276, (1997): 1221-1229.
- Carter, Robert A. *Sea of Pearls*. London: Alfardan, 2012.
- Carter, Robert. "The History and Prehistory of Pearling in the Persian Gulf", *Journal of the Economic and Social History of the Orient* 48, S. 2 (2005): 139-209.
- Casaju, Dominique. "Why Do the Tuareg Veil Their Faces?", içinde *Contexts and Levels- Anthropological Essays on Hierarchy*, ed. R. H. Barnes, Daniel de Coppet ve R. J. Parkin, 68-77. Oxford: JASO, 1985.
- Casement, Roger. "Hy-Brassil: Irish origins of Brazil", *Irish Migration Studies in Latin America* 4, S. 3 (Temmuz 2006): 157-165.
- Cathay and the Way Thither, C. 2: Odoric of Pordenone*, çev. ve ed. Henry Yule, London: Hakluyt Society, 1913.

- Cathay and the Way Thither*, C. 3: *Missionary Friars-Rashiduddin-Pegolotti-Marignolli*, çev. ve ed. Henry Yule, London: Hakluyt Society, 1914.
- Cavallo, Jo Ann. *The World beyond Europe in the Romance Epics of Boiardo and Ariosto*. Toronto: University of Toronto Press, 2013.
- Ceran, İsmail. “Sicilmase”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 37, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2009, 136-138.
- Cesare, Michelina Di. “On Relics and Mausoleums: The Death of the Prophet Muḥammad between History and Legend in the Mediterranean Context”, içinde *Propaganda and (Un)Covered Identities in Treatises and Sermons: Christians, Jews, and Muslims in the Premodern Mediterranean*, ed. Cándida Ferrero Hernández ve Linda G. Jones, 57-70. Bellaterra: Servei de Publicacions, 2020.
- Ceva, Juan. “Catalan Atlas Legends.” The Cresques Project. Haziran 13, 2025. <https://www.cresquesproject.net/>.
- Chekin, Leonid S. “Easter Tables and the Pseudo-Isidorean Vatican Map”, *Imago Mundi* 51, (1999): 13-24.
- Church Missionary Society*. “Aberé”, *A Dictionary of the Yoruba, Part-2, Yoruba-English*. Lagos: Church Missionary Society Bookshop, 1913.
- Clavijo, Ruy Gonzales de. *Timur’un Hayatı ve Kadiz’den Semerkant’a Seyahatler*, çev. Zeynep Ertan, İstanbul: Pozitif Yayınları, 2008.
- Cohen, Getzel M. *The Hellenistic Settlements in the East from Armenia and Mesopotamia to Bactria and India*. Berkeley&Los Angeles: University of California Press, 2013.
- Cybriwsky, Roman Adrian. *Along Ukraine's River: A Social and Environmental History of the Dniro*. Budapest: Central European University Press, 2018.
- Çakar, Ayşen Seymen. “Kadının İnsan Haklarından Bir Sapma Örneği: Hindistan’da Sati Geleneği”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 28, S. 120 (2015): 73-86.
- Çap, Sabri. “Alman Oryantalist Georg Friedrich Daumer’in (1800-1875) Hz. Peygamber Hakkındaki Görüşleri ve Manzum Hadis Tercümesi”, *Mizanü’l-Hak: İslami İlinler Dergisi*, S. 14 (2022): 1-42.
- Çelebi, İlyas. “Ye’cüc ve Me’cüc”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 43, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2013, 373-375.
- Çevik, Ayseren, ve Sultan Alan. “Doğum Sonu Dönemde Yapılan Geleneksel Uygulamalar”, *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi* 10, S. 1 (2020): 14-22.

- Dalley, Stephanie. *The Mystery of the Hanging Garden of Babylon*. Oxford: Oxford University Press, 2013.
- Dementiev Georgi Petrovich, ve N. N. Gortchakovskaya. "On the Biology of the Norwegian Gyrfalcon." *IBIS* 89, S. 4 (1945): 559-565.
- Demirer, Arif. "Hayal İle Gerçek Arasında Timbuktu İmgesi", *Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E-Dergisi* 9, S. 1 (2022): 131-144.
- Demirkent, Işın. *Haçlı Seferleri*. İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1997.
- Deniz, Şeyma Nur. "*Hinduizm'de Evlilik Ritüeli*." Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi, 2021.
- Deveci, Beyza Aybike. "Kālikā Purāṇa'daki Satī Miti Üzerine Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 63, S. 1 (2022): 355-378.
- Dickson, James H., ve Camilla Dickson. "Ancient and Modern Occurrences of Common Fig (*Ficus Carica* L.) in the British Isles", *Quaternary Science Reviews* 15, S. 5-6 (1996): 623-633.
- Doğandor, Emre, ve Osman Güçlü. "Batılı Kartograflara Göre Türkiye ve Türkler (1100-1500)", içinde *Osmanlı İmparatorluğunda Coğrafya ve Kartografi*, ed. Mahmut Ak ve Ahmet Üstüner, 437-481. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınevi, 2024.
- Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. 2, ed. Hakkı Dursun Yıldız, İstanbul: Çağ Yayınları, 1992.
- Duggan, Terrance Michael Patrick. "Blinding at The Gate of Paradise: Self-Enucleation and the Alleged Use of Hot-Bricks by Muslims to This Purpose, Expressed in Both Texts From 1615 Onwards and in Visual Representations From 1904 Onwards", 1-45. https://www.academia.edu/87370442/Blinding_at_The_Gate_of_Paradise_Self_Enucleation_and_the_alleged_use_of_Hot_Bricks_by_Muslims_to_this_purpose_expressed_in_both_texts_from_1615_onwards_and_in_visual_representations_from_1904_onwards.
- Durgun, Fatih, *Doğu'nun Kayıp Kralı*, İstanbul: Ketebe Yayınevi, 2024.
- Dursteler, Eric. "Spice and Taste in the Culinary World of the Early Modern Mediterranean", içinde *Silk Roads: From Local Realities to Global Narratives*, ed. Jeffrey D. Lerner ve Yaohua Shi, 97-109. Oxford&Philadelphia: Oxbow Books, 2020.
- Duzer, Chet van. *Martin Waldseemüller's 'Carta Marina' of 1516*. Cham: Springer, 2020.
- Duzer, Chet van. "Nautical Charts, Texts, and Transmission: The Case of Conte di Ottomano Freducci and Fra Mauro", *Electronic British Library Journal* 2017, S. 6 (2017): 1-65.
- Duzer, Chet van, ve Ilya Dines. *Apocalyptic Cartography*. Leiden: Brill, 2016.

- Ebu Abdullah Muhammed İbn Battuta Tanci, *İbn Battuta Seyahatnamesi*, C. 1, çev. A. Sait Aykut, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2004.
- Ebu Abdullah Muhammed İbn Battuta Tanci, *İbn Battuta Seyahatnamesi*, C. 2, çev. A. Sait Aykut, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2004.
- Ebu Hamid Muhammed el-Gırnâtî, *Gırnâtî Seyahatnamesi*, haz. Fatih Sabuncu, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2018.
- Ebu Hamid Muhammed el-Gırnâtî, *Tercüme-i Tuhfetü'l-Elbab ve Nuhbet'ü-A'cab: Gırnati Seyahatnamesi*, haz. Sadık Yazar, İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2015.
- Edson, Evelyn. *The World Map, 1300-1492*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2007.
- Eleonora, Nadel-Golobič. "Armenians and Jews in Medieval Lvov: Their Role in Oriental Trade, 1400-1600", *Cahiers du Monde Russe et Soviétique* 20, S. 3-4 (1979): 345-388.
- Elmas, Semra, Çiler Yeyğel, ve Aynur Saruhan. "Doğum Öncesi Eğitim Modelleri Eşliğinde Doğal Doğum", *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi* 20, S. 4 (2017): 299-303.
- Elsayed, Ahmed Ibrahim. "Evaluating the Cultural Heritage and landscape of Quseir-Qift Road: With a Special Focus on the Gold Mines and Greywacke Quarries", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Università degli Studi di Padova, 2017.
- Enveri, Ekber. "Zülkarneyn ve Boynuzlu İskender (İskender-Nâmelerin Kökenine Dair)", *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, S. 12 (2018): 86-97.
- Erinç, Sırrı. "Hazar Denizi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 17, TDV İslam Araştırmaları Merkezi İstanbul 1998, 109-113.
- Estow, Clara. "Mapping Central Europe: The Catalan Atlas and the European Imagination", *Mediterranean Studies* 13, (2004): 1-16.
- Farmer, David Hugh. "Ciaran of Saighir", *The Oxford Dictionary of Saints*, Oxford University Press, Oxford 2003, 107.
- Farooqi, Naimur Rahman. "Delhi Sultanlığı", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 9, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1994, 130-132.
- Fenwick, Corisande Martin Sterry, David J. Mattingly, Louise Rayne ve Youssef Bokbot, "A Medieval Boom in the North-west Sahara: Evolving Oasis Landscapes in the Wadi Draa, Morocco (c.700–1500 AD)", *Journal of Islamic Archaeology* 8, S. 2 (2021): 139-165.
- Fernandez-Armesto, Felipe. "Atlantic Exploration Before Columbus: The Evidence of Maps." içinde *An Expanding World C. 2: The European Opportunity*, ed. Felipe Fernandez-Armesto, 278-300, Cambridge: Variorum, 1995.

- Flood, William Henry Grattan. "The Twelve Apostles of Erin", *The Catholic Encyclopedia*, C. 1, The Encyclopedia Press, New York 1907, 632.
- Franke, Thomas Samuel. "*Monsters at the End of Time: Gog and Magog and Ethnic Difference in the Catalan Atlas (1375)*." Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi., University of New Mexico, 2014.
- Fraser, Peter Marshall. *Cities of Alexander the Great*. Oxford: Clarendon Press, 1996.
- Freedman, Paul. "Spices and Late-Medieval European Ideas of Scarcity and Value", *Speculum* 80, S. 4 (2005): 1209-1227.
- Freedman, Paul. *Out of the East*. New Haven&London: Yale University Press, 2008.
- Freitag, Barbara. *Hy Brasil: The Metamorphosis of an Island*. Amsterdam-New York: Rodopi, 2013.
- Friar Jordanus. *The Wonders of the East*. çev. Henry Yule, London: The Hakluyt Society, 1863.
- Gerristen, Willem P. "Gog and Magog in Medieval and Early Modern Western Tradition", içinde *Embodiments of Evil: Gog and Magog*, ed. Ali-Asghar Seyed-Ghorab, Faustina Doufikar-Aerts ve S. McGlinn, 9-21. Leiden: Leiden University Press, 2011).
- Glas, George. *The History of the Discovery and Conquest of the Canary Islands*. London: R & J Dodsley, 1764.
- Gofette, Quentin, Nathalie Suarez Gonzalez, Raphaël Vanmechelen, Erik Verheyen ve Gontran Sonet. "Tracking the Origin of Worked Elephant Ivory of a Medieval Chess Piece from Belgium Through Analysis of Ancient DNA." *International Journal of Osteoarchaeology* 32, S. 1 (2022) 38-48.
- Gomez, Michael A. *African Dominion*. Princeton&Oxford: Princeton University Press, 2018.
- Gow, Andrew. "Gog and Magog on Mappaemundi and Early Printed Maps: Orientalizing Ethnography in the Apocalyptic Tradition", *Journal of Early Modern History* 2, S. 1 (1998): 61-88.
- Gökalp, Ziya. *Türk Medeniyeti Tarihi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1976.
- Gölbaşı, Zehra, ve Gamze Eğri. "Doğum Sonu Dönemde Annenin Bakımına Yönelik Yapılan Geleneksel Uygulamalar", *Cumhuriyet Tıp Dergisi* 32, S. 3 (2010): 276-282.
- Grajetzki, Wolfram. "Das Ende der Christlich-Nubischen Reiche", *IBAES, C. 10, Das Ereignis Geschichtsschreibung zwischen Vorfall und Befund*, ed. Martin Fitzenreiter, 117-124. London: Golden House Publications, 2009.
- Grčić, Mirko. "Geographical Image of the World in the London Psalter Maps From the 13th Century", *Zbornik Radova-Geografski Fakultet Univerziteta u Beogradu*, S. 96 (2021): 25-61.
- Hafez, Ihsan, F. Richard Stephenson ve Wayne Orchiston, "Abdul-Rahman al-Sufi and His Book of the Fixed Stars: A Journey of Re-discovery", içinde *Highlighting the History of Astronomy in the*

- Asia-Pacific Region*, ed. Wayne Orchiston, Tsuko Nakamura, Richard G. Strom, 121-138. New York: Springer-Verlag, 2011.
- Hancock, James F. *Spices, Scents and Silk: Catalysts of World Trade*. Oxfordshire: CABI Publishing, 2021.
- Hansen, Steffen Stummann. "Viking Settlement in Shetland-Chronological and Regional Contexts", *Acta Archaeologica* 71, (2000): 87-103.
- Hard, Robin. *The Routledge Handbook of Greek Mythology*. London-New York: Routledge, 2004.
- Harmon, Daniel E. *West Africa*. Philadelphia: Chelsea House Publishers, 2001.
- Harper's Dictionary of Classical Literature and Antiquities*, C. 1, ed. Harry Thurston Peck. New York: American Book Company, 1896.
- Harvey, Paul D. A. *Mappa Mundi-The Hereford World Map*. Toronto: University of Toronto Press, 1996.
- Haw, Stephan G. *Marco Polo's China: A Venetian in the Realm of Khubilai Khan*. Abingdon-New York: Routledge, 2006.
- Heath, Thomas. *A History of Greek Mathematics*. C. 2, Oxford: Clarendon Press, 1921.
- Hellmuth, Petra S., ve Dewi Wyn Evans, "Tìr na nÒg", *Celtic Culture: A Historical Encyclopedia*, C. 5, ABC Clio, Santa Barbara-Denver-Oxford 2006, 1671.
- Hernando, Agustín. "El Atlas Catalàn de 1375: Una Representación del Mundo en la Mallorca de la Baja Edad Media", *Paratge: Quaderns d'Estudis de Genealogia, Heraldica, Sigil-lografia i Nobiliària*, S. 31 (2018): 23-38.
- Herodotos, *Tarih*. çev. Müntekim Ökmen, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007.
- Heyd, Wilhelm. *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, çev. Enver Ziya Karal, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2000.
- Hildburgh, Walter Leo. "Notes on Some Amulets of the Three Magi Kings", *Folklore* 19, S. 1 (1908): 83-87.
- Homer, *İlyada*. çev. Azra Erhat ve A. Kadir. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.
- Horton, Robin. "Ancient Ife: A Reassessment", *Journal of the Historical Society of Nigeria* 9, S. 4 (1979): 69-149.
- Hyatte, Reginald. *The Prophet of Islam in Old French*. Leiden: Brill, 1997.
- Ibn Khordadbeh. *Des Routes et des Provinces*, çev. Charles Barbier de Meynard, Paris: Journal Asiatique, 1865.

- Ilgar, Rüştü. “Kartografik Veriler ile Orta Çağ Karanlığında Aydınlık Coğrafya ve Çevresel Gezi Gözlem Çalışmaları”, *Sosyal Bilimler Dergisi* 7, S. 2 (2005): 192-209.
- Ilves, Kristin. “Sea and Seafaring in the Chronicles: The Study of the Chronicle of Henry of Livonia and the Livonian Rhymed Chronicle on the Navigation on the Baltic Sea in the 12th and 13th Centuries”, içinde *Vänbok till Christer Westerdahl med Anledning av Hans 70-Årsdag Den 13 November 2015*, ed. Staffan von Arbin, Pål Nymoen, Frans-Arne Hedlund Stylegar, Morten Sylvester, Anders Gutehall ve Peter Skanse, 205-217. Skärhamn: Båtdokgruppen, 2015.
- Imsen, Steinar. *The Norwegian Domination and the Norse World c. 1100-c. 1400*. Trondheim: Rostra Books, 2010.
- Irwanto, Dhani. *Taprobana*. Bogor: Indonesia Hydro Media, 2019.
- İbn Fazlan. *Seyahatname*, çev. Ramazan Şeşen, İstanbul: Bedir Yayınevi, 1995.
- İbn Havkal. *10. Asırda İslam Coğrafyası*, çev. Ramazan Şeşen, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2014.
- İbn Hurdazbih. *Yollar ve Ülkeler Kitabı*, çev. Murat Ağarı, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2008.
- İbn Rüsteh. *el-Alaku'n-Nefise: Dünya Coğrafyası*, çev. Ali Fuat Eker, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017.
- İbni Cübeyr. *Endülüsten Kutsal Topraklara*, çev. İsmail Güler, İstanbul: Selenge Yayınları, 2017.
- Jahnichen, Gisa. “Steps into the Future: San Isidro’s Procession Dance.” içinde *Preserving Creativity in Music Practice*, ed. Gisa Jahnichen ve Julia Chieng, 55-70. Serdang (Seri Kembangan): UPM Press, 2011.
- Jardim, Marilia. “The Corset and the Veil as Disruptive Manifestations of Clothing: the Tightlancer and the Tuareg”, *dObras* 12, S. 25 (2019): 53-74.
- Jernsletten, Johnny-Leo L. ve Konstantin Klovov, *Sustainable Reindeer Husbandry*. Tromsø: Centre for Saami Studies, 2022.
- Jevrejeva, Svetlana. “Severity of Winter Seasons in the Northern Baltic Sea Between 1529 and 1990: Reconstruction and Analysis”, *Climate Research* 17, (2001): 55-62.
- Johnson, Donald S. *Phantom Islands of the Atlantic*. New York: Walker and Company, 1994.
- Jones, Prudence, ve Nigel Pennick. *A History of Pagan Europe*. New York: Barnes & Noble, 1995.
- Kahlaoui, Terek. *Creating the Mediterranean*. Leiden-Boston: Brill, 2018.
- Kahraman, Ömer. “Geste de Lois VII Adlı Fransız Haçlı Kaynağında Türkler ve Türkiye,” Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2020.

- Kalan, Ekrem. “Altın Orda’nın Ticari-Ekonomik İlişkileri ve Kent Kültürü (Yeni Saray ve Saray el-Cedid Örneğiyle)”, çev. Meltem Akıncı, *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi* 3, S. 2 (2020): 469-473.
- Kalan, Ekrem. “XIII-XIV. Yüzyıllarda Kuzey İpek Yolu ve Altın Orda Hanları’nın Ticaret Politikaları”, *Avrasya Etüdleri* 45, S. 1, (2014): 43-62.
- Kalilu, Razaq Olatunde Rom. “Bearded Figure with Leather Sandals: Islam, Historical Cognition, and the visual Arts of the Yorùbá”, *Africa: Rivista Trimestrale di Studi e Documentazione dell'Istituto Italiano per l'Africa e l'Oriente* 52, S. 4 (1997): 579-591.
- Kansoy, Umut. “*Delhi Türk Sultanlığı’nda Ordu (1206-1414)*,” Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2018.
- Kayalı, Yalçın. “Eski Bir Hint Geleneği: Sati”, *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 53, S. 1 (2013): 365-374.
- Keenan, Jeremy H. “The Tuareg Veil”, *Middle Eastern Studies* 13, S. 1 (1977): 3-13.
- Keenan, Jeremy H. *The Lesser Gods of the Sahara*. London-Portland: Frank Cass, 2004.
- Keleş, Bahattin. “Memluklerde Ticaret”, *Türkler Ansiklopedisi*, C. 5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2014, 819-849.
- Kemaloğlu, İlyas. “Saray”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 36, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2009, 121-122.
- Kennedy, Hugh. *The Great Arab Conquests*. Philadelphia: Da Capo Press, 2007.
- Khafagi, Om-Mohammed A. Abd El-Monem A. Sharaf, El-Bialy E. Hatab ve Mohamed M. Moursy, “Vegetation Composition and Ecological Gradients in Saint Katherine Mountain, South Sinai, Egypt”, *American-Eurasian Journal of Agricultural & Environmental Sciences* 13, S. 3 (2013): 402-414.
- Koca, Yasemin Nemlioğlu. “Mare Hircanum, Bahr-i Hazar, Gulzum Denghiz, Bahr Gilan and Kaspiskoye More: The Caspian Sea on Historical Maps”, *Turkish Studies* 13, S. 18 (2018): 959-977.
- Kocaer, Sibel, “İskender’i Kandiran Şeytan Hikâyeleri ve İskendername”, *Mukaddime* 12, S. 2 (2021): 412-434.
- Kogman-Appel, Katrin. “Eschatology in the Catalan Mappamundi”, içinde *Jews and Christians in Medieval Europe*, ed. Philippe Buc, Martha Keil ve John Tolan, 227-252. Turnhout: Brepols, 2015.
- Koll, Beatrix. “Europa (Karte).” Universitätsbibliothek Salzburg-Sondersammlungen: Signaturenliste der Handzeichnungen, Haziran 13, 2025, <https://www.ubs.sbg.ac.at/sosa/graphiken/H35.jpg>

- Kolman, Ryszard, Andrzej Kapusta ve Jacek Morzuch, "History of the Sturgeon in the Baltic Sea and Lake Ladoga", içinde *Biology and Conservation of the European Sturgeon Acipenser sturio L. 1758*, ed. Patrick Williot, Eric Rochard, Nathalie Desse-Berset, Frank Kirschbaum ve Jörn Gessner, 221-226. Heidelberg: Springer, 2011.
- Koningsveld, Pieter Sjoerd van. "The Tomb of the Prophet", *Journal of Islamic Research* 5, S. 1 (2012): 109-125.
- Kopka, Bogusław, ve Robert Andrzejczyk. *Historical Trails in Poland*, çev. Andrew Tuson, Varşova: Polska Organizacja Turystyczna, 2018.
- Koprman, Kazım Yaşar. "Mısır Memlukleri (1250-1517)", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2014, 99-126.
- Kortel, Saim Haluk. "Tuğluklular", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 41, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2012, 333-336.
- Korykoslu Hayton, *Doğu Ülkeleri Tarihinin Altın Çağı*, çev. Altay Tayfun Özcan, İstanbul: Selenge Yayınları, 2015.
- Koskimies, Pertti. "Conservation Biology of the Gyrfalcon (Falco Rusticolus) in Northern Fennoscandia", içinde *Gyrfalcons and Ptarmigan in a Changing World*, C. 2, ed. Richard T. Watson, Tom J. Cade, Mark Fuller, Grainger Hunt ve Eugene Potapov, 95-123. Boise: The Peregrine Fund, 2011.
- Kotarba-Morley, Anna M. "Ancient Ports of Trade on the Red Sea Coasts-The 'Parameters of Attractiveness' of Site Locations and Human Adaptations to Fluctuating Land- and Sea-Scapes. Case Study: Berenike Troglodytica, Southeastern Egypt", içinde *Geological Setting, Palaeoenvironment and Archaeology of the Red Sea*, ed. Najeeb M. A. Rasul ve Ian C. F. Stewart, 741-774. Cham: Springer, 2019.
- Kupfer, Marcia. "Traveling the Mappa Mundi: Readerly Transport from Cassiodorus to Petrarch", içinde *Maps and Travel in the Middle Ages and the Early Modern Period*, ed. Ingrid Baumgärtner, Nirit Ben-Aryeh Debby ve Katrin Kogman-Appel, 17-36. Berlin: De Gruyter, 2018.
- Kur'an-ı Kerim Meali*, çev. Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2011.
- Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil)*, İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2020.
- Küçüksipahioğlu, Birsal. "Nineva", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 33, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2007, 136-137.
- Lacaci, Fermin. "Breve Reseña Històrica-De los Principales Descubrimientos y Viajes Marítimos Que Hicieron los Españoles en Los Siglos XV y XVI", *Revista General de Marina* 4, (1879): 63-82.

- Lamb, Hubert Horace. *Climate: Present, Past and Future*. C. 2, Abingdon-on-Thames: Routledge, 2011.
- Le Voyage d'Outremer de Bertrandon de La Broquière*, ed. Charles Henri Auguste Schefer, Paris: Ernest Leroux Editeur, 1892.
- Leanza, Umberto. "The Influence of Islands on Delimitation in the Baltic Sea", içinde *The Baltic Sea: New Developments in National Politics and International Cooperation*, ed. Renate Platzöder ve Philomène A. Verlaan, 178-188. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 1996.
- Lemche, Niels Peter. *Historical Dictionary of Ancient Israel*. Lanham: The Scarecrow Press, 2004.
- Lewicka, Paulina B. "Flavorings in Context: Spices and Herbs in Medieval Near East", *Rocznik Orientalistyczny* 64, S. 1 (2011): 140-149.
- Lewis, Katherine J. "'Rule of Lyf Alle Folk to Sewe': Lay Responses to the Cult of St. Katherine of Alexandria in Late-Medieval England, 1300-1530", Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of York, 1996.
- Levtzion, Nehemia. "The Thirteenth- and Fourteenth-Century Kings of Mali", *The Journal of African History* 4, S. 3 (1963): 341-353.
- Llitas, Susana Molins. "Timbuktu and Its Manuscripts in Public Discourse", içinde *Babel Unbound*, ed. Lesley Cowling ve Carolyn Hamilton, 144-182. Johannesburg: Wits University Press, 2020.
- Limbert, John. *Shiraz in the Age of Hafez: The Glory of a Medieval Persian City*. Seattle&London: University of Washington Press, 2004.
- Liscak, Vladimir. "Catalan Atlas of 1375 and Hormuz Around 1300", *Advances in Cartography and GIScience of the International Cartographic Association*, Tokyo 2019, C. 1, 1-7.
- Liscak, Vladimir. "Katalanska Kartograficka Dila 14. a 15. Stoleti a Zachyceni Asie a Afriky", *Anthropologia Integra* 9, S. 1 (2018): 39-52.
- Liscak, Vladimír. "Mapa Mondi (Catalan Atlas of 1375), Majorcan Cartographic School, and 14th Century Asia." *Proceedings of the International Cartographic Association*, Washington DC 2018, C. 1, 1-8.
- Llompart, Gabriel, ve Jaume Riera i Sans. "Jafudà Cresques i Samuel Corcó. Més Documents Sobre els Jueus Pintors de Cartes de Navegar (Mallorca, segle XIV)." *Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana* 40, S. 838 (1984): 341-350.
- Llompart, Gabriel. "Registro de Cartógrafos Medievales Activos en el Puerto de Mallorca", *Anuario de Estudios Medievales* 27, S. 2, (1997): 1117-1148.

- Lopez, Robert S., ve Irving W. Raymond. *Medieval Trade in the Mediterranean World*. New York: W.W. Norton & Company, 1964.
- Lowe, Dunstan. "Suspending Disbelief: Magnetic Levitation in Antiquity and the Middle Ages", *Classical Antiquity* 35, S. 2 (2016): 247-278.
- Lowenthal, David. *The Heritage Crusade and the Spoils of History*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
- Lunaček, Sarah. "Potovanje Pomenov Tuareškega Zagrinjala Skozi Različne Socialne Kontekste", *Dve Domovini*, S. 31, (2010): 13-35.
- Lü, Hou Yuan, Xun Cheng Xia, Jia Qi Liu, Xiao Guang Qin, Fu Bao Wang, Abuduresule Yidilisi, Li Ping Zhou, Gui Jin Mu, Ying Xin Jiao, ve Jing Zhi Li, "A Preliminary Study of Chronology for a Newly-Discovered Ancient City and Five Archaeological Sites in Lop Nor, China", *Chinese Science Bulletin* 55, (2010): 63-71.
- MacAlister, Robert Alexander Stewart. *The Latin & Irish Lives of Ciaran*. Miami: HardPres Publishing, 2016.
- Magnus, Olaus. *Description of the Northern Peoples: Rome 1555*, C. 1, çev. Peter Fisher ve Humphrey Higgens, ed. Peter Foote. Farnham: Ashgate Book, 2010.
- Major, Richard Henry. *The Life of Prince Henry of Portugal Surnamed The Navigator*. Londra: A. Asher, 1868.
- Mammadli, Shahla. "Azerbaijani Cities As Intermediaries in Medieval Eurasian Trade Relations", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* 10, S. 2, Türkiye-Azerbaycan İlişkilerinin 100. Yılı Özel Sayısı, (2023): 613-619.
- Maraschi, Andrea. "Wine, Bread, and Water, Between Doctrine and Alternative. Norms and Practical Issues Concerning the Eucharist and Baptism in Thirteenth-Century Europe", *Revista de Història da Sociedade e da Cultura* 19, (2019): 323-344.
- Maraschi, Andrea ve Viktória Gyönki. "Introduction: A New History of Medieval Scandinavia", içinde *Food Culture in Medieval Scandinavia*, ed. Viktória Gyönki ve Andrea Maraschi, 11-28. Amsterdam University Press, Amsterdam 2022.
- Maria, Giagnacovo, ve Zilli Ilaria, "'Che Maladette Siino Quest'ano le Spezie!'. Insights on the Medieval Spice Trade From the Datini Archive", içinde *Movement of Men, Goods and Cultures in Two Areas of Europe*, ed. Paola Avallone ve Mónica F. Molnár, 17-49. Roma: CNR-Istituto di Storia dell'Europa Mediterranea, 2024.
- Massing, Jean Michel. "Observations and Beliefs: The World of the Catalan Atlas." içinde *Circa 1492*, ed. Jay A. Levenson, 27-39. New Haven&London: Yale University Press, 1991.

- Matsui, Dai. “Dumdadu Mongyol Ulus ‘The Middle Mongolian Empire’”, içinde *The Early Mongols: Language, Culture and History: Studies in Honor of Igor de Rachewiltz on the Occasion of His 80th Birthday*, ed. Volker Rybatzki, Alessandra Pozzi, Peter W. Geier ve John R. Krueger, 111-119. Bloomington: Indiana University Press, 2009.
- McClure, J. Derrick. “Distinctive Semantic Fields in the Orkney and Shetland Dialects, and Their Use in the Local Literature.” içinde *Northern Lights, Northern Words*, C. 2, ed. Robert McColl Millar, 58-69. Aberdeen: Forum for Research on the Languages of Scotland and Ulster, 2010.
- Meicun, Lin, ve Ran Zhang. “Zheng He’s Voyages to Hormuz: The Archaeological Evidence”, *Antiquity* 89, S. 344 (2015): 417-432.
- Meloy, John L. “Imperial Strategy and Political Exigency: The Red Sea Spice Trade and the Mamluk Sultanate in the Fifteenth Century”, *Journal of the American Oriental Society* 123, S. 1, (2003): 1-19.
- Melzian, Hans. “ada”, *A Concise Dictionary of the Bini Language of Southern Nigeria*. Londra: Kegan Paul, Trench, Turner, 1937.
- Memoriale Toscano: Viaggio in India e Cina (1318-1330) di Odorico da Pordenone*, ed. Lucio Monaco, Alessandria: Edizioni Dell’orso, 1990).
- Mesudi, *Kitabü’t-Tenbih ve’l-İşraf (Coğrafya ve Tarih)*. çev. Ramazan Şeşen, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2018.
- Mesudi, *Murûc ez-Zeheb (Altın Bozkırlar)*. çev. Durmuş Ahsen Batur, İstanbul: Selenge Yayınları, 2017.
- Mineeva, Natalya, Valentina Lazareva, Alexander Litvinov, Irina Stepanova, Grigory Chuiko, Vladimir Papchenkov, Ludmila Korneva, Grigory Shcherbina, Ekaterina Pryanichnikova, Svetlana Perova, Yury Gerasimov, Dmitry Karabanov, Boris Levin, Elena Borovikova, Irina Voroshilova, Alexander Tsvetkov, Alexander Okhapkin, Galina Shurganova, Svetlana Dvinskikh, Victor Noskov, Alexander Kitaev, Margarita Alexevnina, Anna Istomina, Elena Presnova, Elena Seletkova, Mikhail Baklanov, Euvgeny Zinov’ev ve Martin Schletterer, “The Volga River”, içinde *Rivers of Europe*, ed. Klement Tockner, Christiane Zarfl ve Christopher T. Robinson, 27-79. Amsterdam: Elsevier, 2022.
- Mingana, Alphonse. *Early Spread of Christianity in India*. Manchester: The University Press, 1926.
- Mitchell, Laurence. *Kyrgyzstan*. Buckinghamshire: Bradt Travel Guides, 2008.
- Modéran, Yves. “Kahena”, *Encyclopédie Berbère*, C. 27, ed. Gabriel Camps ve Salem Chaker, Editions Peeters, Paris 2005, 4102-4111.

- Mohamed, Zakaria A. "Potentially Harmful Microalgae and Algal Blooms in the Red Sea: Current Knowledge and Research Needs", *Marine Environmental Research* 140, (2018): 234-242.
- Monte Crucis, Ricoldus de. *Doğu Seyahatnamesi*, çev. Ahmet Deniz Altunbaş, İstanbul: Kronik Kitap, 2018.
- Moragues, Gabriel Llompart. "La Identitat de Jaume Ferrer, El Navegant (1346)", *Memòries de L'Acadèmia Mallorquina d'Estudis Genealògics, Heràldics i Històrics*, S. 10, (2000): 7-20.
- Moragues, Gabriel Llompart. "Los Judios Mallorquines y la Cartografía Medieval." içinde *Mallorca Judaica*, ed. Enric Porqueres Gene, Antonia Picornell Rigo, Gabriel Llompart Moragues, Antonio Ortega Villoslada ve Roman Pinya Homs, 113-132. Palma: Asociacion Amigos del Castillo de San Carlos "Aula General Weyler", 2011.
- Morieux, Renaud. *The Channel*. Cambridge: Cambridge University Press, 2016.
- Mróz, Franciszek, ve Oresta Bordun. "The Origin and Functioning of the Lviv Way of St. James Via Regia and Its Importance in the Development of Pilgrimages and Religious Tourism at the Polish-Ukrainian Border", *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis* 10, S. 1 (2017): 120-138.
- Music of the Sirens*, ed. Linda Phyllis Austern ve Inna Naroditskaya, (Bloomington&Indianapolis: Indiana University Press, 2006).
- Myos Hormos-Quseir al-Qadim*, ed. David Peacock ve Lucy Blue, Oxford: BAR Publishing, 2011.
- Nagy, Kornél. "The Foundation of the Armenian (Ruthenian) College of Lviv (Lemberg) (1664–1681)", *Eastern Theological Journal* 6, S. 1 (2020): 35-75.
- Nalesini, Oscar. "History and Use of an Ethnonym: Ichthyophágoi", içinde *Connected Hinterlands- Proceedings of Red Sea Project IV*, ed. Lucy Blue, John Cooper, Ross Thomas ve Julian Whitewright, 9-18. Oxford: Bar International Series, 2009.
- Nam, Jong Kuk. "Medieval European Medicine and Asian Spices", *Korean Journal of Medical History* 23, S. 2 (2014): 319-342.
- Naylor, Philip Chiviges. *North Africa (Revised Edition)*. Austin: University of Texas Press, 2015.
- Nejad, Mahdi, ve A. Sadeghi Habib Abad. "Expressions of Islamic Ideas and Foundations in the Noble Iranian-Islamic Architecture, (Case Study: Khan School in Shiraz)", *Journal of Fundamental and Applied Sciences* 8, S. 3 (2016): 1115-1131.
- Neumann, Jens. "Great Historical Events That Were Significantly Affected by the Weather: 3, The Cold Winter of 1657–58, The Swedish Army Crosses Denmark's Frozen Sea Areas", *Bulletin of the American Meteorological Society* 59, S. 11 (1978): 1432-1437.
- Nicholas, David. *Medieval Flanders*. New York: Routledge, 2013.

- Nilson, Ben, ve Ruth Frost, “Attitudes to Pregnancy, Childbirth and Postnatal Complications in Medieval English Miracula”, *Gender&History* 37, S. 2 (2025): 543-560.
- Nilsson, Mats, ve Thomas Blom. “Finisterre: Being and Becoming a Myth-Related Tourist Destination”, *Leisure Studies* 37, S. 4 (2018): 359-370.
- O’Fahey, Rex Seán, ve Jay L. Spaulding. *Kingdoms of the Sudan*. London: Methuen & Co., 1974.
- Ogbomo, Onaiwu W. “Musa, Mansa (Kankan) (D. 1337)”, *The Historical Encyclopedia of World Slavery*, C. 2, ed. Junius P. Rodriguez, ABC-Clio, Santa Barbara 1997, 449-450.
- Ogundiran, Akinwumi. *The Yoruba, A New History*. Bloomington: Indiana University Press, 2020.
- d’Ohsson, Abraham Constantin. *Moğol Tarihi: Denizler İmparatoru Cengiz*, çev. Bahadır Apaydın, İstanbul: Nesnel Yayınları, 2008.
- Oliver, Roland, ve Anthony Atmore. *Medieval Africa, 1250-1800*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
- Olshin, Benjamin B. *The Mysteries of the Marco Polo Maps*. Chicago&London: The University of Chicago Press, 2014.
- Orazsahedov, Abdulla. “Türk-İslâm Şehri Gürgeç ve Moğol İstilasındaki Akıbeti”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29, S. 1 (2020): 331-359.
- Orchard, Andy. *Pride and Prodigies-Studies in the Monsters of the Beowulf-Manuscript*. Cambridge: D. S. Brewer, 1995.
- Ortaçağ Müslüman Coğrafyacılarından Seçmeler*. der. ve çev. Yusuf Ziya Yörükân, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2013.
- Ortaçağda İki Yahudi Seyyahın İslam Dünyası Gözlemleri*, çev. Nuh Arslantaş, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2009.
- Ortelius, Abraham. *Theatrum Orbis Terrarum*. Antverpiae: Apud Aegid. Coppenium Diesth, 1570.
- Othman, Ahmed Ibrahim. “Cisterns, Wells and Use of Water in the Mining and Quarrying Sites of the Egyptian Eastern Desert: A Special Focus on the Central Myos Hormos Road”, *Journal of The Faculty of Tourism and Hotels* 14, S. 2 (2007): 79-101.
- Othman, Ahmed Ibrahim. “Cultural and Architectural Heritage Values of the Qift-Quseir “Myos Hormos” Road”, içinde *Conservation of Architectural Heritage*, ed. Antonella Versaci, Hocine Bougdah, Natsuko Akagawa, Nicola Cavalagli, 125-136. Cham: Springer, 2020.
- Örnek, Sedat Veyis, *100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1995.
- Örnek, Sedat Veyis. *Türk Halkbilimi*. Ankara: Kültür Bakanlığı, 2000.

- Özaydın, Abdülkerim. “Harizm”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 16, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1997, 217-220.
- Özcan, Altay Tayfun. “XVI. Yüzyıla Kadar Türkiye ve Türkmenya Adının Batı Dünyasında Kullanımı ve Sınırları”, *Türkiyat Mecmuası* 22, S. 63 (2012): 63-82.
- Özcan, Altay Tayfun. *Türkiye'nin Doğuşu*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2023.
- Özdemir, Mehmet. “Muvahhidler”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 31, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, Ankara 2020, 410-412.
- Özlü, Zeynel, ve Mustafa Murat Çay. “Hindistan’da Kadınların Ölen Eşleriyle Yakılması Geleneğine (Sati Geleneği) Dair İki Seyyahın Gözlemleri” içinde *Başlangıcından Günümüze Türk Tarihinde Kadın*, ed. Hakan Doğan, 267-275. Ankara: Berikan Yayınevi, 2021.
- Özükan, Bülent. *Tarihte Türkiye Haritaları*. İstanbul: Boyut Yayınları, 2020.
- Pala, İskender. “Sedd-i İskender”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 36, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2009, 276-277.
- Pecker, Jean-Claude. *Understanding the Heavens*. Berlin: Springer-Verlag, 2001.
- Pedani, Maria Pia. “Bahri Memluklerle Venedikliler Arasındaki Ticari Antlaşmalar”, çev. Mahmut Yavaşı, *Türkler Ansiklopedisi*, C. 5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2014, 423-430.
- Peltonen, Jaakkojuhani. *Masculine Ideals and Alexander the Great*. London&New York: Routledge, 2024.
- Perdiki, Ourania. “Through the Eyes of a Mapmaker: Maritime Shrines on Cyprus During the Late Middle Ages”, içinde *Unlocking Sacred Landscapes: Religious and Insular Identities in Context*, ed. Giorgos Papantoniou, Athanasios K. Vionis ve Christine E. Morris, 81-101. Basel: MDPI, 2022.
- Pérez, Sandra Sáenz-López. “La Peregrinación a la Meca en la Edad Media a Través de la Cartografía Occidental”, *Revista de Poética Medieval*, S. 19 (2008): 177-218.
- Pfister, Christian, Gabriela Schwarz-Zanetti ve Martin Wegmann. “Winter Severity in Europe: The Fourteenth Century”, *Climatic Change* 34, (1996): 91-108.
- Pfister, Christian, Gabriela Schwarz-Zanetti, Jürg Luterbacher ve Martin Wegmann, “Winter Air Temperature Variations in Western Europe During the Early and High Middle Ages (AD 750–1300)”, *The Holocene* 8, S. 5 (1998): 535-552.
- Pliny. *Natural History*, C. 2, çev. H. Rackham, Cambridge: Harvard University Press, 1942.
- Pliny. *Natural History*, C. 3, çev. H. Rackham, Cambridge: Harvard University Press, 1967.

- Plummer, Charles. *Bethada Nàem nÈrenn – Lives of Irish Saints*, C. 2. Oxford: Clarendon Press (Oxford University Press), 1922.
- Polar Bears: Proceedings of the 15th Working Meeting of the IUCN/SSC Polar Bear Specialist Group, Copenhagen, Denmark, 29 June–3 July 2009*, ed. M. E. Obbard, G. W. Thiemann, E. Peacock ve T.D. DeBruyn. Gland: International Union for Conservation of Nature, 2010.
- Polar Bears in Svalbard*, ed. Gunn Sissel Jaklin ve Janet Holmén. Tromsø: Norwegian Polar Institute, 2005.
- Polo, Marco. *Dünyanın Hikâye Edilişi*. çev. Işık Ergüden ve Z. Zühre İlkelen, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2019.
- Powell, Hilary. “The 'Miracle of Childbirth': The Portrayal of Parturient Women in Medieval Miracle Narratives”, *Social History of Medicine* 25, S. 4 (2012): 795-811.
- Quad, Matthias. *Compendium Vniuersi*. Coloniae Agrippinae: Sumptibus VVilhelmi Lutzenkirchij, 1600.
- Reimers, Eigil. “Management of wild reindeer in Norway”, *Rangifer*, Özel Sayı 1 (1986): 241-246.
- Rekowska, Monika. *In Pursuit of Ancient Cyrenaica...*, çev. Anna Kijak, Oxford: Archaeopress, 2016.
- Rençber, Akif. “İlhanlılar İdaresinde Şiraz (684/1286-735/1335)”, *İran Çalışmaları Dergisi* 2, S. 2 (2019): 83-101.
- Risso, Patricia. *Oman & Muscat: An Early Modern History*. Beckenham: Croom Helm, 1986.
- Rossby, Thomas, ve Peter Miller. “Ocean Eddies in the 1539 Carta Marina by Olaus Magnus”, *Oceanography* 16, C. 4 (2003): 77-88.
- Roth, Cecil. *The Jewish Contribution to Civilisation*. Oxford: The East and West Library, 1943.
- Rubruk, Wilhelm von. *Moğolların Büyük Hanına Seyahat*, çev. Ergin Ayan, İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2012.
- Rumyantsev, Vladislav, Markku Viljanen ve Tatyana Slepukhina, “The Present State of Lake Ladoga, Russia-A Review”, *Boreal Environment Research* 4, S. 3 (1999): 201-214.
- Russel, Peter. *Prince Henry 'the Navigator' A Life*. New Haven: Yale University Press, 2001.
- Sack, Ronald H. *Images of Nebuchadnezzar*. Cranbury: Associated University Presses, 2004.
- Sacks, David. *A Dictionary of the Ancient Greek World*. Oxford: Oxford University Press, 1995.
- Saint of the Day*, ed. Leonard Foley, Cincinnati: St. Anthony Messenger Press, 2009.
- Saray, Mehmet. “Altın Orda Hanlığı”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 2, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1989, 538-540.

- Savage-Smith, Emilie. "The Most Authoritative Copy of 'Abd al-Rahman al-Sufi's Tenth-century Guide to the Constellations", içinde *God Is Beautiful and Loves Beauty*, ed. Sheila Blair ve Jonathan Bloom, 125-155. New Haven&London: Yale University Press, 2013.
- Sayiner, F. Deniz, ve Nebahat Özerdoğan, "Doğal Doğum", *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik ve Bilim Sanatı Dergisi* 2, S. 3 (2009): 143-148.
- Scarborough, Daniel. "The Embodiment of Orthodox Christianity in Central Asia: Sacred Objects and Orthodox Nationalism in Revolutionary Turkestan", *Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History* 25, S. 2 (2024): 243-271.
- Schama, Simon. *The Story of the Jews*. New York: Ecco Publishing, 2013.
- Schiltberger, Johannes. *Türkler ve Tatarlar Arasında (1394-1427)*, çev. Turgut Akpınar, İstanbul: İletişim Yayınları, 1995.
- Schmelzer, Natalija, ve Jürgen Holfort. "Ice Winter Severity in the Western Baltic Sea in the Period of 1301-1500: Comparison with Other Relevant Data", *International Journal of Climatology* 31, (2011): 1094-1098.
- Seaver, Kirsten A. "Desirable Teeth: The Medieval Trade in Arctic and African Ivory", *Journal of Global History* 4, S. 2 (2009), 271-292.
- Semenov, Petr Petrovich. *Travels in the Tian'-Shan' 1856-1857*, çev. Liudmila Gilmour, Colin Thomas ve Marcus Wheeler, ed. Colin Thomas, London: The Hakluyt Society, 1998.
- Seyyid, Eymen Fuad. "Kahire", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 24, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2001, 173-175.
- Shamsuddin, Mohammed. "Hindistan'daki Sati Geleneğinin Kısa bir Tarihsel Arka Planı", *Din ve Felsefe Araştırmaları* 3, S. 5 (2020): 44-63.
- Sidebotham, Steven E. *Berenike and the Ancient Maritime Spice Route*. Berkeley&Los Angeles: University of California Press, 2019.
- Sigurdsson, Haraldur. "Some Landmarks in Icelandic Cartography Down to the End of Sixteenth Century", *Arctic* 37, S. 4 (1984): 389-401.
- Simensen, Trond, Lars Erikstad, ve Rune Halvorsen. "Diversity and Distribution of Landscape Types in Norway", *Norsk Geografisk Tidsskrift-Norwegian Journal of Geography* 75, S. 2 (2021): 79-100.
- Sinanoğlu, Mustafa. "Sina", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 37, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2009, 221-222.

- Smith, Hence D. "The Scandinavian Influence in the Making of Modern Shetland." İçinde *Scandinavian Shetland-An Ongoing Tradition?*, ed. John R. Baldwin, 23-33. Edinburgh: Scottish Society for Northern Studies, 1978.
- Smith, Tom, ve Chris Jex. *The Northern Isles-Orkney & Shetland Sea Kayaking*. Caernarfon: Pesda Press, 2007.
- St. Quentin, Simon de. *Bir Keşişin Anılarında Tatarlar ve Anadolu 1245-1248*, çev. Erendiz Özbayoglu, Antalya: Doğu Akdeniz Kültür ve Tarih Araştırmaları Vakfı, 2006.
- Subtelny, Orest. *Ukraine: A History*. Toronto: University of Toronto Press, 2000.
- Şahin, H. Hilal. "Hindistan'da Dul Olmak: Sati Uğruna Diri Diri Yakılan Kadınlar", *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi* 9, Kadın Özel Sayısı (2017): 61-73.
- Şeşen, Ramazan. *İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2017.
- el-Tacir, Süleyman. *Doğu'nun Kalbine Seyahat*. çev. Ramazan Şeşen, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2012.
- Tafur, Pero. *Seyahatname*, çev. Hakan Kılınç, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2016.
- Taneri, Aydın. "Gürgeç", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 14, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1996, 321-323.
- Tanrikulu, Murat. "Batılı Devletlerin ve Türklerin Afrika'ya Yaklaşım Farklılıkları: Haritalarda Afrika ve Kolonial Kartografya", *Akademik Bakış Dergisi*, S. 61 (2017): 248-266.
- Tanrikulu, Murat. "Orta Çağ Avrupa Haritalarında Ezoterik Sembolizm", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi* 10, S. 33 (2022): 198-220.
- Tanrikulu, Murat. "Portolan Haritaların Kaynağı, Genel Özellikleri ve Etkileri", *Harita Dergisi*, S. 157 (Ocak 2017): 29-38.
- Tanyu, Hikmet. "Cudi Dağı", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 8, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1993, 79-80.
- Taşagıl, Ahmet. "Hanbalık", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 15, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1997, 524-525.
- Taşagıl, Ahmet. "Hitayname", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 17, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1998, 404-405.
- Tercüme-i Acaibü'l-Mahlukat ve Garaibü'l-Mevcudat*, haz. Bekir Sarıkaya, ed. Günay Kut, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2019.
- The Book of Ser Marco Polo*, C.2, çev. Henry Yule, London: John Murray, 1903.

The Etymologies of Isidore of Seville. çev. Stephan A. Barney, W. J. Lewis, J. A. Beach, Oliver Berghof, Cambridge: Cambridge University Press, 2006.

The Greek Alexander Romance. çev. Richard Stoneman, London: Penguin Books, 1991.

The Natural History of Pliny. C. 2, çev. John Bostock ve Henry Thomas Riley, Londra: H. G. Bohn, 1855.

The Orkneyinga Saga. çev. Jon A. Hjalalin ve Gilbert Goudie, ed. Joseph Anderson. Edinburgh: Edmonston and Douglas, 1873.

The Prester John of the Indies-A True Relation of the Lands of the Prester John, Being the Narrative of the Portuguese Embassy to Ethiopia in 1520, written by Father Francisco Alvares, C. 2, ed. Charles Fraser Beckingham ve George Wynn Brereton Huntingford, Cambridge: Cambridge University Press, 1961.

The Russian Primary Chronicle-Laurentian Text, çev. Samuel Hazzard Cross ve Olgerd P. Sherbowitz-Wetzor, Cambridge: The Medieval Academy of America, 1953.

Tobi, Yosef. "Queen of Sheba", *Encyclopaedia Judaica*, C. 16, ed. Fred Skolnik. Farmington Hills: Thomson Gale, 2007, 765.

Tolan, John V. *Sons of Ishmael.* Gainesville: University Press of Florida, 2008.

Tolan, John. "Embrico of Mainz", içinde *Christian-Muslim Relations A Bibliographical History*, C. 3, ed. David Thomas ve Alex Mallett, 592-595. Leiden: Brill, 2011.

Treasures of Islamic Manuscript Painting from the Morgan, "The Valley of Diamonds and Jewels", The Morgan Library & Museum, Haziran 24, 2025. <https://www.themorgan.org/collection/treasures-of-islamic-manuscript-painting/26>

Trexler, Richard C. *The Journey of the Magi.* Princeton: Princeton University Press, 1997.

Troia, Paolo de. "Cathay, China: Two Names, One Country. A Three Centuries Long Misunderstanding", içinde *Light A Candle: Encounters and Friendship with China-Festschrift in Honour of Angelo S. Lazzarotto P.I.M.E.*, ed. Roman Malek ve Gianni Criveller, 69-72. Sankt Augustin: Institut Monumenta Sercia, 2010.

Tuchscherer, Michel. "Trade and Port Cities in the Red Sea-Gulf of Aden Region in the Sixteenth and Seventeenth Century", içinde *Modernity and Culture*, ed. Leila Fawaz ve Christopher Alan Bayly, 28-45. Columbia: Columbia University Press, 2002.

Tural, Murat. "Ortaçağ'da Tebaasının Dini Üzere Olmayan Hükümdarlar ve Hayali İmparatorluklar", *Tarih Okulu Dergisi*, S. 34 (2018): 43-64.

Turan, Ahmet Burak. *Türk Canavarları Sözlüğü.* İstanbul: Holden Kitap, 2022.

- Türkler, Ferah, ve Vildan Koçoğlu Gündoğdu, “Tıva Türklerinde Geçiş Dönemi Ritüelleri: Doğum, Düşün, Ölüm”, *Türkbilig*, S. 32 (2016): 141-154.
- Uhrin, Dorottya. “The Cult of Saint Katherine of Alexandria in Medieval Upper Hungarian Towns”, *Hungarian Historical Review* 5, S. 3 (2016): 557-586.
- Unger, Richard W. *Ships on Maps: Pictures of Power in Renaissance Europe*. London: Palgrave Macmillan, 2010.
- Usluer, Hasan Bora. “*Türk Boğazları’nda Fenerler ve Sis İşaretleri’nin Elektronik Seyir’e Entegrasyonu’nun İncelenmesi*.” Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2010.
- Uzun Hasan-Fatih Mücadelesi Döneminde Doğu’da Venedik Elçileri: Caterino Zeno ve Ambrogio Contarini’nin Seyahatnameleri, çev. Tufan Gündüz, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2009.
- Verger, Vicenç M. Rossello i. “Tides and the Catalan Atlas [1375]”, *Catalan Social Sciences Review*, S. 5 (2015): 87-106.
- Villehardouin, Geoffroi de, ve Henri de Valenciennes, *IV. Haçlı Seferi Kronikleri*. çev. Ali Berktaş, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016.
- Villiers Marq de, ve Sheila Hirtle, *Timbutku*. New York: Walker & Company, 2007.
- Vliet-Lanoë, Brigitte van, Guillaume Gosselin, Jean-Louis Mansy, Chantal Bourdillon, Murielle Meurisse-Fort, Jean-Pierre Henriot, Pascal le Roy ve Alain Trentesaux, “A Renewed Cenozoic Story of the Strait of Dover”, *Annales de la Société Géologique du Nord (2e Série)* 17, (2010): 59-80.
- Vosoughi, Mohammad Bagher. “The Kings of Hormuz: From the Beginning Until the Arrival of the Portuguese”, içinde *The Persian Gulf in History*, ed. Lawrence G. Potter, 89-104. New York: Palgrave Macmillan, 2009.
- Walker, Samuel J., Anne Karin Hufthammer ve Hanneke J. M. Meijer, “Birds in Medieval Norway.” *Open Quaternary* 5, S. 5 (2019): 1-33.
- Walsh, David. *Oileàin*. Caernarfon: Pesca Press, 2014.
- Whitcomb, Donald S. ve Janet H. Johnson. *Quseir al-Qadim 1978 Preliminary Report*. Princeton: American Research Center in Egypt, Inc., 1979.
- Wood, Thomas James. “Revisions to the Andrena Fauna of North-Western Africa With a Focus on Morocco (Hymenoptera: Andrenidae)”, *European Journal of Taxonomy* 916, (2023): 1-85.

- Woodward, David. “Medieval Mappaemundi.” içinde *The History of Cartography Vol I: Carthography in Prehistoric, Ancient and Medieval Europe and the Mediterranean*, ed. John Brian Harley ve David Woodward, 286-370. Chicago&London: The University of Chicago Press, 1987.
- Wright, John Kirtland. *The Leardo Map of the World, 1452 or 1453*. New York: American Geographical Society, 1928.
- Wright, John. ““An Unworn Carpet of the Earth”: European Travellers in the Central Sahara, Eighteenth to Twentieth Centuries”, içinde *The Libyan Desert: Natural Resources and Culturel Heritage*, ed. David Mattingly, Sue McLaren, Elizabeth Savage, Yahya al-Fasatwi ve Khaled Gadgood, 305-313. London: The Society for Libyan Studies, 2006.
- Yeşil, Yılmaz. “Türk Dünyası’nda Geçiş Dönemi Ritüelleri Üzerine Tespitler”, *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum* 3, S. 9 (2015): 117-136.
- Yiğit, İsmail. “Sebe”, TDV *İslam Ansiklopedisi*, C. 36, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2009, 241-243.
- Yuvalı, Abdülkadir. “Çağatay Hanlığı”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 8, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1993, 177-178.
- Yuvalı, Abdülkadir. “İlhanlılar”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 22, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2000, 102-105.
- Yücel, Yaşar. *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I*. Ankara: Türk Tarih Kurum, 1991.
- Yücetürk, Orhan Seyfi, “Belkıs”, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 5, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1992, 420-421.
- Zhang, Jianping, Houyuan Lu, Naiqin Wu, Xiaoguang Qin, ve Luo Wang, “Palaeoenvironment and Agriculture of Ancient Loulan and Milan on the Silk Road”, *The Holocene* 23, S. 2 (2012): 208-217).

